

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

ÇEPNİLER: TARİHÇESİ VE İSLAM YORUMLARI

Nurdane ÖZDİN
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Aytekin ŞENZEYBEK

KONYA-2019

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

ÇEPNİLER: TARİHÇESİ VE İSLAM YORUMLARI

Nurdane ÖZDİN
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Aytekin ŞENZEBEK

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nurdane ÖZDİN
	Numarası	168106051005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/İslam Mezhepleri Tarihi
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Aytekin ŞENZEYBEK
	Tezin Adı	ÇEPNİLER: TARİHÇESİ VE İSLAM YORUMLARI

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **ÇEPNİLER: TARİHÇESİ VE İSLAM YORUMLARI** başlıklı bu çalışma 10/10/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	DR. ÖĞR. ÜYESİ	AYTEKİN ŞENZEYBEK	
2	DOÇ. DR.	DOĞAN KAPLAN	
3	DR. ÖĞR. ÜYESİ	YUSUF SAMİ SAMANCI	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nurdane ÖZDİN		
	Numarası	168106051005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/İslam Mezhepleri Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	ÇEPNİLER: TARİHÇESİ VE İSLAM YORULARI			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

Nurdane Özödin

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nurdane ÖZDİN		
	Numarası	168106051005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/İslam Mezhepleri Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Aytekin ŞENZEYBEK		
Tezin Adı	ÇEPNİLER: TARİHÇESİ VE İSLAM YORUMLARI			

ÇEPNİLER: TARİHÇESİ VE İSLAM YORUMLARI

Oğuzların 24 boyundan biri olan Çepniler, Malazgirt Zaferinden sonra Orta Asya'dan İran güzergâhını kullanarak Anadolu'ya gelmişlerdir. Başta Karadeniz'in doğusu olmak üzere Balıkesir çevresi ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yerleşmişlerdir. Çepnilerin Balkanlar ve Suriye'nin kuzeyinde de buldukları bilinmektedir.

Çepniler savaşçı bir boydur. Bu savaşçı yönlerini yerleştikleri topraklarda da muhafaza eden Çepniler, en fazla etkin oldukları Karadeniz bölgesinin doğusunda, Bayramlı Beyliğini kurmuşlardır. Daha sonra Osmanlı hâkimiyetine giren Çepniler, Osmanlı Devleti'ne başta askeri olmak üzere çeşitli alanlarda hizmet etmişlerdir.

Dini taassubu yüksek olan Çepniler, buldukları topraklarda gerçekleşen dini hareketlerin birçoğunda yer almışlardır. Katıldıkları bu dini hareketler Çepnilerin dini yorumlamalarında farklılıkları da beraberinde getirmiştir. Bu sebeple olsa gerek Çepnilerin bir kısmı Aleviliği diğer bir kısmı da Sünniliği benimsemiştir.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Çalışmamızın amacını Anadolu ve Balkanların Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli katkıları olan Çepnilerin, tarihini ve dini yorumlamalarında ki farklılaşmanın sebeplerini incelemek oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çepniler, Oğuz, Alevilik, Sünnilik, Türkmenler

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Nurdane ÖZDİN		
	Student Number	168106051005		
	Department	Basic Islamic Sciences/ History of Islamic Sects		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assistant Professor Dr. Aytekin ŞENZEYBEK		
Title of the Thesis/Dissertation	CEPNEIES: HISTORY AND THEIR ISLAM COMMENTARY			

CEPNEIES: HISTORY AND THEIR ISLAM COMMENTARY

Cepniees are one of the 24 tribes formed of the Oguz, that located to Anatolia by using Persia routing after the Victory of Manzikart. Particularly they settled in east of west Blacksea, Balıkesir region and verious places of Anatolia. Their entity had been known at the North of the Syria and Balkans.

Cepniees are a warrior tribes, they conserved their this feature where they located and they established Bayramlı seigniory at the east of Blacksea zone, where the Cepniees took effect mostly. Afterwards Cepniees came under the rule of Ottoman Empire and they helped Ottoman Empire in many ways especially on military service.

Cepniees had been known as having powerful religious sensitivity and they also were found in all religious doings which has materialised in their own zones. These religious doings which Cepniees attended. Brought the differences in their religious commentary. Some part of Cepniees prefered Alawism and the other part prefered Sunnism.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Purpose of this research is to investigate the reasons of differentiation on religious construal and the history of Cephies which has important contributions about Turkification and İslamisation of Anatolia and Balkans.

Key words: Cephies, Oguz tribe, Alevism, Sunnisim, Turcomans

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ KABUL FORMU	i
BİLİMSEL ETİK	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	ix
ÖNSÖZ	x
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu ve Problem	1
2. Araştırmanın Amacı.....	1
3. Araştırmanın önemi	2
4. Araştırmanın Metodu.....	3
I. BÖLÜM	5
ÇEPNİ TARİHİ	5
1. Oğuzlar	5
1.1. Türkmenler	8
1.2 Oğuzların Boy Teşkilatı	10
2. Çepnilerin Etnik Yapısı/Kökeni	13
3. İsimlendirme	19
3.1. Çepni İsmiinin Geçtiği Kaynaklar	19
3.2. Çepni İsmiinin Anlamı.....	21
4. Tarihteki Önemi.....	23
4.1. Selçuklu Dönemi.....	23
4.2. Osmanlı Dönemi.....	27
5. Çepnilerin Yaşadığı/Yoğunlaştığı Yerler.....	29
5.1. Selçuklu ve Osmanlı Dönemi	29
5.2. Günümüzde Çepniler.....	33
II. BÖLÜM	36
ÇEPNİLERDE DİNİ ALGI	36
1. Dini Hareketler	36

1.1. Baba İshak Ayaklanması	38
1.2. İlhanlı Hükümdarı Olcaytu'nun On iki İmam Şiiliğini Kabulü.....	40
1.3. Safevi Tarikatının Faaliyetleri	41
1. Çepnilerde Dini Algının İki Yönü Alevilik ve Sünnilik	42
2.1. Alevilik	42
2.2. Çepnilerde Alevilik.....	45
2.3. Çepnilerde Sünnilik.....	50
SONUÇ.....	53
KAYNAKÇA.....	57
EKLER.....	61
Ek-1.....	61
Ek-2.....	70
Ek-3.....	79

KISALTMALAR

- H.z.** : Hazreti
Haz. : hazırlayan
trc. : tercüme eden
A.Ş. : anonim şirketi
TDAV : Türk Dünyası Araştırma Vakfı
DLT : Divanu Lugati't-Türk
TDK : Türk Dil Kurumu
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
-

ÖNSÖZ

Türkler bilinen en eski tarihlerinden bu yana inandıkları uğrunda mücadeleden asla vazgeçmeyen bir toplum olmuştur. İslam dini ile şereflendiklerinde mücadelelerine gaza boyutu da eklenmiştir. Savaşçı yapıları ile uyumlu olan gaza anlayışları onlara Anadolu'nun kapılarını açmıştır. Anadolu'nun kapılarının Türklere açılması ile birlikte çok farklı kültürlerle ev sahipliği yapmış bu topraklar, Türklerin kültürüne zenginlik kattığı gibi Türkler de kendi zenginliklerini Anadolu kültürüne harmanlamışlardır. Selçuklu ve Osmanlı gibi dünyaya yön vermiş devletlerin bu topraklarda kurulmasını sağlamışlardır.

Anadolu'nun kapılarının Malazgirt zaferiyle Türklere açılmasıyla buralara gelen Türk boylarından biri de Çepnilerdir. Başta Karadeniz'in doğusu olmak üzere Anadolu'nun pek çok yerine dağılan Çepnilerin, Balkanlarda da varlıkları bilinmektedir. Bu sebeptendir ki Çepnilerin Anadolu'nun ve Balkanların Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemi son derecede büyüktür.

Bugün özellikle Anadolu da yaşayan Çepnilerin İslam'ı yorumlama biçimlerine baktığımızda Alevilik ve Sünnilik olarak iki farklı algının belirgin bir şekilde yaşandığı görülmektedir. Biz Çepnilerin bu algı farklılıklarındaki temel sebebin ne olabileceği; bu iki algının birbirinden koparak mı meydana geldiğini yoksa zamansal ve mekânsal farklılıkların mı buna yol açtığını incelemeye çalıştık.

Çalışma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın hazırlanma sürecinin her aşamasında bilgilerini, tecrübelerini ve değerli zamanlarını esirgemeyerek bana her fırsatta yardımcı olan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Aytekin Şenzeybek'e; saha çalışmalarım esnasında sahip oldukları tecrübe ve bilgi birikimlerini paylaşmaktan çekinmeyen ve tezimin hazırlanmasında oldukça faydalandığım başta Sırrı Oğuz ve İzzet Dönmez olmak üzere mülakat yaptığım bütün diğer isimlere teşekkür ederim.

Nurdane ÖZDİN

KONYA-2019

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Problem

Türkler bilinen en eski tarihlerinden bu yana kurdukları devletlerde milli kimliklerini korumayı başarmışlardır. Her ne kadar farklı alt kimlikler oluştursalar da bu milli kimlik onları bir arada tutmayı başarmıştır. Türklerin teşkilat yapılanmasında bir alt kimlik olarak niteleyebileceğimiz boylar bütünleşerek milli kimliği oluşturmuştur. Milli kimliği oluşturan bu boylardan biri de Çepnilerdir.

Türklerin tarihsel arak planına baktığımızda bu alt kimliklerin çoğu zaman bir ayrıştırma nüvesi olarak kullanılmaya çalışıldığını görebiliriz. Ancak milli şuur diyebileceğimiz bu üst kimlik onları bir arada tutmayı başarmıştır. Önce ulus devlet kavramını kullanılarak daha sonra da alt kimlikleri kullanarak etnik bir parçalamayı amaç edinen söylemler geliştirilmektedir. Etnik kimlik algısı öne çıkarılarak devletleri parçalama politikası sömürü devletlerin yöntemlerindedir. Osmanlı devletini milliyetçilik akımı ile parçalayan bu anlayış daha alt bir kimlik olan etnik kökeni de kullanmak istemektedir. Ülkemizde bir alt etnik kimlik olmasa da üzerinde ayrıştırma politikalarının yürütüldüğü diğer bir unsur Aleviliktir. Alevilikle bağdaştırılan Çepnileri bir alt kimlik veya etnik bir unsur olarak ele almak ne kadar doğru olacaktır? Diğer bir soru ise genelde Türklerin özelde Çepnilerin Alevilik yorumunu oluşturan etmenlerin neler olduğudur?

Çepniler Türk kimliğine sahiptir. Bu kimlikleri onların hem milliyetçilik hem de etnik unsur olmanın ötesinde boy kimliğinin de üstündedir. Çepniler gibi Türk milli kültürüne sahip boyların kasıtlı veya kasıtsız olarak bir alt kimlik veya etnik gurup olarak verilmesi bu konudaki bilgi eksiklerini ve yanlışlıklarını göstermektedir. Çalışmamızda Çepnilerin bir etnik unsur olup olmadığı ve İslam'ı yorumlarında Alevilik ve Sünnilik kavramları açıklanmaya çalışılmıştır.

2. Araştırmanın Amacı

Çepniler hakkında yapılan çalışmaların hemen tamamı onları tarihi, kültürel veya sosyolojik açıdan ele alan çalışmalardır. Yapılan bu çalışmalarda Çepnilerin

İslam'a bakış açıları ve onu yorumlama biçimlerine nispeten değinilmiş olsa da bu konu ya yüzeysel olarak kalmış ya da çalışmanın yapıldığı yörenin dine bakış açısıyla yaklaşmıştır. Bu çalışma ile Çepnilerin Orta Asya'dan Anadolu'ya gelişlerinden günümüze bir değerlendirmesini yaparak bu tarihsel süreçte Çepnilerin İslam'ı yorumlayış biçimini bu yorumlayış biçiminde nelerin etkili olduğunu İslam Mezhepleri Tarihi yöntemiyle ele alarak buradaki eksikliği gidermeyi amaçladık.

Bunun için Çepnilerin kim olduğu, nereden ve nasıl geldiği, nerelere yerleştikleri gibi konuları tarihi bilgi ve verilere dayandırarak ortaya koymaya çalıştık. Sonrasında bu tarihi tespitlerden de yararlanarak İslam'ı yorumlayışlarında ki farklılıkları açıklamayı amaçladık. Bu bağlamda ortaya koyabileceğimiz problemler şunlardır:

Alt problemler

- Çepniler kimdir?
- Çepni isminin anlamı nedir?
- Anadolu'ya gelişleri ve burayı yurt edinme süreçleri nasıl olmuştur?
- Tarihteki önemleri nedir?
- Yaşadıkları yerler nerelerdir?
- Dini hareketlerdeki rolleri ne olmuştur?
- Alevilik ve Sünnilik algıları nasıl oluşmuştur?

3. Araştırmanın önemi

Oğuzlar, Anadolu'nun bir Türk yurdu olmasında ve buralarda İslam'ın yayılmasında çok büyük görevler üstlenmiştir. Boylar halinde Anadolu'ya gelen Oğuzların her bir boyunun Anadolu'ya kattığı değer farklıdır. Araştırmada XII. yüzyılda Anadolu'ya gelmeye başlayan bu boylardan biri olan Çepnileri ele alınmaktadır.

Çepnilerden bahseden belgelerin varlığı IX. yüzyıla kadar dayansa da haklarında net bir bilgiye rastlanmamaktadır. XII. yüzyılda Anadolu'ya gelen Çepnilerin buraların Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli katkıları olmuştur.

Çepniler hakkında daha net bilgilere ise XVI. yüzyılda tutulmaya başlayan Tahrir defterlerinde rastlanmaktadır.

Türklerin İslamiyet’i kabulünden hemen sonra meydana gelen Anadolu’ya göç diğer boylar gibi Çepnileri de etkilemiştir. Yeni tanıştıkları bu dini tam olarak özümseyemeyen ve Orta Asya’da İslam’ın Türk kültürü ile şekillenmesinin etkilerinden mahrum kalan Çepniler, göç esnasında ve gittikleri yerlerde İslam’ın değişik yorumları ile karşılaştıkları gibi İslam dışı farklı telkinlere de açık hale gelmişlerdir. Bu farklı yorumlar ve telkinler Çepnilerin dini yorumlamasında Alevilik ve Sünnilik olarak iki farklı görüşü ortaya çıkarmıştır.

Çepniler Anadolu’da kurulan devletler yanında Safevi Devleti’nin kuruluşunda da etkili olmuştur. Bunun yanın da Çepni ismi Alevilikle özdeş olarak anılmaktadır. Hacı Bektaş Veli’nin ilk müritlerinin Çepniler olması ve Bektaşî Çelebilerinin Çepniler olması bu boyun önemini artırmaktadır. Sarı Saltuk’la birlikte Balkanlara giden Çepniler buralarında İslamlaşmasında önemli görevler üstlenmişlerdir. Anadolu Balkanlar ve Azerbaycan topraklarının İslam’la tanışmasına buraların Türk yurdu haline gelmesine önemli katkılar sunmuş Çepnilerin tarihine ve inanışlarına ışık tutmaya çalışılmıştır.

4. Araştırmanın Metodu

Araştırmamız iki temel kavram üzerinden yürütülmektedir. Bu kavramlardan ilki Çepni kavramıdır ki burada Çepniler kimdir, menşeleri nedir, tarihteki önemleri nelerdir gibi sorulara cevap aranmıştır. Diğer kavram ise dini yorumdur. Burada ise Çepnilerin İslam’ı yorumlayışındaki farklılıkların gerekçelerine ve sonuçlarına bakılarak bu kavram ele alınmıştır.

Araştırmada iki temel yöntem uygulanmıştır. Dokümantasyon yöntemi ve mülakat yöntemi kullanılmıştır. İlk olarak dokümantasyon yönteminde konuyla ilgili başta tarihi kaynaklar olmak üzere Çepni konusunu içeren kitap, makale, tez, araştırma, sempozyum bildirileri vb. kaynaklar incelenmiştir. Bununla araştırmamızın teorik kısmında tüm akademik ve serbest kaynaklarına ulaşılmaya çalışılmıştır.

İkinci olarak saha çalışması kapsamında mülakat yöntemi uygulanmıştır. Mülakatımızı hem Alevi hem Sünni Çepniler ile gerçekleştirmeye çalıştık. Bu mülakatlardan yeri geldiğinde metin içinde yararlandık. Mülakatlarımızı tezin sonuna Ekler bölümünde belirttik.

Saha çalışması, toplumun bütünü ile değil de belli başlı bazı problemler çerçevesinde incelenerek farklı bakış açıları sağlanmak amacıyla farklı kişiler ile yapılmıştır. Mülakatlarımız esnasında özellikle Alevi grupların görüşme isteğimize mesafeli ve şüpheli yaklaşması bizi zorlayan husus olmuştur. Bunun yanında Çepni grupların konuyla ilgili bilgilerin oldukça sınırlı olması da diğer bir zorlayıcı husus olmuştur. Bu nedenle mülakatlar sınırlı sayıda örnekleme yapılmıştır.

I. BÖLÜM

ÇEPNİ TARİHİ

Çepniler hakkında bilgi veren hemen hemen tüm kaynak ve çalışmaların Çepnilerin Oğuz boyuna mensubiyetinden bahsettiği görülmektedir. Çepnilerin tarihi geçmişlerine geçmeden önce onların mensup olduğu boy sistemi hakkında bilgi verilmesi Çepnilerin ortaya çıkışının daha iyi anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle konunun daha iyi anlaşılması için Oğuz tarihinden kısaca bahsetmenin elzem olduğu düşüncesindeyiz.

1. Oğuzlar

Türk tarihinde kurulmuş birçok devletin kendini atfettiği Oğuzlar hakkında elimizdeki en eski ve en net bilgiler Göktürk Yazıtlarında bulunmaktadır. Bu yazıtlarda Oğuzlardan, Göktürk Devleti'nin muhalifi olarak söz edilmektedir. Tufan Gündüz, Göktürk Devleti'ni teşkil eden büyük topluluklardan biri olan Oğuzların başlarında Göktürklerle eş zamanlı olarak bir kağan bulunduğunu ifade etmektedir ki bu doğal olarak bir rekabeti doğurmaktaydı.¹ Baykal Gölü ile Yenisey Nehri arasında yurt tutmuş olan Türkler, Hazar Denizine kadar uzanan bir bölgede Göktürk Devleti'ni kurdular. Bu devlet içinde önemli bir yeri olan ve Tula ırmağı boylarında yerleşmiş olan Oğuzlar, Göktürk Devleti'ni teşkil eden ikinci unsur olarak görülüyordu.² Türkmenistanlı tarihçi S.G. Agacanov "Oğuzlar" adlı eserinde Oğuzlar hakkındaki bilgilere ilk olarak IX. yüzyılda Arap ve Fars tarihçi ve coğrafyacılar tarafından yazılmış eserlerde rastlanmakta olduğunu belirtmektedir. Bunun Horasan, Maverainnehir ve Harezm hududunda güçlenen Oğuzlar hakkında bilgi toplamak istemelerinin doğal bir sonucu olduğunu ifade etmektedir.³

"Oklar" veya "Okuzlar" olarak kaynaklarda farklı kökenlerle ifade edilen Oğuz adının anlamı hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Genel kabul gören görüş

¹ Tufan Gündüz, *Bozkırın Efendileri-Türkmenler Üzerine Makaleler*, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2009), 2-4.

² Faruk Sümer, *Oğuzlar Türkmenler Tarihleri- Boy Teşkilatı-Destanları*, (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2016), 4.

³ S. G. Agacanov, *Oğuzlar*, (İstanbul: Selenge Yayınları, 2013), 9-16.

ise J. Nemeth tarafından öne sürülen Oğuz adının "boylar" anlamına geldiği yönündedir. Bu görüşe göre "ok" kelimesi boy manasında kullanılıp "z" çoğul eki ile birleşince "Okuz" yani "boylar" haline gelmiş ve kavmin adı olarak kullanılmıştır. "Oğuz" kelimesi ilk zamanlar genel bir kullanımla kavim, boy gibi anlamları karşılarken VIII. yüzyıldan itibaren günümüzdeki anlamı ile kullanılır olmuştur.⁴ Yukarıda ifade edildiği gibi Oğuz adının Göktürk yazıtlarında bir topluluğun ismi olarak kullanılması ile Oğuz adı Göktürk Devleti'nin hem muhalifi olan hem de devleti oluşturan ana unsurlardan birini anlatır hale gelmiştir.

VII. ve VIII. yüzyıllarda Göktürk İmparatorluğunun hâkimiyetindeki kavimlerden biri olan Oğuzlar, Göktürk Devleti yıkıldıktan sonra bir müddet Uygur Devleti'nin hükmü altında yaşamışlardır. Uygur Devleti'nin içinde de önemli rol oynayan Oğuzların tamamı bu devletin hâkimiyetine girmemiştir. Oğuzlar, Uygur Devleti'nin de yıkılması ile batıya Seyhun nehri kıyıları ile kuzeydeki bozkırlara göç etmişlerdir. Böylece Hazarlar, Karluklular ve Kıpçaklar gibi Türk bölgelerine komşu olurlarken; İsficab, Cürcan ve Cit gibi yerler Oğuzların İslam ülkeleri ile sınır bölgelerini oluşturmuştur.⁵ Bu göç Oğuzların hayatında önemli bir dönüm noktası olmuştur. X. yüzyıla gelindiğinde zaten başka devletlerin hâkimiyetinde yaşasalar da başlarında kendi Yabguları⁶ olan Oğuzlar nihayetinde Oğuz Yabgu Devleti'ni kurmuşlardır. Elimizde Oğuz Yabgu Devleti'nin ne zaman ve nasıl kurulduğu hakkında kesin bir bilgi olmadığı gibi ne zaman yıkıldığı hakkında net bir bilgi yoktur.⁷ Bununla birlikte devletin kuruluşu hakkında menkıbevi birçok anlatım mevcuttur.

Çeşitli kaynaklarda Oğuzların, Göktürk ve Uygur hâkimiyetinde yaşarken üç, sekiz veya dokuz boydan teşekkül ettiği belirtilmektedir. Kalabalık bir topluluk olan Oğuzlar için yaygın olan görüş dokuz boydan teşekkül ettiği'dir.⁸ Daha sonraları

⁴ Sümer, *Oğuzlar*, 4. Ayrıca Gündüz, *Bozkırın Efendileri*, 1; Hüseyin Namık Orkun, *Oğuz Dair*, (Ankara: Ulus Basımevi, 1935), 4.

⁵ Sümer, *Oğuzlar*, 62.

⁶ Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinde kağandan sonra gelen en üst düzeydeki yöneticinin unvanı. Hükümdar (TDK).

⁷ Gündüz, *Bozkırın Efendileri*, 10. Ayrıca Sümer, *Oğuzlar*, 80; Agacanov, *Oğuzlar*, 181.

⁸ Gündüz, *Bozkırın Efendileri*, 2.

kendi devlet yapılanmalarını kurdukları dönemde yirmi dört Oğuz boy birliğinden meydana geldikleri bilinmektedir.⁹

Oğuzların gündelik ve iktisadi yaşamına dair bilgilere onların yaşadıkları coğrafyalara seyahat eden seyyahların aktardığı verilerden ulaşılmaktadır. Bunlardan biri olan İbn Fadlan'ın *Seyahatname*'sinde verdiği bilgilere göre Oğuzlar yarı göçebe bir hayat sürmekteydiler. Bu hayatın getirdiği şartlar gereği tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktaydılar. Oğuzların geçimlerinin en büyük bölümünü koyun yetiştiriciliği oluşturmaktaydı ve yerleştikleri coğrafyanın ticaret güzergâhı olması nedeniyle de koyun ticareti yapmaktaydılar. Ayrıca İbn Fadlan, Oğuzların sosyal, dini ve kültürel yaşamından da bahsetmiştir.¹⁰ Oğuzların kültürel ve sosyal yaşamıyla ilgili olarak Faruk Sümer XI. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlayan Moğol baskıları neticesinde diğer Türk kavimleri Moğollar karşısında kültürel olarak erirken Oğuzların kavmi varlığını ve kültürünü koruyarak Türk dünyasını temsil etme vasfını taşıyan tek kavim olduğu tespitini yapar.¹¹

X. yüzyılda Oğuzlar henüz Müslüman olmamışlardı. Oğuzların dini inancı ahiret inancını da barındıran tek tanrı inancıydı. Ancak X. yüzyıldan itibaren ticaret, sınır yakınlığı gibi sebeplerle Türkler arasında yayılmaya başlayan İslam, Oğuzlar arasında da görülmeye başlamıştır.¹² Kıpçakların baskısıyla Maverâünnehir bölgesine doğru göç eden Oğuzlar, buralarda Müslümanlarla sınır komşusu oldular. Bu karşılaşma Oğuzların İslam'ı tercih etmeye başlamasına sebep olmuştur. Yine bu dönemde X. yüzyılın sonlarına doğru Oğuz Yabgusuyla anlaşamayan Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve Oğuz Devleti'nin Subaşı olan Selçuk Bey kendisine bağlı Oğuzlarla birlikte Cent bölgesine göç etmiştir. Bu göç Oğuzların İslam coğrafyasıyla daha yakın ilişkiler kurmasını sağlamıştır.¹³ Selçuk beyin Cent bölgesine göç etmesi ve burada İslamiyet'i kabulü sadece Türk tarihinde değil İslam tarihinde de önemli

⁹ İleriki konularda değinileceği üzere bu husus Kaşgarlı Mahmut, Reşidüddin ve Yazıcıoğlu'nun eserlerinde geçmektedir.

¹⁰ Ahmed b. Fadlân b. Abbâs b. Râşid b. Hammâd, *İbn Fadlan Seyahatnamesi*, trc. Ramazan Şeşen, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2010), 10-16.

¹¹ Sümer, *Oğuzlar*, 4. Ayrıca İbn Fadlan, *İbn Fadlan Seyahatnamesi*, 14.

¹² İbn Fadlan, *İbn Fadlan Seyahatnamesi*, 14.

¹³ Salim Koca, "Sir Derya (Ceyhun) Boylarından Anadolu'ya: Oğuzlar (Türkmenler)", *Türkler Ansiklopedisi* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 4: 530.

bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim bununla alakalı olarak Tufan Gündüz'ün “Oğuzların Maverâünnehirde inmeleri ve daha sonra da Selçuklu Devleti'ni kurmaları batıya doğru bir nehrin akması gibi bütün Oğuz boylarının batıya akmasını ve burada da çok görkemli devletler kurmasına yol açtı. Yani Selçuklu devletinin kurulması Oğuzlar için bir başlangıçtı ama onunla kalınmadı. Anadolu Selçuklu Devleti ortaya çıktı. Daha sonra Anadolu beylikleri ortaya çıktı. Azerbaycan'da ve İran'da Akkoyunlular ve Karakoyunlular ve onları tamamlayan Safevi Devleti ve onu tamamlayan Afşar ve Kaçar hanedanları ortaya çıktı. Anadolu'da Osmanlı Devleti ortaya çıktı. Nihayet Türkiye ortaya çıktı.”¹⁴ tespiti Türklerin yurt edindikleri coğrafyalarda nasıl bir önem arz ettiğini gözler önüne sermektedir. Oğuzların batıya göçü sadece Türkler için değil tüm dünya için bir değişim ve dönüşümün başlangıcı olmuştur.

1.1. Türkmenler

Oğuzların tarihine baktığımızda Oğuz adının yanında Türkmen adının da kullanıldığı görülmektedir. Türkmen adının manası, ne zaman, niçin verildiği gibi konularda farklı yorumlar bulunmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi Oğuzların X. yüzyılda Müslüman bir coğrafya olan Maverâünnehirde inmesiyle ve bu coğrafya ile temasıyla İslamlaşma süreci başlamıştır. XI. yüzyıla gelindiğinde İslam, Oğuzların büyük çoğunluğunun dini olmuştur. İşte bu dönemde Maverâünnehir bölgesinde Oğuzlardan Müslümanlığı kabul edenleri gayrimüslim olan Oğuzlardan ayırmak için Türkmen adı veriliyordu. Bunun sonucunda zamanla Oğuz adının yerini Türkmen adı almıştır. Oğuz adı ise destanlarda yaşatılmaya devam etmiştir.¹⁵ Genel kabul görmüş olan bu tespite İbrahim Kafesoğlu Türkmen adının manası ile alakalı yazdığı makalesinde her ne kadar Oğuzların İslamiyet'i kabul ederek Türkmen adını aldıkları görüşü açık görünse de ikna edici olmadığını ifade etmektedir. Çünkü din değiştirmenin isim değiştirmeyi gerektirmediğini böyle olsaydı daha sonra Müslüman olan Oğuzların da yeni bir ad almaları ya da ilk Müslüman olan Oğuzlar

¹⁴ Tarih Kursu, “Oğuzlar, Türklerin En Kalabalık Kolu, Tarih Belgeseli”, erişim: 13 Mayıs 2019, <https://www.youtube.com/watch?v=NT4OzyhCkPc>.

¹⁵ Sümer, *Oğuzlar*, 4, 79-80.

gibi Türkmen diye anılmaları gerekirdi şeklinde itiraz getirmektedir.¹⁶ Bu konuyla alakalı olarak Kaşgarlı Mahmud “Oğuzlar bir Türk boyudur. Oğuzlar Türkmen’dirler.” diyerek Oğuz ve Türkmen’in aynı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Kaşgarlı Mahmud Türkmen adının Zülkarneyn tarafından Asya seferi esnasında verildiğini¹⁷ belirtse de Tufan Gündüz, Türkmen adının Zülkarneyn tarafından Türk-Manend (Türk’e benzeyen) şeklindeki yorumdan ziyade İslam dünyasında Müslüman olan Türklere Türk-Manend denildiği buradan da Türkmen adının türediği şeklindeki izahın daha fazla kabul gördüğünü ifade etmektedir. Türkmen ismi ile ilgili olarak bu ve benzeri bilgilerin çok güvenilir olmadığını ifade eden Tufan Gündüz, Türkmen adının X. yüzyılda küçük bir topluluğun adı iken Müslüman komşularının onlara verdiği tarihi rol sayesinde XI. yüzyılda Karluk, Halaç ve Oğuzları içine alan siyasi bir terim haline geldiğini belirtir. Ancak Karluklar ve Halaçlar bu birlikten ayrılınca sadece Oğuzları içine alan bir terim olmuştur.¹⁸ Ebulgazi Bahadır Han Türkmen adıyla alakalı olarak Maverünnehirde gelen Türkmenlere Taciklerin ilk zamanlar Türk dediğini ancak beş altı nesil sonra Türklerin yerli halkla karışması neticesinde bölgeye yeni gelenlere Türk, eski yerleşenlere Türk’e benzeyen manasında Türk-manend dediklerini ve cahil halkın bunu telaffuz edemeyip Türkmen dediklerini anlatmaktadır.¹⁹ Agacanov Oğuzlardan bahsederken Oğuzlar ve Türkmenler şeklinde ikili bir ifade kullanmaktadır. Türkmen adının Müslüman olan Oğuzlar için kullanılmış olabileceği gibi Orta Asya’da bulunan eski Hint-Avrupa ailesinin torunları ile karışan Oğuz ve Türklere de bu adın verildiğini ifade etmektedir.²⁰

Oğuzların Türkmen adını ne zaman veya nasıl aldığı konusunda farklı görüşler olsa da XI. yüzyıldan itibaren Türkmen olarak anılmaya başlayan Oğuzlar, Hazar denizinin doğusundan, yaşanan siyasi ve iklimsel olaylar neticesinde İran, Kafkasya oradan da Anadolu ve Orta Doğuya doğru göç hareketi başlatmışlardır. Büyük

¹⁶ İbrahim Kafesoğlu, “Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti”, *Türkler Ansiklopedisi*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 4: 583.

¹⁷ Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi*, trc. Besim Atalay (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1985), 55.

¹⁸ Gündüz, *Bozkırın Efendileri*, 15.

¹⁹ Ebulgazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime*, (*Türklerin Soy Kütüğü*), haz. Muharrem Ergin, (by., Tercüman 1001 Temel Eser (33), ts.), 58.

²⁰ Agacanov, *Oğuzlar*, 117.

kitleler halinde göçen bu Türkmenler; Türkiye, İran, Azerbaycan, Suriye, Irak ve Türkmenistan Türklerinin atalarını oluşturmuşlardır. Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinin kurucusu olan Türkmenler dünya tarihine damga vurmuş bir Türk kavmidir.²¹ Biz konumuzun geri kalan kısmında Anadolu'ya göç eden Oğuz boyları için yer yer Türkmen adını da kullanacağımızı belirtelim.

1.2 Oğuzların Boy Teşkilatı

Oğuzlar hakkında geniş ve kapsamlı bir eser yazan Faruk Sümer'e göre Oğuzlar, kavmi ve siyasi yapı için "el(il)" kelimesini kullanmışlardır. Oğuz Eli, Rum Eli gibi. Oğuzlar diğer Türk kavimlerin aynı anlamda kullandığı "budun" kelimesini kullanmamışlardır. İleriki dönemlerde ise İlhanlı Devleti'nin etkisi ile Doğu Anadolu'daki Türkmenler "el" kelimesini, Moğolca karşılığı olan "ulus" kelimesi ile birlikte kullanmışlardır. Bozulus, Karakoyunlu ulusu örneklerinde olduğu gibi. Oğuz Eli'nin başında "yabgu" ünvanlı yöneticiler bulunmaktaydı. Oğuz Eli'ni oluşturan bir alt unsur ise boydur.²² Boyların alt birimi de obalardır.²³ Oğuzlarda ailelerden obalar, obalardan boylar, boylardan Oğuz Eli teşekkül etmektedir. Boyların başında "bey" ünvanı taşıyan kimseler bulunmaktaydı. Bu beyler Oğuz ve Türkmen soylularını temsil etmektedir. El'in başında bulunan yabgu ve sultanlar bu beylerden çıkmıştır.²⁴

Tarihi seyri içerisinde bakıldığında, Oğuz boylarındaki obaların tamamı toplu olarak herhangi bir siyasi harekete katılmamışlardır. Örneğin Selçuklu fethinde bile bu devletin kurucu unsuru olan Kınık boyunun bütün obaları bu fethe katılmamıştır. Ayrıca Anadolu'da Oğuz boylarının adlarının ve teşekküllerinin farklı yerlerde görülmesi de aynı nedenledir. Bu sebepledir ki Oğuz boylarının kolları olan obalar

²¹ Sümer, *Oğuzlar*, 4.

²² TDK Sözlüğü Boy kelimesinin anlamını "Ortak bir atadan türediklerine inanılan toplumsal ve ekonomik ilişkilerinde anaerkil, ataerkil anlayışı uygulayan geleneksel topluluk, kabile, klan" olarak vermektedir. Kaşgarlı Mahmud "boy" sözcüğünün Oğuzca olduğunu ifade eder (Kaşgarlı Mahmud, *Divanu Lügat-it-Türk*, 141). Günümüzde kullandığımız boy sözcüğünün anlamı Oğuz ve Türkmenlerin kullandığıyla aynı anlamdadır (Agacanova, *Oğuzlar*, 155). Faruk Sümer'e göre Orhun yazıtlarındaki "bod" kelimesi boy kelimesinin en eski kullanımı olabilir (Sümer, *Oğuzlar*, 215).

²³ Göçebelerin konak yeri ve bu yerde konaklayan göçebe halk ve aile için kullanılır (TDK). Kaşgarlı Mahmud *Divân-ı Lügati't-Türk*'te oba kelimesinin Oğuzca olduğunu ifade eder (Kaşgarlı Mahmud, *Divanu Lügat-it-Türk*, 86). Agacanova'a ise oba ve kök terimleri kabilenin bölümlerini ifade edebileceğini vurgular (Agacanova, *Oğuzlar*, 157).

²⁴ Sümer, *Oğuzlar*, 215. Ayrıca Agacanova, *Oğuzlar*, 153-159.

Anadolu'ya farklı zamanlarda gelmişler ve bu gelenlerden de siyasi ve iktisadi sebeplerden ayrılmalar olmuştur.²⁵ İleriki konularda bahsedeceğimiz üzere bir Oğuz boyu olan Çepnilerde görülen itikadı farklılaşmanın sebeplerinden birinin de bu olabileceği kanısındayız. Bu açıdan bakıldığında Çepni boyunun farklı zamanlarda Anadolu'ya göç eden ve Anadolu'nun farklı yerlerine yerleşen obalarının, buralardaki baskın olan dini söylemden etkilenmeleri ve dini algılarını bu yönde şekillendirmeleri olağan gözükmektedir. Çepniler içerisinde görülen Alevi ve Sünni inanış ayrımının şekillenmesinde etkili olmuş olabilir.

Oğuz boylarının sayısına ait bilgiler Kaşgarlı Mahmud'un *Divanu Lugati't-Türk'ünde* ve Reşidüddin Fazlullah'ın *Camiü't-Tevarih*'inde rastlanmaktadır. Kaşgarlı Mahmud *Divanu Lugati't-Türk*'te Oğuz boylarının sayısını yirmi iki olarak vermektedir. Eserinde saydığı bu boyların kök boylar olduğunu ve dedelerinin isimleri ile anıldığını ifade etmektedir.²⁶ Reşidüddin Fazlullah'ın *Camiü't-Tevarih*'inde ise Oğuz boylarının sayısı yirmi dört olarak geçmektedir. Reşidüddin Fazlullah eserinde Kaşgarlı Mahmud'un eserinde bulunmayan ikili bir tasnif yapmaktadır. Bu ikili tasnif "Üçok ve Bozok" şeklindedir. Reşidüddin Fazlullah'ın bu ayrımında Üçok kelimesinin anlamını üç tane ok şeklinde, Bozok kelimesindeki boz kelimesini de parçalamak manasında ifade etmektedir. Bunu o dönemde Oğuz ve çocukları arasında yaşanmış bir olaydan yola çıkarak yapmaktadır.²⁷ Faruk Sümer bu anlamlandırmayı doğru bulmamaktadır. Ona göre ok kelimesi boy manasında; boz kelimesi ise bir rakamın karşılığı olarak kullanılmıştır.²⁸ Ebülğazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Terakime*'sinde,²⁹ ve Yazıcıoğlu Ali'nin, *Tarih-i Al-i Selçuk*³⁰ adlı eserin Oğuzname bölümünde yirmi dört Oğuz boyundan bahsedilmektedir. Ebülğazi Bahadır Han ve Yazıcıoğlu'nun eserlerinde bulunan Oğuz boylarına ait listelerin Reşidüddin'in eserinden alınma olduğu ifade edilmektedir.³¹ Oğuz Kağan destanında

²⁵ Sümer, *Oğuzlar*, 216.

²⁶ Kaşgarlı Mahmud, *Divanu Lugat-it-Türk Tercümesi*, 58.

²⁷ Zeki Velidi Togan, *Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*, (İstanbul: Enderun Yayınları, 1982), 48.

²⁸ Sümer, *Oğuzlar*, 217-218.

²⁹ Ebülğazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime*, 31-51.

³⁰ Yazıcızade Ali, *Tevarih-i Al-i Selçuk (Oğuzname-SelçukluTarihi)*, trc. Abdullah Bakır, (İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2017), 21.

³¹ Sümer, *Oğuzlar*, 222.

da rastladığımız bu yirmi dört Oğuz boyu şöyle ifade edilmektedir: Oğuz Kağan'ın sırasıyla Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ ve Deniz adında altı oğlu olmuştur. Bunlardan Gün, Ay, Yıldız Bozok; Gök, Dağ ve Deniz Üçok'dur. Oğuz Kağan'ın her oğlunun da dört tane oğlu olmuştur. Bunlar Oğuz'un yirmi dört boyunu oluşturmuştur. Bu boyları sırasıyla vermek gerekirse,

BOZOKLAR:

Gün Han: Kayı, Bayat, Alka Evli, Kara Evli

Ay Han: Yazır, Döğer, Dodurga, Yaparlı

Yıldız Han: Avşar, Kızık, Karkın, Beydilli

ÜÇOKLAR:

Gök Han: Bayındır, Peçenek, Çavuldur, Çepni

Dağ Han: Salur, Eymür, Alayuntlu, Yüreğir

Deniz Han: İğdir, Büğdüz, Yıva, Kınık³²

Eski Türklerin siyasi ve ordu yapılanmalarında ikili teşkilat düzeni değişmez bir kuraldır. Oğuzlarda da bu kural hâkimdi ve Oğuzların el ve ordu yapılanmaları ikiye bölünmekteydi. Bu ikili yapının her birine kol denilmekteydi. Türklerin daha sonra kurdukları devletlerde de ikili düzen devam etmiştir. Reşidüddin'e göre Oğuz Elinin hâkim kolu Bozoklardı. Bu nedenle Bozokların sembolü yay ve tâbi kol olan Üçoklarındaki oktur. İhtimaldir ki yay ve üç ok Oğuz yabgularının hükümdarlık alametiydi. Bozokların hâkim kol olmalarının nedeni İslamiyet'ten önceki dönemde siyasi üstünlüğün bu kolların elinde olmasından ve Oğuz yabgularının bu kollara mensup olmasından ileri gelmektedir. İslamiyet'ten sonra bu değişmiştir. Dede Korkut destanlarında siyasi üstünlüğün Üçoklarda olduğu görülür. İslam ülkelerinde

³² Necati Demir, *Oğuz Kağan Destanı*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat A. Ş. 2017), 134-138. Ayrıca Ebülğazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime*, 31-51; Sümer, *Oğuzlar*, 226; Agacanova, *Oğuzlar*, 153-154; Hüseyin Orkun, *Oğuz Dairi*, 4.

Üçoklar büyük varlıklar göstermişlerdir. Selçuklular, Akkoyunlular, Ramazanoğulları gibi devletler bu koldan gelmektedir.³³

Ana konumuz olan Çepnilerin mensup olduğu Oğuzlar hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra Çepnilerin etnik yapılarını ele alarak konuya devam etmek uygun olacaktır.

2. Çepnilerin Etnik Yapısı/Kökene

Çepniler ile ilgili bilgi veren tüm kaynaklar onların Oğuz'un bir boyu olduğunu belirtmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere Oğuzlar, on ikisi Üçok on ikisi Bozok olmak üzere yirmi dört boydan oluşmaktadır. Çepniler; Oğuzların Üçok koluna mensup olup Gök Han'ın dördüncü oğlu Çepni'nin adını taşımaktadırlar.³⁴ Ayrıca Çepnilerin Kara Han'ın oğlu Oğuzların Üçoklar soyundan Sungurlu aşiretine bağlı olduğu bilgisi de verilmektedir.³⁵

Çepnilerden bahseden en eski kaynak Kaşgarlı Mahmud'un *Divanu Lugati't Türk*'üdür. Kaşgarlı Mahmud, bu eserinde Oğuz boylarını yirmi iki boy olarak almıştır. Çepniler burada Oğuzların yirmi birinci boyu olarak verilmektedir.³⁶ Kaşgarlı Mahmud eserinde Türklerin aslında yirmi boy olduğunu ve bu boyların hepsinin Hz. Nuh'un oğlu Yasef'in oğlu Türk'e mensup olduğunu anlatır. Her bir boyun birçok oymağı olduğunu bunların sayısını Allah'ın bilebileceğini ve kendisinin sadece ana kollardan bahsedeceğini belirtir. Bu ana boylardan birisi de Oğuzlardır. Oğuzların yirmi iki kolu vardır ve yirmi birinci kol Çepnilerdir.³⁷

Kaşgarlı Mahmud'da olduğu gibi Yazıcıoğlu'nun *Tarih-i Al-i Selçuk*'unda³⁸ ve Oğuz Kağan destanında Türklerin soyu Hz. Nuh'un oğlu Yasef'in oğlu Türk'e dayandırılır. Destanda Türk'ün son derece şerefli olduğundan bahsedilerek Oğuz Kağan'ın bu soydan geldiği anlatılmaktadır. Yine bu destana göre Oğuz Kağan'ın

³³ Sümer, *Oğuzlar*, 226. Ayrıca Agacanov, *Oğuzlar*, 154-159.

³⁴ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi 1*, 5. Baskı (Tıpkıbasım), (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010), 213.

³⁵ Hüseyin Albayrak, *Trabzon'un Fethi*, (Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2010), 7.

³⁶ Kaşgarlı Mahmud, *Divanu Lugat-it-Türk*, 58.

³⁷ Kaşgarlı Mahmud, *Divanu Lugat-it-Türk*, 28.

³⁸ Yazıcızade Ali, *Tevarih-i Al-i Selçuk*, 8.

altı oğlu vardır. Her bir oğlunun da dört oğlu vardır. Oğuz Kağan'ın dördüncü oğlu Gök Han'ın Üçüncü oğlunun adı Çepni'dir.³⁹

Reşidüddin'in eseri *Camiü't-Tevarih*'in ikinci cildinde Oğuz Destanından bahsetmektedir. Bu destanda Oğuz'un daha yaşarken altı oğlunu Boz Oklar ve Üç Oklar diye ikiye ayırdığını belirtir. Altı oğlundan yirmi dört torununun olduğu ve devletin devamlılığı için bu yirmi dört oğula birer lâkap ve birer ongun⁴⁰ ve hayvanlarına vurmaları için de birer tamga⁴¹ tespit edildiği anlatılır.⁴² Eserinde Reşidüddin boy sayısını yirmi dörde çıkarmakla birlikte Bozok ve Üçok'un tasnifini de yapmıştır. Bu tasnifte Çepniler, Üçoklar içinde verilmektedir. Reşidüddin'in eserinde tasnif şu şekildedir.

Bozok: Kayı, Bayat, Alka-evli (Alka-bölük), Kara-evli (Kara-bölük), Yom, Döğer, Dodurga, Yaparlı (DLT'de yok), Afşar, Kızık (DLTde yok), Beğdili, Karkın (DLTde yok. Bunun yerine Çaruklu).

Üçok: Bayındır, Peçene, Çavuldur, Çepni, Salur, Eymür, Alayuntlu, Yüreğjr, İğdir, Bügdüz, Yıva (Iva), Kınık⁴³

Yukarıda Oğuzların boy teşkilatı anlatılırken bahsedildiği gibi Reşidüddin'in tasnifinde Türkler İslamiyet'le tanışmasından önce Oğuzların hâkim kolu Bozoktu. Ancak İslamiyet'le tanıştıktan sonra durum Üçokların lehine değişmiştir. İslam

³⁹ Necati Demir, *Oğuz Kağan Destanı*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat A. Ş. 2017), 45,134.

⁴⁰ TDK sözlüğüne göre "İlkel toplumlarda topluluğun kendisinden türediği sanılarak kutsal sayılan hayvan, ağaç, rüzgâr vb. doğal nesne veya olay, totem." anlamına gelmektedir. Dikkat çeken husus Oğuzun yirmi dört boyunun ongunlarının hepsi kuştur. Yazıcıoğlu (Yazıcızade Ali, *Tevarih-i Al-i Selçuk*, 19-22) ve Ebülğazi Bahadır Han'da (Ebülğazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime*, 49-52) ongunlar kuşları olarak ifade edilmektedir.

⁴¹ "Bir şeyin üzerine bir nişan, bir işaret basmaya yarayan araç. Bu araçla basılan nişan, işaret. Bir şeyin kime, hangi çağa ait olduğunu gösteren belirgin iz, işaret, nitelik." (TDK) Günümüzde kullanılan damga kelimesinin karşılığı olsa da bu kelime tamga kelimesinin tam anlamını karşılayamamaktadır. Türklerin tarihleri boyunca kendilerini tanımlayan bu sembollerini yeri gelmiş mağara duvarlarına işlemişler, yeri gelmiş kilimlere dokumuşlardır. Tamgalar bazen bir bayrak olmuş bazen de birkaç tamga bir araya gelerek bir objenin tanımını oluşturmuştur. (Tarih Türklerde Başlar, "Türk tarihine ışık tutan motifler : TAMGA...(lar)", erişim: 21 Mayıs 2019, <https://tarihturklerdebaslar.wordpress.com/>)

⁴² Zeki Velidi Togan, *Oğuz Destanı*, 49-52.

⁴³ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1998), 154. Faruk Sümer'in *Oğuzlar* adlı eserinde Reşidüddin'den alınan boy adlarında bazı farklılıklar bulunmaktadır. (Sümer, *Oğuzlar*, 224.)

beldelerinde büyük varlıklar göstermişlerdir. Türk ve İslam tarihine yön veren Selçuklu Devleti gibi büyük devletler bu koldan çıkmışlardır.

Ebülgazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Terakime*'sinde Çepniler, Oğuz'un on altıncı torunu olarak verilmektedir. Eserde Çepni isminin anlamı, ongunu ve damgasının şekli de verilmiştir.⁴⁴

Ebu Hayyan'ın *Kitabü'l-idrak li-lisani'l-Etrak* adlı eserinde Çepnilerden bahsedilmektedir. Kahire'de yazılan eserde dikkat çekici bir unsur olarak Oğuz boylarından sadece Kınık ve Çepnilerden bahsedilmektedir. Çepnilerden "Çepni-Kabiletü'n minet-Türk" yani "Bir Türk boyu" ifadesiyle bahsedilmektedir.⁴⁵

Çepnilerin kökeni hakkında farklı bir yaklaşım da bulunmaktadır. Gürcü kökenli bir grup yazarın kaleme aldığı eserde Çepnilerin, özellikle de Doğu Karadeniz bölgesine yerleşen Çepnilerin, Türklüğünün kuşkulu olduğundan bahsedilmektedir. Çepni etnik adının Türk boylarını anlatan bir terim olmasına rağmen eski Gürcü boyları arasında gösterildiği ifade edilmektedir. Ayrıca eserde onların buradaki yerli Hristiyan halk ile karışıp yeni bir kültür oluşturmuş olabilecekleri belirtilerek çelişkili bir yaklaşım sergilenmektedir.⁴⁶ Bu yaklaşım Çepnilerin kökeninden ziyade yerli halkın yaşayışları arasında bağlantı kurularak verilmektedir. İdeolojik bir bakış açısıyla kaleme alındığı belli olan bu söylem Çepniler hakkında bilgi veren diğer birçok kaynakla çelişmektedir.

Aşağıda Kaşgarlı Mahmud ve Reşidüddin'e göre Oğuz boylarının listeleri verilmiştir. Bunun yanında Yazıcıoğlu Ali, Kaşgarlı Mahmud ve Reşidüddin'in eserlerinde geçen Oğuz boylarının damgaları⁴⁷ karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

⁴⁴ Ebülgazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime*, 51.

⁴⁵ Faruk Sümer, *Çepniler Anadolu'daki Türk Yerleşmelerinde Önemli Rol Oynayan Bir Oğuz Boyu*, (İstanbul: TDAV Yayınları, 1992), 9.

⁴⁶ Yuri Siharulidze v.dğr., *Trabzon'dan Abhazya'ya Doğu Karadeniz Halkları Tarih ve Kültürleri*, (İstanbul: Sorun Yayınları, 1998), 77-79.

⁴⁷ Yazıcızade Ali, *Tevarih-i Al-i Selçuk*, XVIII.

I. KÂŞGARLI'DAKİ OĞUZ BOYLARI⁴⁵

BOYUN ADI		DAMGASI	
1	Kınık	قنق	𐰇𐰏
2	Kayığ	قېغ	𐰇𐰏
3	Bayundur	بايند	𐰇𐰏
4	İwa, Yıwa	اڤا، يڤا	𐰇𐰏
5	Salğur	سلف	𐰇𐰏
6	Afşar	افشا	𐰇𐰏
7	Beg-Tili	بگتلی	𐰇𐰏
8	Bügdüz	بگدز	𐰇𐰏
9	Bayat	بیات	𐰇𐰏
10	Yazğır	یزغ	𐰇𐰏
11	Eymür	ایمر	𐰇𐰏
12	Kara-Bölük	قارابلیک	𐰇𐰏
13	Alka-Bölük	القابلیک	𐰇𐰏
14	Iğdir	اگد	𐰇𐰏
15	Üregir, Yüregir	ارگر، یرگر	𐰇𐰏
16	Totırka	توترقا	𐰇𐰏
17	Ula-Yuntluğ	اولا یندلغ ⁴⁵	𐰇𐰏
18	Töker	توکر	𐰇𐰏
19	Beçenek	بچنک	𐰇𐰏
20	Çuvaldar	چولدار ⁴⁶	𐰇𐰏
21	Çepni	چینی	𐰇𐰏
22	Çarukluğ	چرقلغ ⁴⁷	𐰇𐰏

⁴⁵Bunların sayısı az ve damgaları belli değildir.

		B.REŞİDED-DİN'E GORE OGUZ BOYLARI				
		BOYUN ADI	ANLAMI	ET PAYI	ONKUNU	DAMGASI
BOZ - OKLAR	GÜN-HANOĞULLARI	Kayı, قايى	Sağlam	Sağ karı yağrın	Şâhin	1
	Bayat, بايات	Mutlu yiyeceği bol.	Sağ karı yağrın	Şâhin	2	
	Alkaravlı, القراولى	Nereye varsa başarı gösterir ¹ .	Sağ karı yağrın	Şâhin	3	
	Kara-İvli, قراىلى	Kara otağı.	Sağ karı yağrın	Şâhin	4	
	Yazır, يازىر	Çok ülkeye sahip.	Aşığlı	Kartal	5	
	Döğer, دوگر	Toplanmak için.	Aşığlı	Kartal	6	
	Dodurga, دودورغا	Ülke almak ve yönetmek	Aşığlı	Kartal	7	
	Yaparlı, ²	Aşığlı	Kartal	8	
	Avşar, اوشىر	Çevik ve avı seven	Sağ Umaca	Tavşancıl	9	
	Kızık, ³ قزىق	Güçlü, düzene sokmada ciddi.	Sağ Umaca	Tavşancıl	10	
	Beg-Dili, بىك دىلى	Uluların sözleri gibi değerli	Sağ Umaca	Tavşancıl	11	
	Karkın, قارقىن	Çok ve doyuran aş.	Sağ Umaca	Tavşancıl	12	
ÜÇ - OKLAR	GÖÇ-HANOĞULLARI	Bayındır, بايندىر	Daima yiyeceklerle dolu olan yer.	Sol karı yağrın	Sunkur	13
	Beçene, ⁴ بىچىن	İyi çalışır,	Sol karı yağrın	Sunkur	14	
	Çavuldur, چاۋلدىر	Şerefli, ünü yaygın	Sol karı yağrın	Sunkur	15	
	Çepni, چىنى	Nerede yağı görürse hemen savaşır	Sol karı yağrın	Sunkur	16	
	Salur, سالور	Nereye varsa kılıç ve çamağı iş görür.	Ucuyla	Uc	17	
	Eymür, ايمور	Son derece iyi ve zengin.	Ucuyla	Uc	18	
	Ala-Yuntlı, الايونتلى	Hayvanları iyi.	Ucuyla	Uc	19	
	Üregir, اۋىرگىر	Daima iyi ve düzen kurucu.	Ucuyla	Uc	20	
	Yıgdir, ⁵ يىگدىر	İyilik, büyüklük, yığıttik.	Aşığlı	Çakır	21	
	Bügdüz, بىگدىز	Herkese tevâzu gösterir ve hizmet eder.	Aşığlı	Çakır	22	
	Yıva, يىۋا	Derecesi hepsinden üstün.	Aşığlı	Çakır	23	
	Kınık, قىنىق	Nerede olsa değerlidir	Aşığlı	Çakır	24	

Kaynak: <http://yazirliyazar.blogspot.com>.

	<i>Tevarih-i Ál-i Selçuk</i>	<i>Tevarih-i Ál-i Selçuk</i>	<i>Camiü't Tevarih</i>	<i>Divan-u Lugat it-Türk</i>
GÜN HAN	KAYI	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	BAYÁT	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	ALKA EVLİ	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	KARA EVLÜ	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
AY HAN	YAZIR	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	DÖGER	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	DODURGA	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	YAPARLU	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
YILDIZ HAN	AVŞAR	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	KIZIK	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	BEGDİLLİ	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	KARKIN	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
GÖK HAN	BAYINDUR	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	PENCENE	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	ÇAVUNDUR	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	ÇEPNİ	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
DAĞ HAN	SALUR	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	EYMÜR	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	ALAYUNDLU	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	ÜREGİR	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
DENİZ HAN	İSKENDER (İGDİR)	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	BÜGDÜZ	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	YIVA	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰
	KINIK	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰	𐌺𐌹𐌶𐌰

3. İsimlendirme

3.1. Çepni İsminin Geçtiği Kaynaklar

Çepnilerin etnik yapılarından bahsederken Çepni isminin geçtiği kaynakların bir kısmının üzerinde durulmuştur. Ancak burada Çepni isminin nasıl ve ne zaman geçtiği gibi konuları da ele almaya çalışacağız. Çepni isminden bahseden ilk kaynak XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud tarafından kaleme alınan *Divanu Lugati't-Türk*'tür.⁴⁸ Eser Türkçeyi tanıtmak maksatlı kaleme alınmış olsa da dönemin tarihine ışık tutacak mahiyettedir. Türkçe kelimelerin Arapça karşılıkları yanında bu kelimelerin kullanım alanları, Oğuzların özellikleri, destanlar gibi konulara da değinilmiştir. Biz buradan müellifin Oğuzları iyi tanıdığını anlayabiliriz. Kaşgarlı Mahmud eserinin Oğuzlar bahsinde saydığı yirmi dört Oğuz boyundan biri olan Çepni boyunu yirmi birinci sırada zikretmiştir. Diğer Oğuz boylarıyla birlikte Çepnilerinde damgalarını şekilleriyle birlikte vermiştir. Bu damgaların; oymakların hayvanlarının, atlarının, binitlerinin alameti olduğunu ve hayvanlar karıştığında her oymağın kendine ait olanı bu şekilde tespit ettiğini ifade etmektedir. Bunun herkesçe de bilinmesi gerektiği için damgaları verdiğini belirtmektedir.⁴⁹

Çepni isminin geçtiği diğer kaynak XIV. yüzyılda kaleme alınan Reşidüddin Fazlullah'ın *Camiü't-Tevarih*'idir. Oğuzların boy teşkilatı verilirken bahsettiğimiz gibi Reşidüddin Fazlullah eserinde Oğuz Kağanın oğullarını Bozok ve Üçok şeklinde ayırmıştır. Bu ayırım daha önce eser vermiş olan Kaşgarlı Mahmud'un eserinde rastlanmamaktadır. Buna göre Çepni, Oğuz'un Üçok koluna mensuptur ve Oğuz Han'ın altı oğlundan biri olan Gök Han'ın dört oğlundan biridir.⁵⁰ Eserde Çepnilere ait damga da Kaşgarlı Mahmud'un verdiği damgadan farklı bir şekilde verilmiştir.⁵¹ *Camiü't-Tevarih*'te Kaşgarlı Mahmud'un eserinde görülmeyen bilgiler de bulunmaktadır. Çepni isminin anlamı ve ongunları verilmiştir. Çepni boyunun simgesi olan kuşları (ongunları) Doğan kuşunun bir türü olan Sungur (Hümay) olduğu belirtilmiştir. Yine müellife göre düzenlenen toylarda kesilen hayvanın hangi

⁴⁸ Faruk Sümer, *Çepniler Anadolu'daki Türk Yerleşmelerinde Önemli Rol Oynayan Bir Oğuz Boyu*, (İstanbul: TDAV Yayınları, 1992), 7.

⁴⁹ Kaşgarlı Mahmud, *Divanu Lugat-it-Türk*, 58.

⁵⁰ Zeki Velidi Togan, *Oğuz Destanı*, 52.

⁵¹ Sümer, *Çepniler*, 8.

kısmını,⁵² Oğuzun hangi oğlunun yiyeceği belirlenmiştir. Buna Çepnilere etin sol yan başı düşmektedir.⁵³ Faruk Sümer bu tarafın etin değerli kısmı sayıldığını çünkü sağ kürek kemiğinin olduğu kısmının da en itibarlı boy sayılan Kayı ve kardeşlerine ayrıldığını belirtmektedir.⁵⁴

XIV. yüzyılda Endülüslü âlim Ebu Hayyan'ın *Kitabü'l-idrak li-lisani'l-Etrak* adlı eserinde Çepni adı "Çepni-Kabiletün mine't-Türk" olarak geçer. Söz konusu eserde sadece Çepni ve Kınık boylarından söz edilmektedir. Selçuklu Devleti'nin kurucusunun Kınıklar olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Kınık boyunun yanında Çepnilerden de söz edilmesi Çepnilerin önemli başarılar elde ederek isimlerini Mısır'a kadar duyurmuş olduklarını gösterir.⁵⁵

Çepnilerden bahseden bir diğer kaynak XV. yüzyılda kaleme alınan Yazıcıoğlu Ali'nin *Tarih-i Al-i Selçuk* adlı eseridir. Yazıcıoğlu Ali eserinin başına aldığı Oğuzname bölümünde Çepniler hakkında bilgi vermektedir. Müellif eserinin bu bölümünü oluştururken Reşüdüddin Fazlullah'ın *Camiü't-Tevarih*'inden istifade etmiştir. Oğuzname'de Oğuzun diğer boyları ile birlikte Çepnilerinde damgasını, ongunlarını ve üleşlerini vermiştir.⁵⁶ Eserde Çepni damgası diğer kaynaklarda verilenlerden farklıdır.⁵⁷

Ebulgazi Bahadır Han'ın 1660' ta yazdığı *Şecere-i Terakime*'sinde Çepniler Oğuz'un on altıncı torunu, Gökhan'ın dördüncü oğlu olarak verilmektedir. Çepni'nin isminin anlamını, kuşunun "devlet kuşu" (hümay) olduğu ve üleş payından bahsedilmektedir. Çepni damgasının şekli de diğer kaynaklardan farklı verilmiştir.⁵⁸

XVII. yüzyılda Kâtip Çelebi, *Cihannüma* adlı coğrafik eserinde Çepnilerden bahsetmektedir. Fuad Köprülü, Kâtip Çelebi'nin eserinde Canik bölgesinden bahsederken bazı yerlerinde gizli Rafizi taifesi olduğuna dair tespitinin Çepnilerle ilgili olduğunu söylemektedir Ayrıca Trabzon'dan bahsederken "Trabzon'un canib-i

⁵² Eserde bu durum boyların üleşleri olarak ifade edilmektedir.

⁵³ Zeki Velidi Togan, *Oğuz Destanı*, 52.

⁵⁴ Sümer, *Çepniler*, 8.

⁵⁵ Sümer, *Çepniler*, 9.

⁵⁶ Yazıcızade Ali, *Tevarih-i Al-i Selçuk*, IX.

⁵⁷ Sayfa 16'da Oğuz boylarına ait tamgalar karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

⁵⁸ Ebulgazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime*, 31-51.

garb ve cenub-i cibali Çepni derler, bunlar etrak taifesi sakin olur. Laz taifesiyle müşterektir.” şeklinde Çepnileri tarif etmektedir.⁵⁹ Çepnilerin konuştuğu dillerinin Türkçe-Farsça karışık bir dil olduğundan bahsetmektedir.⁶⁰

Trabzonlu coğrafyacı Mehmet Aşıkı, XVI. yüzyılda kaleme aldığı *Menazirü'l Avalim* adlı eserinde Çepnilerden “Trabzon'un canib-i şarki ve cenubisi cibali Laz olduğu gibi, canib-i garbi-i cenubisi cibali Çepni'dir ki Etrak'dan kaba yaradılışlı ve kötü ahlaklı (Alevi), ve lügatleri Türki lügatinin agrebidir.” şeklinde bahseder.⁶¹ *Menazirü'l Avalim*,in Çepnilerden bahseden diğer bir eser olan Kâtip Çelebi'nin *Cihannüması*'nın başlıca kaynaklarından olduğu ifade edilmektedir.⁶²

Günümüzde ise Çepnilerle ilgili Faruk Sümer gibi müstakil eser yazarların yanında Çepnilerden bahseden önemli ve değerli eserler mevcuttur. Biz daha çok Çepnilerden ilk olarak bahseden tarihi ve coğrafik eserler içinde Çepni isminin geçtiği birkaç kaynağa değindik. Çepnilerle ilgili arşivlerde gün yüzüne çıkmayı bekleyen başka kaynaklarında olduğuna inanıyoruz.

3.2. Çepni İsminin Anlamı

Çepni isminin anlamı konusunda yukarıda bahsettiğimiz kaynakların yanında başka kaynaklarda da bilgiler yer almaktadır. Çepni isminin geçtiği bu kaynaklardan ilki olan Reşüdüddin Fazlullah'ın *Camiü't-Tevarih*'inde Çepni isminin anlamı “nerde yağı (düşman) görürse hemen savaşır.” olarak geçmektedir.⁶³ Yazıcıoğlu Ali, *Tarih-i Al-i Selçuk* adlı eserinin Oğuzname bölümünde Çepni isminin anlamını “kandaki yağı göre derhal savaşır ve çapar.”⁶⁴ olarak vermektedir. Ebülğazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Terakime*'sinde Çepni'nin anlamını "cesur, bahadır” olarak verilmektedir.⁶⁵

⁵⁹ Fuad Köprülüzade “Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi Notlar”.*Türkiyat Mecmuası*, 1/0 (1925): 209.

⁶⁰ Ali Çelik, “Çepnilerin Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri ve Önemi”, *Türkler Ansiklopedisi*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 6: 514.

⁶¹ Fahrettin Kırzıoğlu, *Osmanlılar'ın-Kafkas Elleri'ni Fethi (1451-1590)*, (Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1976), 26.

⁶² Biyografya, “Aşık Mehmed”, erişim: Mayıs 2019, <https://www.biyografya.com>.

⁶³ Sümer, *Çepniler*, 8.

⁶⁴ Yazıcızade Ali, *Tevarih-i Al-i Selçuk*, 21. Ayrıca Hanefi Bostan, “Anadolu'da Çepni İskânı”, *Türkler Ansiklopedisi*, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 6: 488.

⁶⁵ Ebülğazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime*, 51.

Fuad Köprülü, geleneksel algıya göre Oğuzların Üçok koluna mensup olan Çepnilerin, Gökhan'ın dördüncü oğlu Çepni'den türediğini ifade etmektedir. İlk kaynaklarda geçen anlamlarından farklı olarak Ebülğazi Bahadır Han ve Reşideddin'in, Çepni ismine 'kahraman' manasını verdiklerini belirtmiş ve bu manadan yola çıkarak kelimenin 'çapmak' aslından geldiği kabul etmektedir.⁶⁶

Macaristan asıllı Türkolog Gyula Nemeth Çepni isminin Kırgızca "çep (kalkan)" ve Türkçe "çeper (duvar, çit, parmaklık)" kelimeleriyle alakalı olduğunu ve kök olarak "koruyucu (birlik), özellikle sınır koruyucusu" anlamına geldiğini ifade etmektedir. *Şecere* adlı eserin sahibi Soltanşah Ataniyazov, Çepni isminin eski Türkçe bir kelime olan "küçük gurup ve sürü" anlamındaki "çep, çöp" kelimesinden türediğini belirtmektedir.⁶⁷

Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi* adlı eserinde, Reşidüddin ve Ebülğazi Bahadır Han'ın Çepni ismine verdikleri anlamın, boy adının asıl kökü ve etimolojisiyle ilgili olmadığını ifade etmektedir. Ögel'e göre Reşidüddin ve Ebülğazi Moğolcadan Türkçeye giren "cebe" sözünden yola çıkarak Çepni ismini anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. Ancak Çepni boy ismi Cengiz Han'dan çok önceleri bilinmektedir. Üstelik sonuna gelen "-ni" ekini dil yapısı olarak açıklanması zor bir durumdur. Bu nedenle şimdilik Çepni ismi etimolojik olarak karanlık kalmaktadır.⁶⁸

İbrahim Kafesoğlu eski Türk boylarının adlarının boyun siyasi ve sosyal hususiyetlerini ortaya koyduğunu ifade ettikten sonra askeri teşkilat ve unvanlarla ilgili olan boy isimlerinin içine Çepni ismini de koymaktadır. Böylece Çepni isminin askeri bir özellik taşıdığını belirtmektedir.⁶⁹

Çepni isminin kökeniyle ilgili olarak nakledilen bir başka rivayete göre Selçuklu Sultanı Alâeddin Sivas civarında yapılan bir savaş esnasında zor durumda kalınca Horasan tarafından Çepni boyunu yardıma çağırır. Çepniler burada Sultan'a çetelik yaptığından dolayı o zamanlar çete diyemeyenlerin bu boya çetmi dedikleri

⁶⁶ Köprülüade "Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi Notlar", 206-208.

⁶⁷ Çelik, "Çepnilerin Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri ve Önemi", 6: 514.

⁶⁸ Ögel, *Türk Mitolojisi 1*, 344-345.

⁶⁹ Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, 230.

ve Çepni isminin yerine kullanılan Çetmi isminin buradan kaldığı belirtilmektedir.⁷⁰ Çepni isminin halk arasında Çetmi ile birlikte, Çitmi, Çetni, Çipni, Çepnü, Çepne, Çapani, Çebni vb farklı kullanımları bulunmaktadır.⁷¹ Çepni isminin anlamıyla ilgili verilen bilgilerin birbirlerinden farklılık arz etmesinden ve ismin daha çok Çepnilerin yapısal özellikleriyle ilgili açıklamalarla anlatılmaya çalışılmasından anlaşılıyor ki Çepni kelimesinin manası ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Çepni isminin anlamı ile ilgili tarihsel verilerin yanında bazı dilbilimsel çalışmalar olsa da bu çalışmalar yeterli gözükmemektedir. Çepni ismiyle ilgili etimolojik olarak yapılacak daha derinlikli çalışmalara ihtiyaç vardır.

4. Tarihteki Önemi

4.1. Selçuklu Dönemi

Çepnilerin Anadolu'ya gelmeden önceki dönemleri ile ilgili bilgiler onların bir Oğuz boyu olduğu ile ilgili dar ve kısıtlıdır. Oğuzlar ile ilgili bölümde Oğuz boyları ile ilgili verilen bilgiler Çepniler içinde geçerlidir. Ancak 1071 Malazgirt zaferiyle Anadolu'nun kapılarının tamamen Türklere açılmasıyla Oğuz boyları Anadolu'ya bir daha geri dönmek üzere gelmeye başlamışlardır. Bu gelişten sonra diğer boylar gibi Çepniler hakkında bilgiler de daha derinlikli olaya başlamıştır. Çepnilerin Anadolu'ya tam olarak ne zaman, nasıl ve nereden geldikleri bilinmese de bununla ilgili farklı çalışmalar bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili Faruk Sümer, Çepnilerin Türkiye tarihinde yerli kaynaklarda adı ilk defa geçen Oğuz boyu olabileceğini ifade etmektedir.⁷² Faruk Sümer'in bu tespiti Çepnilerin Anadolu'ya ayak basan ilk boy olduğu veya ilk boylardan birisi olduğu şeklinde değerlendirilmektedir.⁷³

Kaynaklardan verilen bilgiler ışığında görülmektedir ki Çepniler XII. yüzyıldan bu yana Anadolu, İran, Azerbaycan ve Mısır'ı içine alan çok geniş bir coğrafyada bilinmektedir.⁷⁴ Bununla birlikte Rumeli'ye geçen boylar arasında

⁷⁰ İsmail Hakkı Kadioğlu, *Çepniler Balıkesirde*, (Balıkesir: Vilayet Matbaası, 1935), 10. Ayrıca Bostan, *Anadolu'da Çepni İskânı*, 6: 488

⁷¹ Süleyman Pekin, *Harşit Havzasında Çepniler*, (Ankara: Berikan Yayınevi, 2013), 100.

⁷² Sümer, *Çepniler*, 5.

⁷³ Çelik, "Çepnilerin Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri ve Önemi", 6: 515.

⁷⁴ Çelik, "Çepnilerin Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri ve Önemi", 6: 515.

bulunan Çepniler, Balkanlarda da tanınmaktadır. Yoğun olarak Rodop dağları civarında bulunduğu söylenen Çepniler için diğer bir iddia Rumeli'deki Pomakların Çepni olduğu ve dillerini yitirse de dinlerini yitirmedikleri şeklindedir.⁷⁵

Çepniler önce Türkistan'dan İran'a ve buradan da Anadolu'ya göç etmişlerdir. Çepnilerin büyük bir çoğunluğu Giresun, Tirebolu, Görele ve Büyükliman'a (Vakfikebir), bir kısmının da daha batıya hareket ederek Kocaeli, Balıkesir ve İzmir'e yerleşmiştir. Ancak Anadolu'ya gelen ilk Çepni grubu bunlar olmayabilir. Nitekim M. Enver Şerifgil, Hurremiler ve Babekîlerin Çepni olabileceğini ve liderlerinin asılmasından sonra IX. yüzyılda Anadolu'ya göç ettiklerini belirtmektedir. Hurremilerin, yani Çepnilerin Tebriz-Erzurum-Trabzon yoluyla Aras nehrinin vadilerini takip ederek Bizans topraklarına girdiklerini, buradan da Anadolu'nu batı kıyılarına ve Balkanlarda Rodop dağlarına yerleştiklerini kaydetmektedir.⁷⁶

Anadolu'ya bir daha geri dönmek üzere gelen ve yerleşen, Oğuz boyu cetveline göre, başta Kınıklar olmak üzere içlerinde Çepnilerin de bulunduğu Türkmenler, Anadolu Selçuklarının dayandığı asıl kaynaktırlar.⁷⁷ Oğuzların Anadolu'ya düzenlediği akınlar neticesinde Türkler Adalar denizinden Boğazlara kadar birçok yere hâkim olmuşlardır. Karadeniz sahillerine de akınlar düzenleyerek Trabzon Komnenosları'nı da hâkimiyetine alan Selçuklular, buraların güvenliği ve fethi için Çepnileri buralara yerleştirmiştir.⁷⁸ İsmail Hakkı Kadioğlu, Selçuklu sultanı Alâeddin'in Sivas civarında savaşırken Horasan'ın "Bozulus" dolaylarında yaşayan Çepnileri yardıma çağırmıştır. Zafer kazanınca Çepnileri Konya'ya sevk ederek oradan da Anadolu'ya yerleştirdiğini belirtmektedir.⁷⁹

⁷⁵ Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2002), 352.

⁷⁶ Bostan, "Anadolu'da Çepni İskânı", 6: 352

⁷⁷ Ethem Ruhi Fığlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, (İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2006), 98.

⁷⁸ Betül Zahide Kaçar, *Çepnilerde Din ve Sosyal-Kültürel Hayat (Giresun Örneği)* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010), 21.

⁷⁹ Kadioğlu, *Çepniler Balıkesirde*, 10.

Çepniler, Anadolu'ya ilk geldiklerinde Anadolu'nun kuzeyine doğru yayılma göstermişlerdir.⁸⁰ Çepnilerin batıya doğru göçleri ilk olarak Selçuklular döneminde bir kısmı ilk olarak Batı Anadolu'ya gelerek "Pafloganya" havalisine ve Trabzon İmparatorluğu hudutlarına yerleştirilmiştir. Sinop Selçuklular tarafından zapt edilince Çepnilerden bir uç teşkil edilmiştir.⁸¹ 1279'da Trabzon Rum imparatoru Sinop'a saldırınca Çepniler bu saldırıya başarıyla karşılık vermiş ve Trabzon Rum imparatoru geri dönmek zorunda kalmıştır. O dönemde kalabalık bir Çepni grubu Sinop yöresinde yaşamaktaydı.⁸² Hanefi Bostan Çepnilerin savaşı kazanarak Trabzon donanmasını mağlup etmesinin onların hem teşkilatlı hem de kalabalık bir grup halinde Sinop çevresinde yaşadıklarını ve ayrıca denizde savaştıkları kadar yetenekli olduklarını gösterdiğini ifade etmektedir. Bunun da Çepnilerin buraya çok önceleri yerleştiklerini ortaya koyduğunu belirtmektedir.⁸³ Bundan sonra Samsun sahil şeridini takip eden Çepniler, Giresun yörelerine kadar uzanan bölgeye akınlar düzenlemişlerdir.⁸⁴

Trabzon yöresine kadar ulaşan Çepniler, Trabzon-Erzincan yolunu hâkimiyet altına almışlardır. Öyle ki daha sonraları Trabzon'u fethetmeye gelen Fatih Sultan Mehmed şehrin güney ve batısının Çepnilerle dolu olduğunu görmüştür.⁸⁵

Faruk Sümer Çepnilerin Anadolu'nun Türkleşmesinde en önemli rolü oynayan boylardan olduğunu ifade etmektedir.⁸⁶ Çepniler, Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşmesi ve İslamlaşmasına katkıları yanında Selçuklu döneminde bazı isyan hareketlerine de katılmıştır. Bunlar Faruk Sümer'in üç mühim hadise olarak ifade ettiği Baba İshak ayaklanması, İlhanlı hükümdarı Olcayto'nun On İki İmam Şiiliğini kabul etmesi ve Safevî tarikatından Şeyh Cüneyd ile haleflerinin Anadolu'daki faaliyetleridir. Faruk Sümer, Baba İshak ayaklanmasında Moğol istilası ile uğraşan Selçuklunun iktisadi ve sosyal açıdan yaptığı yanlışların bunda etkili olduğunu

⁸⁰ Kaçar, *Çepnilerde Din ve Sosyal-Kültürel Hayat*, 38.

⁸¹ Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*, (Ankara: Ötüken Yayınları, 2014), 20.

⁸² Sümer, *Oğuzlar*, 316.

⁸³ Bostan, *Trabzon Sancağı*, 354.

⁸⁴ Kaçar, *Çepnilerde Din ve Sosyal-Kültürel Hayat*, 25.

⁸⁵ Faruk Sümer, "Çepni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Araştırmaları Merkezi, 1994), 8: 269.

⁸⁶ Sümer, *Oğuzlar*, 315.

belirtmektedir.⁸⁷ Baba İshak ayaklanmasının Selçuklu Devlet ve ordusunda oluşturduğu ağır kayıplar Moğolların Anadolu'ya girişini kolaylaştırmıştır. Öyle ki Selçuklu Devleti bu zayıyla girdiği Köseadağ savaşını kaybetmiştir.⁸⁸

XIII. yüzyılda Hacı Bektaş-ı Veli Kırşehir/Sulucakarahöyük'e geldiğinde ilk müritlerinin Çepniler olduğu belirtilmektedir. Bektaşi çelebilerinin Çepnilerden olduğu ve en sadık müritlerinin Çepni boyuna mensup olduğu kaydedilmektedir.⁸⁹ Burada yaşayan Çepniler muhtemeldir ki 1240'daki Babai isyanlarına katılmışlardır. Sınırları Ankara'ya kadar genişleyen İlhanlı Devleti'nin Olcayto döneminde Şiiliği seçmesiyle Sivas, Tokat, Amasya, Canik, Malatya bölgelerinde Şiiliğin yayıldığı ve bunda Hacı Bektaş-ı Veli ve Çepnilerle ilgisi olan Barak Babanın etkili olduğunu belirtilmektedir.⁹⁰ Safevi tarikatının faaliyetleri sonucu Safevi Devleti'nin kuruluşunda rol oynamak için Anadolu'dan göç edenlerin içinde Çepnilerinde bulunduğunu kaydedilmektedir.⁹¹

Hicri 662 yılında Çepnilerin bir bölümünün de Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifelerinden Sarı Saltuk ile Rumeli'ye -şimdiki Dobruca taraflarına- geçmişlerdir. Buralarda rahat edemeyen Çepniler daha sonra Karesi oğlu İsa Bey döneminde geriye dönerek Balıkesir ve İzmir'e yerleşmişlerdir. Bugün buralardaki Çepnilerin onların torunları oldukları söylenmektedir.⁹²

Faruk Sümer göçebe Türk unsuru olarak ifade ettiği Türkmenleri hem Selçuklu Devleti'nin hem de Osmanlı Devleti'nin kurucu unsuru olarak görmektedir. XIII. yüzyılda Moğolların önünden kaçarak Anadolu'ya gelen Türkmenler Selçuklu Devleti'ne sığınmışlardır. Selçuklu Devleti de Moğol hâkimiyetine girince burada bulunan yerleşik halkın aksine, Türkmenlerin Moğollara karşı koyduklarını ifade etmektedir. Neticede Türkmenlerin, Türkiye ve İran'da siyasi hâkimiyeti ellerine aldıklarını ve bu unsurların Türkiye'de Beylikler döneminin kurucuları olduklarını;

⁸⁷ Sümer, *Çepniler*, 25.

⁸⁸ Gündüz, *Bozkırın Efendileri*, 187.

⁸⁹ Hacı Bektaş-ı Veli, *Vilayetname (Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli)*, haz. Esat Korkmaz, (İstanbul: Can Yayınları, 2006), 51-55. Kapsamlı açıklama için bkz. Sümer, *Çepniler*, 22-23.

⁹⁰ Sümer, *Çepniler*, 30.

⁹¹ Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, (Ankara: Güven Matbaası, 1976), 4-5.

⁹² Kadioğlu, *Çepniler Balıkesirde*, 7.

İran'da ise XX. yüzyıla kadar Türk hâkimiyetini devam ettirdiklerini belirtmektedir.⁹³

4.2. Osmanlı Dönemi

Çepniler, Osmanlı döneminde de Anadolu'daki akınlarına devam etmişlerdir. Doğuya doğru ilerleyen Çepniler Bayram Bey komutasında Trabzon'a kadar akınlar düzenlemişler hatta Bayram Bey Ordu bölgesini fethederek burada Bayramlı Beyliğini kurmuştur.⁹⁴ Bayram Bey'in torunu Hacı Emiroğlu Süleyman Bey 1398 yılında Yıldırım Beyazıt'ın Samsuna gelmesi ile Osmanlı hâkimiyetini kabul etmiştir. Beylik yönetimi bu aileye bırakılmış ve Osmanlı yönetiminde mücadelelerine devam etmiştir. 1402'deki Ankara savaşında Yıldırım Beyazıt'ın Timur'a yenilmesiyle tekrar bağımsız bir beylik olmuştur. Bu durum Fatih Sultan Mehmed'in Trabzon'u fethine kadar böyle devam etmiştir.⁹⁵

Fatih Sultan Mehmed'in Trabzon'u fethinden sonra buraların halkı İstanbul'a yerleştirilmiştir. Trabzon'a ise Osmanlı topraklarından aileler getirilmiştir. Aynı şekilde Akçaabat ve Sürmene civarından gönderilen Rum aileler sahile yerleştirilirken Çepniler doğuya doğru gönderilmek suretiyle denge sağlanması amaçlanmıştır.⁹⁶

Trabzon'un fethine yardımcı olduğu için devlet Çepnilerin önemli bir bölümüne tımar ve zeamet vermiş, halkın büyük çoğunluğunu ise müsellemler olarak göreve almıştır. Bazılarını da cami ve zaviyelerde görevlendirerek vergiden muaf tutmuştur. Ayrıca buradaki Çepnilerin birçoğu muafan (vergidan muaf) zümresini teşkil ediyordu.⁹⁷ Kürtün zeametine ait 1486 tarihli kayıtlarda II. Beyazıt'ın Amasya valiliği sırasında Çepni Beyi oğlan ve hizmetkârlarına tımar verdiği de görülmektedir.⁹⁸

⁹³ Sümer, *Oğuzlar*, IX.

⁹⁴ Sümer, *Çepniler*, 14.

⁹⁵ Yaşar Celep, "Osmanlı Öncesi Karadeniz Çepnileri", *Arşiv Dünyası Dergisi*, (Haziran 2006 Baskı Ekim 2006): 33.

⁹⁶ Mehmet Bilgin, *Doğu Karadeniz Tarih-Kültür-İnsan*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002), 192.

⁹⁷ Sümer, *Çepniler*, 44.

⁹⁸ Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, 352.

Çepnilerden bir kısmı Akkoyunluların Trabzon Rum İmparatorluğu ile 1348’de yaptığı savaşa katılmıştır. Uzun Hasan’ın Osmanlı ile yaptığı Otlukbeli savaşında Uzun Hasan’ı desteklemiştir. Akkoyunlu Devleti’nin yıkılmasından sonra ise bazı Çepniler Safevi Devleti’nin hizmetine girmişlerdir.⁹⁹

XV. yüzyılın ikinci yarısında Uzun Hasan’ın emrindeki beylerden biri de Çepnilerden İl Aldı Bey idi. İl Aldı Bey 1469 yılında Bitlis’in fethinde bulunmuş ve bu sebeple Doğu Anadolu’da dirliği bulunmaktaydı. 1404 yılında Semerkand’a giden İspanyol elçisi Erzincan’ın kuzeyindeki bir kalede Çepnilerin muhafız ve gözetleyici olarak bulduklarını işittiğini ifade eder.¹⁰⁰

Şah İsmail’in Safevi Devleti’ni kurmasıyla Anadolu’dan İran’a XVII. yüzyılın ortalarına kadar süren göçler başladı. Bu göç dalgasının arasında Çepniler de bulunmaktaydı. Çepnilerin çoğunluğunu Karadeniz Çepnileri teşkil ediyordu. Ancak sayı olarak küçük oymaklar arasında yer almaktaydılar. Faruk Sümer burada bir noktaya değinerek XX. yüzyıla gelinceye kadar bir yandan Osmanlı bir yandan Safeviler Türkiye’nin halkını birbirlerine karşı kullanarak servetlerini erittiklerini belirtmektedir.¹⁰¹

Çepnilerin Akkoyunluların halefi olan Safevilerin hizmetinde bulunduğu ancak bunların sayı olarak ikinci derecedeki boylar arasında olduğu ifade edilmektedir. Yine Safevilerin hizmetindeki Çepnilerin, Trabzon bölgesi Çepnilerinden olduğu da vurgulanmaktadır.¹⁰²

Mustafa Çetinoğlu, Safevi Devleti’nin kuruluşunda etkili olan Türkmen boylarını verirken Çepnilerden bahsetmez.¹⁰³ Aynı şekilde *Kızılbaşlığın Tarihi*’nde Çepnilerden bahsederken “Bu boy içinde muteber emirler azdı”¹⁰⁴ ifadesi

⁹⁹ Tufan Gündüz, *Anadolu’da Türkmen Aşiretleri-Bozulus Türkmenleri (1540-1640)*, (Ankara: Bilge Yayınları, 1997), 63.

¹⁰⁰ Sümer, *Çepniler*, 15.

¹⁰¹ Sümer, *Çepniler*, 39-40.

¹⁰² Bostan, “Anadolu’da Çepni İskânı”, 6: 489.

¹⁰³ Mustafa Çetinoğlu, *Safeviler ve Kızılbaş Türkler*, (İstanbul: Kemer Yayınları, 2016), 127.

¹⁰⁴ Anonim, *Kızılbaşlığın Tarihi (Tarih-i Kızılbaşıyye)*, trc. Şefattin Deniz-Hasan Asadi, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015), 41.

geçmektedir ki buradan Çepnilerin Safevi Devleti'nin kuruluşundaki etkisinin azlığı anlaşılmaktadır.

Tufan Gündüz, Safevi Devleti'ni kuran unsurların Akkoyunlu ve Karakoyunlu'ya bağlı aşiretlerin olduğunu ifade etmektedir. Çepnileri Azerbaycan bölgesinde konargöçer aşiret olarak veren Gündüz, bunların Safevi Devleti'nin askeri gücünü temsil ettiğini belirtmektedir.¹⁰⁵

İran'a göç eden Çepnileri 1576 yılında Muhammed Bey, Mahmud Halife ve Dönmez Sultan beyler temsil etmekte olup bunların dirlikleri Kuzey Azerbaycan'daki Karabağ bölgesinde bulunmaktaydı. İran'da bulunan bu Çepnilerle ilgili son bilgi Şah Abbas döneminde (1590-1628) nüfuzlarını giderek kaybettikleri ve bataklık olan Gilan bölgesine sürüldükleri bilgisidir. Tarihçi Geybullaev'in Azerbaycan'ın Şamaha bölgesinde Çepni adıyla alakalı on yedi yer ismi vermektedir. Muhtemeldir ki bu yerler Çepnilere aittir.¹⁰⁶ Osmanlı döneminde de askeri güç olarak büyük katkıları olan Çepniler ile ilgili en önemli olay Osmanlı-Safevi ilişkilerindeki yerleri gibi gözükse de savaşçı bir yapıya sahip Çepniler her daim Türk yurdunda askeri güç olarak hizmet etmeye devam etmişlerdir.

5. Çepnilerin Yaşadığı/Yoğunlaştığı Yerler

5.1. Selçuklu ve Osmanlı Dönemi

Çepnilerin Selçukluların Anadolu'yu yurt edinme faaliyetleri neticesinde diğer Oğuz boyları ile birlikte Anadolu'ya geldiği bilinmektedir. Tarihçiler tarafından yaklaşık yüz bin kişi olduğu belirtilen Çepnilerin büyük çoğunluğu Anadolu'nun kuzeyine doğru ilerleyerek Giresun, Tirebolu, Görele ve Vakıfkebir'e yerleşmiş, diğer kısmı ise batıya doğru ilerleyerek İzmit, Balıkesir ve İzmir'e yerleşmiştir.¹⁰⁷

XIII. yüzyılda Selçuklu Devleti Moğol baskısı ve isyanlarla ile uğraşırken Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile İç Anadolu'daki Türkmenler, kuzeyde ve güneyde kıyı kesimlere çekilmeye başlamışlardır. Çepniler de bu dönemde Sinop bölgesine

¹⁰⁵ Gündüz, *Kızılbaşlar Osmanlılar Safeviler*, 99.

¹⁰⁶ Çelik, "Çepnilerin Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri ve Önemi", 6: 517.

¹⁰⁷ Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, 352.

çekilmişlerdir. Bundan sonra Çepniler Doğu Karadeniz'in Türkleşmesine çok önemli katkılar yapmışlardır.¹⁰⁸

Malazgirt'le başlayan Doğu Karadeniz'e yerleşme Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasına kadar devam etmiştir. Giresun Ordu, Samsun ve Gümüşhane bölgelerindeki Türkmenlerden kalan yer adları XIII. yüzyılın sonuna kadar Doğu Karadeniz bölgesine yerleşen Çepnilerin izi olarak günümüze kadar gelmiştir.¹⁰⁹

Vilayetname'ye göre Hacı Bektaş-ı Veli Kırşehir'e yerleştiğinde burada Çepniler yaşamaktaydı. Hacı Bektaş-ı Veli'nin ilk ve en sadık müritleri Çepnilerdir.¹¹⁰ Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifesi olan Sarı Saltuk'la Anadolu'dan Dobruca ve Kırım'a giden on iki bin haneden oluşan Türkmenlerin çoğunluğunu Çepniler oluşturmaktaydı. Bunlar daha sonra Karesioğulları döneminde Balıkesir ve İzmir bölgelerine geri dönmüşlerdir.¹¹¹

Faruk Sümer'in verdiği bilgiye göre XIII. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'nun kırsal kesimlerinde ve uç bölgelerinde çok yoğun Türkmen toplulukları bulunmaktadır. Antalya- Denizli- Isparta bölgesinde bir milyon kişi; Kütahya-Eskişehir bölgesinde yüz elli bin kişi, Kastamonu bölgesinde beş yüz bin kişi ve İçil, Malatya-Maraş, Halep-Trablusşam, Kuzey Suriye ve Doğu-Güneydoğu Anadolu bölgelerinde de birçok Türkmen toplulukları yaşamaktadır. Bu büyük Türkmen topluluklarının yanında Yukarı Kelkit ve Sinop bölgesinde kalabalık bir Çepni topluluğu yaşamaktadır.¹¹²

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Trabzon bölgesinde yaşayan Türkmenlerin önemli bir bölümünü Çepnilerin teşkil ettiği ayrıca bölgenin batı ve güney kesimindeki dağların Çepni dağları olarak anıldığı belirtilmektedir.¹¹³ Yine bu yüzyılda Çepnilere ait kırk üç yer adına rastlanmaktadır. Faruk Sümer verdiği listede

¹⁰⁸ İbrahim Telliöglu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, (Trabzon: Sarender Yayınları, 2004), 11-113.

¹⁰⁹ Telliöglu, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, 118.

¹¹⁰ Hacı Bektaş-ı Veli, *Vilayetname*, 22-23.

¹¹¹ Bostan, "Anadolu'da Çepni İskânı", 6: 489.

¹¹² Sümer, *Çepniler*, 9-11.

¹¹³ Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, 361.

Kastamonu'da altı, Bolu bölgesinde beş, Canik'te üç, Çorum'da üç, Konya ve Sivas'ta iki, Trabzon'da da Çepni isimli iki yer adı bulunmaktadır.¹¹⁴

Trabzon bölgesi Çepni nüfusunun en yoğun olduğu bölgedir. Bu bölgedeki Çepnilerin tamamı on ikinci yüzyıldan itibaren yerleşik hayata geçmesine karşın diğer bölgedekiler ancak on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru yerleşik hayata geçirilebilmiştir.¹¹⁵ Faruk Sümer XVI. yüzyılda yerleşik hayata geçmemiş bu Çepni topluluklarını başlıklar altında şu şekilde vermektedir.

1. Halep Türkmenleri: Üç kola ayrılmıştır. Birinci kol Antep/Rumkale, ikinci kol Antakya/Gündüzlü, Rakka, üçüncü kol doğuda bir yerde (Boz ulus arasında) yaşamaktadır. Başım Kızdılu adını taşıyan son iki oymak Batı Anadolu'ya göç ederek Saru Han (Manisa) ve Aydın'a yerleşmiştir.

2. Yeni İl: Sivas'ın güneyinde Mancılık, Gürün ve Hekimhan arasında yaşamaktadırlar.

3. Boz Ulus: Diyarbakır bölgesinde yaşayan Türkmenlerdir. 1613 yılında baskılar sonucu Orta Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan bu Türkmenler arasında Kantemir Çepnileri denilen bir boy bulunmaktadır. Bu boy Manisa'nın Soma kazasında oturmaktadır.

Balıkesir, Manisa ve Aydın yöresindeki Çepniler Halep Türkmenleri ve Boz Ulus Türkmenleri arasındaki Çepnilerdir. Daha önceleri buralarda Çepniler bulunmamaktadır.

4. Adana

5. Dulkadirli (Maraş)

6. Boz-ok (Yozgat)

7. Çorum

¹¹⁴ Sümer, *Çepniler*, 17.

¹¹⁵ Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, 363.

8. Hamid (Isparta)

9. Atçeken: Akşehir, Koç Hisar Gölü ve Karaman arasındaki Türkmenlerdir. Eski İl, Turgut ve Bayburt kazalarında toplanmışlardır.

10. Koş (Koç) Hisar (Ankara)

11. Ulu Yörük: Sivas yöresinden Ankara yöresine kadar yayılan 27 oymağın içinde bulunan birkaç Oğuz boyundan biri de Çepnilerdir. Çepniler kışlaklarında çiftçilik yapmaktadır. XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar oymak geleneğini korumuşlardır.

12. Kırşehir: Hacı Bektaş-ı Veli'nin Suluca Karacahöyük'teki müritleri Çepniler olduğu Vilayetnamede yer almaktadır. Burada Çepni adını taşıyan bir köy bulunmaktadır.

Ayrıca İran'ın Yukarı Azerbaycan bölgesinde Çepniler bulunmaktadır. İran Çepnileri olarak isimlendirebileceğimiz bu Çepniler, Akkoyunlu ve Safevi Devleti'nin hizmetinde bulunan Trabzon ve Canik Çepnilerinden oluşmaktadır.¹¹⁶

XV. yüzyılın son döneminden başlayarak Osmanlı tahrir defterlerini inceleyen Yusuf Halaçoğlu bize Anadolu'daki cemaatlerin listesini vermektedir. Konargöçer halkın oluşturduğu cemaatlere göre boy listesini çıkaran Halaçoğlu, Çepnilerin Cemaat sayısını 512, hane sayısını 22128, mücerred olanları da 5885 olarak vermektedir.¹¹⁷ Dikkatimizi çeken husus kalabalık bir boy olduğu öne sürülen Çepnilere ait cemaat sayısının diğer boylara nazaran az olmasıdır. Bu durum cemaatlerin içeriğini; yerleşik hayata geçmemiş konargöçer halk veya kısmen yerleşik hayata geçmiş halk oluşturduğuna göre Çepnilerin büyük çoğunluğunun bu dönemde yerleşik düzene geçmiş olma ihtimalleri kuvvetli gözükmektedir. Yine bu Çepnilerin Anadolu'ya ilk gelen boylardan olma tezini de kuvvetlendirmektedir. Eserde bu cemaatler yukarı da Faruk Sümer'in listesinde verdiğimiz şekilde ama ayrıntılı olarak ele almıştır.

¹¹⁶ Sümer, *Çepniler*, 16-23.

¹¹⁷ Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1657)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2009), 1: XXXI-XLII.

Anadolu ve İran'ın dışında Rumeli'de de bulunan Çepniler yoğun olarak Rodop bölgesinde yaşamaktadır. 1528 yılında Rodop dağlarının eteklerinde Çepnilere ait iki nahiyeye rastlanmıştır. Yirminci yüzyılın başında Rodop bölgesinde Çepni adlı bir köyün bulunması hala bölgede varlıklarını devam ettirdiklerini kanıtlamaktadır.¹¹⁸

Çepniler, Anadolu'da geniş bir coğrafyada yer tuttıkları gibi Anadolu'nun dışında Balkanlar, İran gibi bölgelerde de yayılma göstermişlerdir. Bu Çepnilerin kalabalık bir boy olmasından ve savaşçı yapılarının onları bir yerde tutamayışından ileri geliyor olabilir. Ayrıca Azerbaycan bölgesinde Çepni isminin geçtiği yerlerin bulunması bu kalabalık boyun tamamının Anadolu'ya göç etmediğinin kanıtı da olabilir.

5.2. Günümüzde Çepniler

Günümüze gelince Çepniler yoğun olarak Anadolu'nun kuzeyinde Doğu Karadeniz'de Trabzon, Giresun, Gümüşhane'de batıda ise Balıkesir ve İzmir civarında bulunmaktadır. Trabzon sancağı içerisinde bulunan Vakfikebir'de XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yirmi dokuz köyün Çepni ismini taşıdığı kaydedilmektedir. Ayrıca Şalpazarı, Beşikdüzü, Akçaabat, Tonya ve Trabzon merkezde de Çepniler bulunmaktadır. Çepniler Trabzon sancağının her yerine ve Rize'nin batısına kadar yerleşmişlerdir. XXI. yüzyılda ise Batum'a kadar ulaşmışlardır.¹¹⁹

Karadeniz bölgesindeki Çepni nüfus yoğunluğunu gösteren bir durumda 1916-18 Rus savaşı esnasında yaşanan kayıplardır. Bu savaşta Trabzon, Giresun ve Gümüşhane bölgesinde 340 bin Türk'ün işgale uğradığı ve başka bölgelere göç etmek zorunda kaldığı belirtilmektedir. Çoğunluğunu Çepnilerin oluşturduğu iki yüz binden fazla kişi bu göç esnasında yaşamını yitirmiştir.¹²⁰

Batı Anadolu'da Çepni nüfusunun yoğun olarak bulunduğu yerler Balıkesir ve çevresidir. Yukarıda Selçuklu ve Osmanlı döneminde Çepniler başlığı altında ifade

¹¹⁸ Bostan, XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat, 362.

¹¹⁹ Bostan, XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat, 370.

¹²⁰ Pekin, Harşit Havzasında Çepniler, 109.

ettiğimiz gibi Çepnilerin Balıkesir'e gelişlerine dair iki farklı görüş bulunmaktadır. Birinci görüş XIV. yüzyılda Sarı Saltuk'la beraber Rumeli'ye giden Çepnilerin Karesi Beyliği döneminde buraya geri döndüklerinde Balıkesir ve çevresine yerleştikleri görüşüdür. Faruk Sümer, bu görüşün ihtimal dâhilinde olsa da zayıf olduğu kanısındadır. XVI. yüzyılda Balıkesir, Manisa ve Aydın sancaklarında Çepni adı taşıyan hiçbir oymak bulunmamaktadır. Faruk Sümer daha çok ikinci görüş olan Halep ve Bozuluş Türkmenleri ile buraya geldikleri görüşünü desteklemektedir.¹²¹ İkinci görüş daha makbul kabul edilerek Balıkesir'de Karalar ve Köselers olarak anılan Çepnilerin buraya Halep Türkmenleri ile geldikleri ifade edilmektedir. XVII. yüzyılın sonlarına doğru Rakka'da iskân edilmek istenen sekiz boy arasında Çepniler de bulunmaktadır. Ancak bu iskânı bozan oymaklardan biri olan Çepniler, Bergama'ya geçmişlerdir. Bu görüşe göre Çepnilerin Balıkesir yöresine gelişleri Rakka iskânından ayrılmayla gerçekleşmiştir.¹²² Faruk Sümer, 1728 yılına ait vesikalardan hareketle Balıkesir'de bulunan Çepnilerin buraya XVIII. yüzyılın ilk yarısında gelen Kantemir Çepnilerinin torunları olduğunu ifade etmektedir. Yine bununla alakalı olarak Balıkesir'de bulunan Çepnilere ait otuz köy ismi vermektedir.¹²³

Çepniler farklı sebeplerle de olsa Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleşmişlerdir. Özellikle batıda İzmit, Adapazarı, İzmir ve Balıkesir'e yerleşmelerine rağmen en yoğun buldukları bölge Doğu Karadeniz'dir. Doğu Karadeniz bölgesi 700 yıldan beri varlıklarını ve kültürlerini en iyi şekilde devam ettikleri yerdir. Öyle ki Doğu Karadeniz'in Ordu'dan Batum'a kadar olan bölgesine "Çepni Yurdu" veya "Çepni Bölgesi" demek doğru olurdu.¹²⁴

Günümüzde Çepniler yoğun olarak Karadeniz ve Ege bölgesinin bir bölümünde yaşamakta olsalar da yaşam alanları sadece buralarla sınırlı değildir. Kalabalık bir boy olmaları hasebiyle Anadolu'nun birçok şehir ve köylerine dağılmışlardır. Balkanlar, Orta Doğu, Azerbaycan, İran gibi ülkelerde de izlerine

¹²¹ Kadioğlu, *Çepniler Balıkesirde*, 7.

¹²² Halil İbrahim Şahin, *Çepniler Tarih İnanış ve Halk Bilim*, (Ankara: Altınpost Yayınları, 2013), 80-82.

¹²³ Sümer, *Çepniler*, 123-126.

¹²⁴ Çelik, "Çepnilerin Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri ve Önemi", 6: 529.

rastlanmaktadır. Araştırmalar derinleştirildiğinde, karanlıkta kalmış bilgiler gün yüzüne çıkarılmaya devam ettiği müddetçe bizler Çepniler hakkında daha fazla malumata sahip olacağız.

Yusuf Halaçoğlu Anadolu'da bulunan Oğuzlara ait cemaatlerin genel bir listesini vermiştir. Bu listeye göre Çepni boyunun yerleşim alanları şöyledir:

Adana (Dünderlı, Sarıçam, Yüreğir), Aksaray (Koçhisar), Akşehir, Amasya, Ankara, Aydın, Bayburd (Kelkid), Birecik (Araban, Merzüman, Suruç), Bolu (Mudurnu, Todurga), Bozok (Yozgat), Çankırı, Çorum (Osmancık), Diyarbakir (Bertiz, Savur), İçel (Mud), Halep, Hamid (Eğridir, İrle), Hüdavendigar (Bursa), Karaman, Konya, Karesi (Giresun, İvrindi), Kadirli, Kastamonu (Araç, Ayandan, Küre), Kayseri, Konya (Alaşehir, Aladağ, Ilgın, Mahmudlar, Turgud), Kütahya, Maraş, Niğde, Ordu (Ünye), Samsun (Kavak), Sivas, Trabzon (Çepni, Kürtün). Ayrıca Rakka bölgesine yerleşmiş Çepni oymaklarından da bahsetmektedir.¹²⁵ Bu liste Osmanlı tahrir defterlerine göre hazırlanmış bir liste olmakla birlikte daha güncel olarak Çepnilerin yerleştikleri yerlerin tek tek incelenmesinin gerekmektedir.

Bu zikredilen yerlerde yaşayanların birçoğu kendilerinin Çepni olduklarını dahi bilmemektedirler. Bununla beraber Çepni olduğunu bildiği halde Çepni'nin ne demek olduğunu bilmeyenler de bulunmaktadır. Öyle ki Çepni kelimesi Karadeniz bölgesinde yaşayan Çepniler için bir Türk boyunu ifade ederken; batı bölgelerimizde yaşayan Çepniler için Çepni kelimesiyle Alevi kelimesi eşdeğer görölmektedir. Hem Karadeniz hem batı bölgesinde yaşayan Çepniler için ortak bir boy bilinci olsa da bu iki farklı algının ortaya çıkmasında dini yorumlayış biçimlerinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle biz Çepnilerin dini yorumlayış biçimlerine de değinmek istiyoruz.

¹²⁵ Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler*, 1: XXXVII.

II. BÖLÜM

ÇEPNİLERDE DİNİ ALGI

Çepniler, Türk tarihinin her döneminde gerek savaşçı karakterleri ile askeri alanda gerekse atalarından getirdikleri geleneklerini yaşatma ve koruma konusundaki tutumlarıyla kültürel alanda önemli bir boy olmuştur. Öyle ki Çepni boyunun önemli bir bölümü yeni kültürlerle tanıştıklarında kendi kültürlerini kaybetmeden bu değerleri birlikte mezc etmeyi başarmışlardır. Çepniler geleneklerine son derece bağlı kabullendiklerini yaşatan bir toplumdur. Çepnilerin bu gelenekçi yapısı onların asimile olmasını engellemiştir. Gittikleri yerlerdeki kültürlerin kendi yaşam tarzlarına uygun olanlarını alarak kendi kültürleri ile kaynaştırmayı başarmışlardır. Bu dini açıdan da böyle olmuştur. Nitekim Türk tarihinde dini-siyasi birçok oluşumun içinde olmuşlardır. Yeri gelmiş Anadolu'nun çeşitli yerlerini iskân ederek üretim yapmışlar, yeri gelmiş devletin ulaşmakta yetersiz kaldığı yerlerde çetecilik yaparak oranın Türklerin elinde kalmasını sağlamışlardır. Yeri gelmiş devletin politikalarına isyan ederek devletlerarası mücadelelerde etkili olmuşlardır. Bunları yaparken siyasi bir anlayıştan ziyade milli ve dini duygularla hareket etmişlerdir.

Çepnilerin benimsedikleri değerleri koruma konusundaki hassasiyeti ortadır. Konumuz gereği burada Çepnilerin İslam dinini kabullendikten sonra İslam'ı yorumlayışlarındaki farklılıkları üzerinde durmak istiyoruz. Bunun için de ilk olarak Anadolu'da Çepnilerin de dâhil olduğu dini hareketler üzerinde durarak konuyu anlamaya çalışacağız.

1. Dini Hareketler

XI. yüzyılın başlarında kendiliğinden İslamiyet'i kabul etmeye başlayan Türkmenler daha yeni dinlerini tam olarak özümseyemedi XII. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır. Anadolu'ya hem yurt edinme hem İslam'ı yayma düşüncesi ile gelen bu Türkmen boylarının dini inanışlarının şekillenmesinde ilk zamanlarda vuku bulan bazı önemli hadiseler etkili olmuştur. Bu

hadiselerin oluşumuna öncülük eden kişilerin Türkmen toplulukları için ifade ettiği anlamdan bahsetmek konun anlaşılması açısından önemlidir. Bu başlık altında zikredilen hususu açıklayamaya çalışacağız

Anadolu'ya gelen bu Türkmenlerden bir kısmı yerleşik hayata geçerken diğer bir kısmı göçebe kültürünü devam ettirmiştir. Yerleşik hayata geçenler kitabi bir kültür içinde yetişirken göçerler eski inanç, örf ve kültürlerini İslam'la uzlaştıran şifahi bir anlayış benimsemişlerdir. Yerleşik hayata geçmemiş, İslam'ı tam olarak özümsememiş ve heterodoks bir dini yorumlamayı benimsemiş bu boylardan biri de Çepnilerdir. Şunu da ayrıca belirtmekte yarar var ki Çepnilerin bir bölümü yerleşik hayata geçerken büyük bölümü konargöçer yaşam tarzını devam ettirmekteydiler. Ayrıca Oğuzların boy teşkilatından bahsederken de ifade ettiğimiz gibi herhangi bir oluşum içinde olduğunda, bir Türkmen boyunun tamamı o oluşumun içine dâhil olmamaktadır.

XIII. yüzyıl Anadolu'sunda göçebe yaşam tarzını devam ettiren bu Türkmen boyları arasında eski kam ve ozanlara benzeyen babalar, medreselerde öğretilen İslam'dan farklı bir İslamiyet anlayışını yayıyorlardı. Yeni Müslüman olan ve eski inançlarını hala muhafaza eden Türkmenler; eski şaman inançlarına benzeyen ve "abdal, baba, dede" unvanlarını taşıyan bu kişilerin söylediklerine büyük değer verip uyguluyorlardı. Alevilik ve Bektaşilik kurumunun köklerine bakıldığında da bu etkinin çok büyük yer tutmakta olduğunu görülmektedir.¹²⁶ İbrahim Arslanoğlu da Alevilikteki dedelik ile eski Türk inancında önemli bir yere sahip olan şamanlar arasında benzerlikler görüldüğünü ifade etmektedir. Şamanın tarifini yaparken onun doktorluk, üfürükçülük ve büyücülük gibi vasıfları üzerinde taşıyan kimse olduğunu belirtmektedir. Bu şamanlar Tanrı tarafından seçilmiş olduğu için de Tanrı ile insanlar arasında aracılık görevi yapmaktadır.¹²⁷ Eski inançlarını kuvvetli bir şekilde yaşamaya devam eden göçebe Türkmenler arasında, eski kam, ozan ve şamanların İslami bir renge bürünmüş takipçileri durumundaki Baba'ların itibarı çok büyüktü. Türkmenler için İslamiyet içerisinde ortaya çıkan Sünnilik, Şiilik şeklindeki

¹²⁶ Nazım Kuruca, "Çepnilerde Dinî Hayat ve Bazı Dinî Uygulamalar Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1/3 (2015): 206-209.

¹²⁷ İbrahim Arslanoğlu, "Alevilikte Temel İnanç Unsurları ve Pratikler", *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 7/20 (2001): 37.

mezhepsel ayrışmalar ve yaklaşımlar çok fazla bir anlam ifade etmiyordu. Onlar için Türkmen Baba'larının söyledikleri ve yaptıkları çok daha önemliydi. Bu durum XIII. yüzyıldan itibaren açık bir şekilde kendisini göstermektedir.¹²⁸

Anadolu'da meydana gelen dini hareketlerin geneline bakıldığında, Türkmenlerin değer verdiği bu dini önderlerin öncülük ettiği görülmektedir. Konargöçer Türkmenlerin katıldığı bu hareketlerde biz Çepnilerin ilgisi olduğu ifade edilen Osmanlı öncesi Anadolu'da görülen üç önemli dini hareketi ele alacağız.¹²⁹ Çünkü Çepnilerin dini anlayışlarının şekillenmesinde bu olayların önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu olaylar Baba İshak ayaklanması, İlhanlı Hükümdarı Olcaytu'nun On iki imam Şiiliğini kabul etmesi ve Safevi Devleti'nin Anadolu'daki faaliyetleridir. Olayların çıkışını, gelişimini ve Anadolu'ya etkilerini kısaca ele alarak Çepniler için önemine değineceğiz.

1.1. Baba İshak Ayaklanması

Türkmenlerin Anadolu'ya göçleri Moğol istilası neticesinde hız kazanmış birçok Türkmen Anadolu'ya gelerek Selçuklu Devleti'ne sığınmıştı. Daha çok Güneydoğu Anadolu bölgesine yerleşen bu konargöçer Türkmenler, Müslüman olmakla beraber eski boy geleneklerini Müslümanlık cilasına boyayarak basit bir biçimde sürdürmeye çalışıyorlardı. Eski Türk Şamanlarının İslami kisveye bürünmüş devamı olan müfrit Alevi ve heteredoks Türkmen Babalarının manevi nüfuzu altındaydılar.¹³⁰ Bu Türkmenler gelirken kendi derviş ve şeyhlerini de getirmişlerdi. Eski Türk inançlarını taşıyan ve yüzeysel bir İslam anlayışına sahip bu din adamları arasında Baba İshak da vardı.¹³¹ Dini yönden sığ ve telkinlere açık olan konargöçer Türkmenlerin büyük ihtimalle pek çoğu Hz Muhammed'in son peygamber olduğundan dahi haberdar değildi.¹³² Devlet düzenine yabancı, kendi töreleri dışında kural tanımayan, otoritenin zayıflaması anında ayaklanan konargöçer Türkmenlerin

¹²⁸ Hüseyin Yurdaydın, "Türkiye'nin Dinî Tarihine Umumî Bir Bakış", *İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 9 (1961): 112.

¹²⁹ Sümer, *Çepniler*, 25.

¹³⁰ Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, 4. Baskı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991), 47-48.

¹³¹ Sümer, *Oğuzlar*, 174-175.

¹³² Sümer, *Çepniler*, 25.

yerleşik Türkmenler ile anlaşmazlığa düşmeleri, Moğol istilası ile uğraşan Selçuklunun kötü yönetimi, kuraklık gibi sebeplerle düştükleri ekonomik sıkıntı Selçukluya karşı başlattığı isyanda Baba İshak'ın yanında yer almalarında etkili olmuştur.¹³³

XIII. yüzyılın başlarında İç ve Doğu Anadolu civarında başlayan Babai ayaklanması Amasya'da bir tekkesi bulunan Baba İshak'ın emri ile Adıyaman (Samsat) civarında "La ilahe illallah Baba Rasulullah" diyerek başladı.¹³⁴ "Bu isyanda sözü edilen kitleler arasında yaygın, güçlü bir mehdici (mesiyanik) ruha dayalı heterodoks inançlar ideolojik araç olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla isyan zamanında çok yaygın bir etki meydana getirmiş ve Anadolu'daki kırsal kesime mensup Sünni İslam dışı kitleleri birleştirerek bir toparlanma sağlamıştır."¹³⁵ Baba İlyas ve onunla birlikte ayaklanan Türkmenler Selçukluya karşı giriştikleri bu harekette dini bir söylem kullanıyorlardı. Selçuklu sultanının sefih ve zalim olduğundan vaktini içki meclislerinde geçirdiğinden bahsediyorlardı. Devlet adamlarının da kendine uyararak halka zulmettiğini ve Peygamber ve halifelerin yolunu takip etmediklerini, Allah yolundan uzaklaştıklarını söylüyorlardı.¹³⁶

Adıyaman ve Malatya civarında başlayan ayaklanma Babai Türkmenlerinin, etraftaki Türkmenleri de toplayarak Sivas, Tokat, Amasya ve son olarak Kırşehir'e gelene kadar devam etmiştir. Ayaklanma Baba İshak'ın Kırşehir yakınlarında öldürülmesi ile dağıtılmıştır. "Babai diye bilinen bu Rafizi dervişlerden kaçabilenler büyük Türkmen guruplarının olduğu batı uç bölgelerine giderek, kendilerine kucak açan Türkmen beylerine sığınmışlardır."¹³⁷ Bu ayaklanmaya katılan gruplar arasında Çepniler de vardır.¹³⁸

¹³³ Ahmet Turan-Harun Yıldız, "Tarihten Günümüze Anadolu Aleviliği", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26-27(2008): 15-16. Ayrıca Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, 47.

¹³⁴ Sümer, *Çepniler*, 26.

¹³⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri Selçuklular Dönemi Makaleler- Araştırmalar*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016), 76.

¹³⁶ Turan-Yıldız, "Tarihten Günümüze Anadolu Aleviliği", 6.

¹³⁷ Kaçar, *Çepnilerde Din ve Sosyal-Kültürel Hayat*, 30.

¹³⁸ Sümer, *Çepniler*, 30.

Babai isyanı bundan sonraki Sünni İslam dışı hareketlerin tabanını oluşturmuştur. Alevilik ve Bektaşilik bu taban üzerinde doğup gelişmiştir.¹³⁹

1.2. İlhanlı Hükümdarı Olcaytu'nun On iki İmam Şiiliğini Kabulü

XIII. yüzyılda Anadolu'nun Ankara ve Konya'ya kadar uzanan geniş bir bölümü İlhanlı devletinin idaresine girdi. Konargöçer Türkmenler olmasaydı Anadolu'nun batı bölgeleri de işgal edilecekti.¹⁴⁰ Ancak Oğuzların göçebe unsuru olan bu Türkmenler, yerleşik Türk halkının aksine teşkilatlı ve savaşçı bir ruha sahiptiler. Bu durum onların Moğollar karşısında mücadeleden geri durmamasını sağladı. Neticede Türkmenler önce Anadolu'da sonra da İran'da hâkimiyeti ellerine aldılar.¹⁴¹ Moğolların Anadolu topraklarını hâkimiyetinin tek neticesi bu değildi. Türkler için önem arz eden bir diğer sonucunu da Anadolu topraklarında Şiiliğin etkilerinin görülmesi olmuştur.

1304 yılında tahta geçen İlhanlı hükümdarı Olcaytu On iki İmam Şiiliğini kabul edince Anadolu dâhil ülkesinde hutbe ve paralardan ilk üç halifenin adlarını kaldırmıştır. Ezana "Hayya ala hayri'l- amel" ibaresini ekletmiştir. Bu ibare oraların Şii mezhebinde olduğunun göstergesidir. Ancak halkı mezhebinde serbest bırakmıştır.¹⁴² Şiiler, Olcaytu döneminde rahatça hareket etmişlerdir. Anadolu'nun birçok yerine dailerini göndererek buralarda On iki İmam Şiasına ait propagandalarını rahatlıkla yürütmüşlerdir. Olcaytu'nun vefatından sonra başa geçen oğlu Ebu Said Han'ın Sünniliği kabul etmesiyle Şiilerin rahatlık dönemi kısa sürmüştür.¹⁴³

Olcaytu döneminde Şiiliğin yayılması için yoğun bir faaliyet içinde olan dailer, Barak Baba gibi dervişlerin etkisiyle Halep Türkmenlerinden bazıları ile Yozgat,

¹³⁹ Ocak, *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri*, 78.

¹⁴⁰ Sümer, *Çepniler*, 30.

¹⁴¹ Sümer, *Oğuzlar*, 10.

¹⁴² Sümer, *Çepniler*, 32

¹⁴³ Cemil Hakyemez, *Osmanlı-İran İlişkileri ve Sünni-Şii İttifakı*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014), 20.

Canik ve Yukarı Kelkit gibi Çepnilerin de yaşadığı bazı yerlerde On iki İmam Şiiliğinin yayılmasını sağlamıştır.¹⁴⁴

1.3. Safevi Tarikatının Faaliyetleri

XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlının Çepni siyasetindeki değişikliği anlamak için Safevi tarikatının faaliyetleri bilmek önem arz etmektedir.¹⁴⁵ Erdebil Tekkesi bilinen adıyla Safevi tarikatı XIV. yüzyılda Azerbaycan'ın Erdebil şehrinde Şeyh Safiyyüddin döneminde Sünni ilkelere göre kurulmuştur. Şeyh Safiyyüddin'e bağlı Erdebil Tekkesini başlangıçta Şafi mezhebine bağlı Sünniler oluşturmaktaydı. Tarikat, Şeyh Cüneyd döneminden itibaren Şii bir kimliğe bürünmeye başlamıştır. Şeyh Cüneyd, Anadolu'daki Kızılbaşları yanına çekmek için Hz Ali'nin neslinden geldiğini söyleyip Konya'da Şii fikirlerini yaymaya başlamıştır.¹⁴⁶ Şeyh Cüneyd'in Anadolu'ya gelişi Erdebil Tekkesinin başında bulunan amcasıyla anlaşamaması neticesinde olmuştur. İran'ı terk ederek Anadolu'ya geçmiştir. Burada yaptığı faaliyetler sonucu Halep Türkmenlerini, Dulkadirli gibi Çukurova'da yaşayan Türkmenlerin çoğunu müridi yapmayı başarmıştır. Sünni çevrelerin kendini Memlük sultanına şikâyeti üzerine buradan kaçarak Çepnilerin çoğunluk teşkil ettiği Canik bölgesine gitmiştir. Safevi Devleti'nin kuruluşunda yer alan Çepniler ile burada temas ettiği ve onların bir bölümünü kendine bağladığı anlaşılmaktadır. Canik bölgesindeyken taktik değiştirerek gaza hareketi başlatmış ve müridleri ile Trabzon Rum İmparatorluğuna saldırmıştır. Kendi gücünü denediği anlaşılan Şeyh Cüneyd bunda başarılı olamayınca Kelkit vadisine çekilmiştir. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın yanında bir müddet kaldıktan sonra Erdebil'e geri dönen Şeyh Cüneyd Türkmen oymaklarından birçok mürit toplamayı da başarmıştır.¹⁴⁷

Şeyh Cüneyd'den sonra yerine geçen oğlu Haydar müridlerine 12 dilimli kırmızı bir başlık giydirdiği için taraftarları "Kızılbaş" olarak isimlendirilmiştir.¹⁴⁸ Osmanlı devleti kuruluşunda iyi ilişkiler kurduğu Sünni İslam dışı grupları daha

¹⁴⁴ Sümer, *Çepniler*, 32

¹⁴⁵ Çelik, "Çepnilerin Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri ve Önemi", 6: 523.

¹⁴⁶ Hakyemez, *Osmanlı-İran İlişkileri*, 26.

¹⁴⁷ Gündüz, *Bozkırın Efendileri*, 163-164.

¹⁴⁸ Gündüz, *Kızılbaşlar Osmanlılar Safeviler*, 107.

sonraları dışlayınca Şeyh Haydar bu guruplar arasından kendine müritler toplamaya başlamış ve yeteneklileri eğiterek Anadolu'ya göndermiştir.¹⁴⁹

Şeyh Haydar'ın yerine geçen oğlu İsmail, Türkmenler arsındaki kurtarıcı mehdi düşüncesine uygun söylemler geliştirerek kendisini mehdi olarak görmeye başlamalarını sağlamıştır.¹⁵⁰ Bu söylemler neticesinde kendine nüfuzlu bir ordu oluşturmuş ve nihayetinde de Safevi Devleti'ni kurmuştur. Şah İsmail'in Safevi Devleti'ni kurmasıyla XVII. yüzyılın ortalarına kadar Anadolu'dan İran'a devamlı surette göçler olmuştur. Göç edenler arasında Çepniler de vardı.¹⁵¹

Konargöçer olan Türkmen topluluklarında olduğu gibi Çepnilerin de İslam'ı sadece isim olarak yaşamaları, devletin din adamı tahsis etmekte yetersiz kalışı bu nedenle dini bilgilerinin zayıflığı onları her türlü telkine açık hale getirmiş buna ekonomik ve siyasi sebeplerde eklenince isyan, göç ve mezhepsel ayrışma kaçınılmaz olmuştur.

1. Çepnilerde Dini Algının İki Yönü Alevilik ve Sünnilik

2.1. Alevilik

Alevilik, İslam tarihinde önemli bir yere sahip olduğu için üzerinde çokça durulmuş bir konudur. Bu öneminden dolayı da Alevilik hakkında birçok eser kaleme alınmıştır. Konumuz gereği burada Aleviliğin ortaya çıkışı, nerelerde yayıldığı, inanç ve ibadet esaslarını ele almaktan ziyade Aleviliği kısaca tanıtarak Türklerle bağı üzerinde durmaya çalışacağız.

Terim anlamına göre Alevi, Hz. Ali'ye bağlı ve ondan yana olan kimsedir. Alevilik ise Hz. Ali'yi sevmek ve onun Ehli Beyt'inin yolundan gitmek demektir.¹⁵² Alevi dedelerinin tanımına göre ise "Alevilik, İslam'dır. Hak-Muhammed-Ali yolunun kırklar meclisinde olgunlaştığı ve on iki imamla devam eden, İmam Ca'fer es-Sadık'ın akıl ölçüsünü rehber olarak alan, Horasan erenlerinin himmetleriyle

¹⁴⁹ Hakyemez, *Osmanlı-İran İlişkileri*, 23

¹⁵⁰ Hakyemez, *Osmanlı-İran İlişkileri*, 24

¹⁵¹ Çelik, "Çepnilerin Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri ve Önemi", 6: 517.

¹⁵² Alevi Kültür Dernekleri.com, "Alevilik Nedir?", erişim: 11 Temmuz 2019, <http://www.alevikulturdernekleri.com>.

Anadolu'ya gelen, Hazreti Pir'le ve ulu ozanlarımızın nefesleriyle hayat bulan inancın adıdır.”¹⁵³ Baki Yaşa Altınok'un yaptığı tanıma göre Alevi, Ali'ye muhabbet duyan, Ali taraftarı, Ali'ye mensup gibi anlamlarının yanında Hz Ali'yi Hz Peygamber'den sonra imamet ve fazilet yönünden önder ve üstün kabul edenlerdir.¹⁵⁴ Ahmet Yaşar Ocak'a göre Alevi ismi tarihi seyri içerisinde Hz. Ali taraftarı, Şia'nın kendi bünyesindeki bazı mezhepler gibi alanlar için kullanılan bir kavramken günümüzde iki itikadı mezhep için kullanılmaktadır. Bunlardan biri Lübnan, Suriye, Hatay bölgelerinde yaşayan Nusayrilik'tir. Diğerisi ise XIII. yüzyılda Anadolu'da etnik, sosyal ve dini kaynaşmanın sonucu ortaya çıkan ve XVI. yüzyılda Safevi propagandaları ile gelişen Kızılbaşlık'tır.¹⁵⁵

Anadolu'da gelişen Alevilik için Anadolu Aleviliği ifadesi kullanılmaktadır. Bu tabir genel anlamda Türklere özgü bir Alevilik anlayışını ortaya koymaktadır. Ancak tarihi seyri içinde gelişen ve şekillenen Anadolu Aleviliği için Kızılbaşlık, Bektaşılık, Rafizilik, Suruçlar, Tahtacılar ve Çepniler gibi farklı isimler de kullanılmıştır, hala da kullanılmaktadır.¹⁵⁶ Baki Yaşa Altınok Anadolu Aleviliğinin; Türk sosyal yapısı içinde ortaya çıkan, Arap ve İran Şiiliğini ve asabiyetini kabul etmeyen bir oluşum olduğunu ifade ederken kendi aralarında bazı farklılıkları olsa da Alevilik, Bektaşılık ve Kızılbaşlığın bir olduğunu belirtmektedir.¹⁵⁷

Osmanlı arşiv ve belgelerinde Alevi olan kimseler için Kızılbaş veya Rafizi tanımlaması yapılmaktadır. Bunun yanında Aleviler ve Alevilik üzerine çalışma yapmış birçok kaynakta Alevilik kavramının tarihi kaynaklarda geçen isminin Kızılbaşlık olduğu bilgisi yer almaktadır. Yine bu kaynaklara göre Kızılbaş ismi Safevi tarikatına mensup olup Anadolu'da siyasi ve dini faaliyet gösteren kimselerin giydiği kırmızı başlığa nispeten verilmiştir. Anadolu'da da Safeviler için faaliyet

¹⁵³ İlyas Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, (İstanbul: İsam Yayınları, 2012), 9.

¹⁵⁴ Baki Yaşa Altınok, *Alevilik Hacı Bektaş Veli-Bektaşılık*, (Ankara: Helke Yayıncılık, 2017), 7.

¹⁵⁵ Ahmet Yaşar Ocak, “Alevi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2:368-369. Ayrıca Ümit Erkan, *16. Yüzyılda Osmanlı'da Kızılbaş Ayaklanmaları*, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2016), 46-48.

¹⁵⁶ Sayın Dalkıran, “Alevi Kimliği ve Anadolu Aleviliği Üzerine Bir Deneme”, *Ekev Akademi Dergisi*, 10 (Kış 2002): 95.

¹⁵⁷ Altınok, *Alevilik Hacı Bektaş Veli-Bektaşılık*, 7.

gösteren gurup ya da kişiler bu isimle anılmaya başlanmıştır.¹⁵⁸ Kızılbaş ismi, Kızılbaş Türkmen zümrelerin Osmanlı'ya karşı giderek artan faaliyet ve isyanları neticesinde toplum içerisinde aşağılayıcı bir anlam kazanmaya başlamıştır. Bu durum Kızılbaş zümreler için yıpratıcı bir hal almaya başlayınca XX. yüzyılın başlarında Kızılbaş ismi terk edilerek Alevilik ismi kullanılmaya başlanmıştır.¹⁵⁹

Her ne kadar Alevilik, kaynaklarda Kızılbaşlığın günümüzdeki karşılığı olarak alınsa da çalışmamız kapsamında yaptığımız görüşmede Alevi Çepni olduğunu beyan eden Sırrı Bey, Alevi Çepnilerin Alevi-Bektaşî olduğunu vurgularken; Sünni Çepni olan İzzet Bey Çepnilerin Kızılbaş olduklarını söylemesi oldukça dikkat çekmektedir.¹⁶⁰ Balıkesir Çepnilerine ait yapılan çalışmalarda gördüğümüz kadarıyla Alevi-Bektaşî olgusu sıkça vurgulanmaktadır. Karadeniz Çepnileri üzerine yapılan çalışmalarda ise onların Hanefi mezhebine bağlı oldukları üzerinde durulmaktadır.

Türkmenler arasında Aleviliğin kabulü ile ilgili bir başka görüşte Türklerin İslam'la ilk tanıştığı dönemlere dayandırmaktadır. Buna göre Türkmenler VIII. yüzyıldan itibaren topraklarına akınlar düzenleyen ve kabileci bir siyaset güden Emevi baskısıyla karşılaştılar. Türkmenler üzerinde büyük baskılar oluşturan Emeviler özellikle Kuteybe döneminde büyük bir kıyım gerçekleştirmişlerdir. X. yüzyılda İslam'ı seçen Türkmenler, Emevilerin bu baskıcı tavrı sebebiyle Hz Ali taraftarı olmayı seçmiş olabilir.¹⁶¹ Nitekim bu konuyla ilgili soru sorduğumuz Sırrı Bey, genelde Alevi Türkmenlerin özelde Alevi Çepnilerinin Aleviliği benimseme sebeplerinin Emevi ve Abbasi hanedanlarının baskıcı tutumları sebebiyle Türklerin Ali ailesinin yanında olmaları olarak anlatmaktadır.¹⁶²

¹⁵⁸ Mustafa Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 757-758. Ayrıca Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*, (Ankara: Ötüken Neşriyat, 2014), 92-108. Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012), 28-30; Yasin İpek, *Şiadan Kızılbaşlığa Türklerde Alevilik*, (İstanbul: Ekim Kitap, 2014), 181-183.

¹⁵⁹ Öz, *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*, 758. Ayrıca Erkan, *16. Yüzyılda Osmanlı'da Kızılbaş Ayaklanmaları*, 27.

¹⁶⁰ Bakınız Ek-1 ve Ek-2.

¹⁶¹ Alevilik ve Bektaşilik Araştırmaları, "Kızılbaşlık ve Türkmenler (1)", Alevibektaşî.org araştırma sitesi, 16 Mayıs 2019, <https://www.alevibektasi.eu>.

¹⁶² Bakınız Ek-1.

Çepnilerin İslam dini yorumlarına baktığımızda -iki yönlü bıçak gibi- İslam dininin Alevi ve Sünni olarak şekillenmesi birçok tarihçi ve sosyolog gibi bizi de cezbetmiştir. Biz de alanımız gereği bu hususu Mezhepler Tarihi açısından inceleyeceğiz. Bunun için Çepnilerin dini yorumlarını Çepnilerde Alevilik ve Sünnilik olarak iki başlık altında ele almaya çalışacağız.

2.2. Çepnilerde Alevilik

Oğuz boyları Malazgirt zaferinden sonra peyderpey Anadolu'ya gelmeye başlamışlardır. Bu boyların Anadolu topraklarının Türkleşmesinde katkıları olduğu gibi İslamlaşmasında da büyük katkıları olmuştur. XIII. Yüzyılda ortaya çıkan Moğol istilası sebebiyle yeni bir göç dalgası oluşmuştur. Bu göç dalgası Anadolu'ya daha önceden gelen Türkler ile yeni gelenler arasında iktisadi, kültürel ve dini bir uyumsuzluğa yol açmıştır. Bu göç, Sünni anlayışı benimseyen yerli halk ile İran üzerinden çeşitli tasavvufi akımlardan etkilenerak ve Ehl-i Beyt sevgisi eksenli bir din anlayışını benimseyen göçebeler arasında dini açıdan fark oluşturmuştur. Günümüzde Hacı Bektaş-ı Veli'de öne çıkan ve heterodoks bir anlayış olarak nitelenen görüşün tarihsel köklerini de burada aranabilir.¹⁶³

Ahmet Yaşar Ocak, Türkmenlerin Aleviliği kabulünü üç aşamada ele almaktadır: “Aleviliğin daha doğru bir ifadeyle Türkiye topraklarındaki heterodoks İslam'ın, İran'da Safevi Devleti kurulup propagandası başlayana yani bu heterodoks İslam'ın Kızılbaşlığa dönüştüğü döneme kadar ki durum” olarak ifade ettiği tezini şöyle özetleyebiliriz. Yeni Müslüman olmuş ve İslam'ı tam olarak özümseyemeden göç yollarına koyulmuş olan Türkmen topluluklarının eski inançları ile İslam'ı bağdaştırması sonucu oluşan heterodoks anlayış Babai isyanına kadar XII. yüzyıl Ortadoğu'sundaki Kalenderilik akımının bir kolu olan Haydarilikle şekillenmeye başlamıştır. Rum Abdallarının temsil ettiği bu anlayış Babai isyanı sonrası Hacı Bektaş-ı Veli'nin ve müritlerinin çizgisinde bir durum almaya başlamıştır. 15. Yüzyılda Hurufiliğin Anadolu topraklarına gelmesiyle hulul ve mehdilik inancını da içeren bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bu yeni sentez, İslam'ı İlhanlı Devleti'nin ve Safevi tarikatının Anadolu topraklarında Şiiliği yayma politikası içerisine Hz Ali ve

¹⁶³ Kaçar, *Çepnilerde Din ve Sosyal-Kültürel Hayat*, 48.

On İki İmam kültürünü yerleştiren bir anlayışa dönüştürmüştür. Bu popüler Müslümanlık Şah İsmail ile Kızılbaşlığa dönüşecektir.¹⁶⁴ Yine Ocak Babai isyanı hakkında, Türkiye tarihinin en büyük hareketi olarak gördüğü Abdalan-ı Rum hareketini Babai isyanının ortaya çıkardığını ve Alevilik ve Bektaşiliğin bu miras üzerine doğup geliştiğini belirtmektedir.¹⁶⁵

Faruk Sümer, *Vilayetname'de Hacı Bektaş-ı Veli'nin ilk müritlerinin Çepni olduğundan bahsedildiğini ve bunun Çepnilerin mensuplarının önemli bir kısmının niçin Kızılbaş olduğunu izah edebileceğini belirtmektedir. Ayrıca Çepnilerin önemli bir kısmının Babai İsyanına katılmış olabileceğini belirtmektedir.*¹⁶⁶

Kâtip Çelebi'nin *Cihannüması*'nda Canik eyaleti ile ilgili olarak "Bunun bazı yerlerinde gizli Rafizi taifesi vardır."; Trabzon ile ilgili olarak ise "Trabzon'un canib-i garb ve cenub-i cibali Çepni derler, bunda Etrak taifesi sakin olur. Laz taifesiyle müşterektir. Lisanları Türk ve Acem ve şah-ı Acemi ma'bud-a itikat edip revafizidendir." demektedir.¹⁶⁷ Osmanlı tahrir defterleri ve kaynaklarında Kızılbaşlar için Rafizi isminin kullanılmış olduğunu bildiğimizden Kâtip Çelebi'nin bu ifadelerinde o dönemde Çepnilerin bir kısmının Kızılbaş olduğu anlaşılmaktadır.

Tirebolu'lu (Hüseyin Avni) Alparslan *Trabzon Eli Laz Mı? Türk Mü?* adlı eserinde Şakir Şevket'in *Trabzon Tarihi*'nden aktardığı bölümde, Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u fethinden sonra buraya yüz bin Çepni Türk'ünün gelip yerleştiğini, bu Çepnilerin daha sonra buradan İran'a göçüp Kızılbaşlığı öğrendiğini ifade etmektedir. Burada rahat durmayınca Hanları onları istemeyip, Anadolu'ya göç etmişlerdir. Bazıları Karadeniz'e bazıları da batıya yerleşmiştir. İzmit civarına yerleşenler yerli halkla bütünleşerek Çepnilikten çıkmış, İzmir ve Balıkesir civarına yerleşenler Çepniliklerini korumuşlardır. Trabzon'da pek çok hoca yetişmiş, derebeyleri de Sünni olunca onlar da Sünni olmuş Kızılbaşlık kalmamıştır. Ancak Giresun, Tirebolu ve Görele'nin yüksek köylerinde Kızılbaşlık izleri kalmıştır.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Ocak, *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri*, 76-84.

¹⁶⁵ Ocak, *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri*, 78.

¹⁶⁶ Sümer, *Oğuzlar*, 327

¹⁶⁷ Şahin, *Çepniler*, 118.

¹⁶⁸ Çelik, "Çepnilerin Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri ve Önemi", 6: 523.

Şakir Şevket'ten aktarılan bu bilgilerden Çepnilerin önceleri Sünni anlayışa sahipken sonraları Aleviliği seçtiği anlaşılmaktadır.

Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik* adlı eserinde Kızılbaş-Alevî zümrelerini üç grupta ele almaktadır. İlk gurup Edirne-Kırklareli çevresi Kızılbaş ve Bektaşileri, ikinci gurup Balıkesir'den Muğla'ya ve oradan da Adana, Hatay ve kısmen Maraş'a kadar uzanan dağlar üzerinde ve dağ eteklerinde yaşayan "Tahtacılar" (Kızılbaş Türkmenler). Üçüncü gurup ise Balıkesir ile Aydın arasında toplu halde bulunan ve Rize-Trabzon dağlarında seyrek olarak rastlanan, "Çetmi" (Çepni) köyleridir. Karadeniz Çepnilerinin neredeyse tamamı Sünnileşmiştir. Batı Anadolu Çepnileri ise, tamamen Alevî olup, "Çetmi" adıyla anılmaktadır. Bundan başka Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Alevî-Kızılbaş zümreleri bulunmaktadır.¹⁶⁹

Osman Turan Karadeniz bölgesinde yaşayan Çepnilerin önceleri Alevi olduklarını sonra Sünnileştiklerini belirtir. Mehmet Aşıkî'nin henüz basılmamış olan "Menâzır'ül Âvâlim" adlı eserinden verdiği alıntıda: "Trabzon'un güzelliklerini ve meziyetlerini tasvir eder ve överken batıda Rafîzi (Alevi) Çepniler; doğuda da kısmen Müslüman olmamış Lazlar arasında kaldığından dolayı üzüntülerini belirtir" dedikten sonra, "Birçok göçebeler gibi Alevi olan bu Çepniler zamanla Sünnileşmiş ve Lazlar da tamamen Müslüman olmuştur. Sürmene ve Araklı kazalarında yaşayan Çebi adını taşıyan kalabalık ailelerin de Çepnilerden olduğu anlaşılıyor." ifadelerini kullanır.¹⁷⁰

Trabzon'da bulunan Şalpazarı halkının bir bölümü Tahtacı iken bir bölümü de Türkmen yani Sünni olduğu belirtilmektedir. Safevilerin kuruluşunda dayandığı teşekküller arasında Çepnilerin de bulunması Çepnilerin Aleviliğe yönelme sebepleri arasında sayılabilir. Nitekim İran Çepnilerinin Trabzon ve Canik Çepnilerinden oluştuğu bilinmektedir.¹⁷¹ Tahtacıların yerleşme alanlarına baktığımızda daha çok Batı ve Güney Anadolu'da buldukları görülmektedir. Tahtacılar cemaatine

¹⁶⁹ Eröz, *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*, 20.

¹⁷⁰ Çelik, "Çepnilerin Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri ve Önemi", 6: 522.

¹⁷¹ Kaçar, "Çepnilerde Din ve Sosyal-Kültürel Hayat", 50.

Trabzon'da rastlanmamaktadır.¹⁷² Burada bahsedilen Tahtacılar kasıt Kızılbaş Türkmenler olabilir.

1515 Tahrir defteri¹⁷³ kayıtlarında Trabzon sancağında on üç nefer dışında Kızılbaş zümresine rastlanılmadığı kaydedilmektedir. 1550 tarihli defterde ise Trabzon sancakbeyi, Kürtün ve Giresun kadılarının Kızılbaş ithamıyla hapis olanlardan bazısının Sünni olduğuna dair arzına rastlanmıştır. 1590-1591 tarihli bir hükümde ise Taşlıca köyünde şeyh olan bir kimsenin Kızılbaş ayininde kadınlarla şarap içip fisk-ı fücürda bulunduğu dair kayıt bulunmaktadır.¹⁷⁴

Balıkesir ve civarındaki Çepniler, kendilerinin Alevi olduklarını ve Aleviliği Hacı Bektaş-ı Veli ile benimsediklerini ifade etmektedirler. Hacı Bektaş-ı Veli'nin ilk müritleri Çepniler olması hasebiyle onunla birlikte Aleviliği benimsedikleri söylenebilir. Çepnilerin nerede ve ne zaman Alevi olduklarına dair kesin tarihi veriler bulunmasa da Çepnilerin Anadolu'ya geldiklerinde Alevi oldukları söylenebilir.¹⁷⁵ Görüşme yaptığımız Sırrı Bey Hacı Bektaş Veli'nin bir Çepni olduğunu iddia etmektedir. Çünkü boy beyliği aynı zamanda o boyun ocağıdır. Dini ritüeller bu ocak tarafından görevlendirilmiş ve Ehl-i Beyt soyundan gelen birisiyle evlenmiş bir kimsenin soyu tarafından yürütülmektedir.¹⁷⁶ Bu açıdan bakıldığında Hacı Bektaş Veli'nin ilk müridleri Çepnilerdir ve Hacı Bektaş Veli, Çepni menşeli olabilir.

Alevi Türkmenlere Anadolu'da Tahtacı denilmektedir. Ancak XVII. yüzyıl Osmanlı belgelerinde “cemaat-ı tahtacıyan” tabiri kullanılmaktadır. Bu nedenle Alevi inancına sahip Türkmenlerin kesin bir ayrımı yapılmamaktadır. Nitekim Tahtacılar da Çepniler de Alevi olmalarına rağmen aralarında kız alıp vermezler. Hatta bazı Çepniler on iki erkan üzere iken Tahtacıların altı erkân üzere olduklarını belirtirler.

¹⁷² Faruk Sümer, “Tahtacılar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul 2010), 39: 436-437.

¹⁷³ “Osmanlı devletinde fethedilen yerlerde uygulanacak idari teşkilat ve sistem çerçevesinde, tayin olunan heyetler marifetiyle nüfus, arazi ve emlakın tespit ve kaydedilmesi işlemine tahrir bu bilgilerin kaydedildiği deftere de tapu tahrir defteri denirdi.” (Tarih ve Medeniyet, “Tahrir Sistemleri ve Tahrir Tapu Defterleri”, erişim: 7 Ocak 2019, <http://tarihvemedeniyet.org>.)

¹⁷⁴ Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, 312.

¹⁷⁵ Şahin, *Çepniler*, 118

¹⁷⁶ Ek-1.

Ayrıca bazı yörelerde Tahtacı ve Çepni ayrımı vardır. Çepniler yirmi dört Oğuz boyundan biridir. Tahtacı ise ağaç işiyle uğraşan Anadolu Alevilerine verilen isimdir.¹⁷⁷ Tahtacılar, Salur boyuna mensuptur. Çepnilerle birlikte Anadolu'ya gelmişlerdir. Dini ritüeller çok benzese de aralarında çok küçük farklılıklar bulunmaktadır. Çepnilere en yakın Tahtacılar gibi gözükebilir. Ancak Çepniler, Çepniler dışında kimseden kız almamaya çalışırlar. Çok çok mecbur kalırlarsa Tahtacılarından alırlar. Tahtacılar da aynı şekilde davranmaktadır. Herkesin kendi Dedesi vardır ve ritüellerde Dede değişimi olmaz. Ayrıca Çepniler günlük hayatın içindeyken Tahtacılar ıssız yerlere çekilmişlerdir.¹⁷⁸

Balıkesir bölgesindeki Çepnilerin hepsi Alevi oldukları halde Trabzon sancağındaki Harşit havzasındaki Çepni köylülerin tamamı Aleviliği unutmuştur. Tarihte Türkmen diye ifade edilen bu gurup kendilerini Yörük olarak isimlendirirler. Sünni Çepniler Yörük tabirini kullanmazlar.¹⁷⁹ Bizim de Trabzon Çepni'si olmamız hasebiyle orada bulunduğumuz süre zarfında Alevilik ritüellerine benzer durumlar gözlemlediğimizi ifade etmeliyim. Örneğin ziyarete gittiğim bazı Çepni ailelerinin evlerinde Hz Ali'nin ve ona ait olduğu bilinen kılıcın resmine rastlamış olmam ayrıca duvarlarda asılı olan levhalarda Allah, Muhammed (sav) ve Ali üçlemelerinin bulunması gibi dikkate değer durumlar yukarıda ifade edilenleri destekler mahiyette gözükmektedir. Yine yaptığım mülakatlarda yöre halkından bazıları kadınların baş bağlama şekillerinden daha önceden Aleviliğin burada yaşanmış olabileceğini ifade etmektedirler. Şunu da belirtmek gerekir ki bu gözlem subjektif bir kanıdır. Nitekim yöre halkı Aleviliği kabul etmemektedir.¹⁸⁰ Trabzon'un bazı yerlerinde ve Giresun'un yüksek kesimlerinde bazı Alevi köylerinin olabileceğini belirtilmektedir. Giresun'un bazı ilçelerinde "eevlü" olarak tabir ettikleri, önceden Alevi olup sonraları bunu devam ettirmeyen Çepnilerin olduğu da ifade edilmektedir.¹⁸¹

¹⁷⁷ Kaçar, *Çepnilerde Din ve Sosyal-Kültürel Hayat*, 52.

¹⁷⁸ Ek-1.

¹⁷⁹ Eröz, *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*, 26.

¹⁸⁰ Trabzon'un Şalpazarı İlçesinde Çepnilere özgü yaşam pratiği, örf adetleri, gelenekleri, kültürü, giyim kuşamı buralarda canlı olarak yaşamaktadır.

¹⁸¹ Ek-3.

Günümüzde Karadeniz bölgesiyle özleşmiş olan kemençe kültürünün Trabzon yerinde incelendiğinde bu bölgeye ait kemençe müziklerinde Alevilik esintileri olduğu vurgulanmaktadır. Şöyle ki Çepniler Kıpçaklardan aldığı kemençe müzik kültürünü Alevi-Türkmen geleneği ile yoğurarak daha sonra eklediği Sünni gelenek ile belli bir oluşum içine sokarak modellemiştir.¹⁸²

2.3. Çepnilerde Sünnilik

Oğuz boyları ilk olarak Anadolu'ya geldiklerinde hepsi Türkmen adıyla anılmaktaydılar. Daha sonra uğraştıkları işlere ve benimsedikleri dini anlayışlara göre isimlendirilmişlerdir. Tarımla uğraştıkları için Manav, konargöçer yaşamlarından dolayı Yörük, ağaç işiyle uğraştıkları için Ağaçeri gibi isimlerle anılmışlardır. Çepnilerden bir kısmı Aleviliği benimsediği için Kızılbaş olarak isimlendirilirken Sünni olanlarda böyle bir nitelendirme yapılmamıştır.¹⁸³

Alevilik, Türklerin İslam'la ilk tanıştıkları dönemden beri var olan bir olgu değildir. Türklerin ana yurdu Maverâünnehir bölgesinde Sünnilik yoğun ve yaygın bir şekilde yaşanmaktaydı. Ayrıca XV. yüzyılın ikinci yarısından Safevi dönemine kadar İran'da On iki imam Şiiliğinin hâkimiyeti yoktur. Kızılbaşlık (Alevilik) İslam Heterodoksisinin Türkiye topraklarında doğmuş bir versiyonudur.¹⁸⁴ Buradan anlaşılıyor ki Alevilik Türkler arasında sonradan ortaya çıkmıştır.

Mağripli seyyah İbn-i Battuta'nın *Seyahatname*'sinde Sinop'tan bahsederken burada mezhepsel bir anlaşmazlıktan söz eder. Maliki mezhebine mensup İbn-i Battuta namazda ellerini yana salınca Hicaz ve Irak'ta Rafizilerin namazda ellerini yana saldiğını gören bazı Sinop ahalisinin kendini Rafizi zannettiğini ve bu nedenle kendisine bir sürü soru sorulduğunu belirtir. Kendisinin Maliki olduğunu anlatmakta yetersiz kalınca, nihayetinde durumu anlatmak için dönemin Sultan naibinin tavşan eti göndermesi ve İbn-i Battuta'nın da bu eti yemesiyle sorunun ortadan kalktığını

¹⁸² Tayfun Aoğlu, "Çepniler Karadeniz Belgeseli Emin Demirel", erişim: 15 Mayıs 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=jz0GjFEUkCU&feature>. Ayrıca Abdullah Akat, *Doğu Karadeniz Bölgesinde Çepniler ve Müzik*, (Trabzon: Sarender Yayınevi, 2012), 52-54.

¹⁸³ Kaçar, *Çepnilerde Din ve Sosyal-Kültürel Hayat*, 54.

¹⁸⁴ Ocak, *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri*, 94

anlatmaktadır. Çünkü Rafiziler tavşan eti yememektedir.¹⁸⁵ Yine İbn-i Battuta eserinde Balıkesir’den bahsederken kalabalık bir nüfusa, zengin ve şirin çarşılarla sahip olduğunu ama halkın Cuma namazını kılacağı büyük bir cami olmadığı için şehir dışında bir cami inşa etmeye giriştiklerini ancak bu camiyi henüz bitiremedikleri için Cuma namazını ağaçların altında kıldıklarından bahseder.¹⁸⁶

Mehmet Fatsa tahrir defterlerine dayandırarak Çepnilerin dini mensubiyeti hakkında önemli konulardan bahseder. Safevi etkisiyle harekete geçen Türkmenlere ve Şah İsmail’in Erzincan valisinin faaliyetlerine tahrir defterlerinde “Kızılbaş Fetreti” Kızılbaş Fetreti olarak yer verildiğini belirterek bu dönemde Şii mezhebi ve Safevi tarikatı mensuplarının halka yaşattıkları sıkıntılara değinmiştir. Kızılbaş fetreti zamanında Kürtün bölgesinde gönüllü olarak gidenler dışında birçok kimsenin zorla İran’a götürüldüğünü belirtmektedir. Safevi müntesiplerin çıkardığı bu karışıklıklardan en çok Çepnilerin zarar gördüğünü ve bu nedenle Batini akımlara karşı bölge halkının derin bir soğukluk içinde olduğunu ifade etmektedir.¹⁸⁷ Kızılbaş Fetreti ve Çaldıran Seferi esnasında Trabzon sancağındaki Çepnilerin önemli yararlılıklar göstermesi nedeniyle bazı vergilerden muaf tutulduğu ve bir kısmına da dirlik verildiği görülmektedir. Ayrıca Giresun, Kürtün ve Ordu’da yaşayan Çepnilerin buralarda bulunan cami, tekke ve zaviyelerde çeşitli hizmetlerde bulunmaları içlerinde çok sayıda fakihin bulunması ve nüfusu az köylerde bile imam, müezzin ve hatibin bulunması Çepnilerin en azından çoğunluğunun Kızılbaş olmadığını delilidir.¹⁸⁸

Kürtün ve Trabzon bölgesinde bulunan Çepnilerin büyük çoğunluğu Sünni’dir. Buralarda bulunan köylerde Bekir, Ömer, Osman adını taşıyan şahıslara XV ve XVI. yüzyıllarda da rastlanmaktadır. Ayrıca bu köylerin en az nüfuslu olanlarında bile imam, hatip, müezzin ve fakih vardı. Bu buralardaki Çepnilerin Sünni olduklarını ve bununla beraber aydınlara sahip olduklarını gösterir. Sadece o yüzyıllarda değil son

¹⁸⁵ İbn-Battuta, *Büyük Dünya Seyahatnamesi*, haz. Ali Murat Güven, (İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, ts.), 236.

¹⁸⁶ İbn- Battuta, *Büyük Dünya Seyahatnamesi*, 223.

¹⁸⁷ Mehmet Fatsa, “Çepnilerin Dini Mensubiyeti ve Kürtün’de Bir Tekke: Güvenç Abdal Meselesi”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 13 (2012), 39.

¹⁸⁸ Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, 364.

yüzyıllarda bile Türkiye'nin birçok yerinde bu kadar din adamına rastlanmamaktadır. Karaman yöresindeki Çepniler de Sünni'dir. Buralarda da Osman, Ömer ve Bekir isimleri bulunmaktadır.¹⁸⁹

Trabzon sancağında 1486-1583 yılları arasındaki tahrir defterlerinde de 1515 tarihli tahrir defterinde görülen 13 nefer Kızılbaş zümresi dışında başka Kızılbaş zümresine rastlanmamıştır. Bunun dışında Ruûs defterinin¹⁹⁰ 1550 tarihli kaydında Giresun kalesi dizdarının Kızılbaşlık iddiasıyla hapis olan kimseleri salıverdiği belirtilmektedir. Aynı tarihli bir başka kayıta Trabzon sancakbeyi, Kürtün ve Giresun kadılarının merkeze mektup gönderip Kızılbaşlık iddiasıyla hapis olanların bazısının Ehli Sünnet'ten olduğuna dair arzlarının kaydı bulunmaktadır.¹⁹¹

Balkanlarda İslam'ın varlığı XIII. yüzyılın öncelerine dayanmaktadır. Buralara Arap tüccarlarla birlikte gelen İsmaili kolonilerin çalışmaları Balkanlarda Bektaşiliğin ve Aleviliğin şekillenmesinde etkili olabilir. XIII. yüzyılda Sarı Saltık'la beraber Balkanlara giden Çepniler İsmaili etkilere maruz kalmış olabilirler.¹⁹² Nitekim Balıkesir ve çevresinde bulunan Çepnileri Sarı Saltık'la birlikte Balkanlara gidip daha sonra Karasioğlu İsa Bey zamanında geri dönerek Balıkesir bölgesine yerleşen Çepniler oluşturmaktadır.¹⁹³ 1935 yılında yayımlanan bir cetvelde Balıkesir ve çevresinde yaşayan Alevilere ait 25 köyün ismi verilmektedir. Ancak bu cetvelde bulunan Alevi köylerinin hepsinin Çepnilere ait olduğu veya olmadığı hakkında bilgi bulunmamaktadır.¹⁹⁴

¹⁸⁹ Sümer, *Çepniler*, 90-119.

¹⁹⁰ "Rüûs Kalemi, Divân-ı Hümayûn'un en önemli kalemlerinden olup; vezir, beylerbeyi, sancakbeyi, mevalî, timar ve zeâmet sahipleri dışındaki bütün hizmetliler ile hazîne, evkâf ve gümrükten maaş alan her türlü devlet memurlarının tayin muamelelerinin yapıldığı ve bunlara dair kayıtların tutulduğu kalemdir.

Bu çeşit devlet memurlarının tayin muamelesini gösteren kâğıda rüûs adı verilir ve bunlar bu kalemde tutulan Rüûs Defterleri'ne kaydolunurdu." (Osmanlı Araştırmaları, "Rüûs Kalemi Defterleri", erişim: 17 Ocak 2019, <http://os-ar.com>.)

¹⁹¹ Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, 311.

¹⁹² Ocak, *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri*, 9107.

¹⁹³ Şahin, *Çepniler*, 80. Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, 363.

¹⁹⁴ Sümer, *Çepniler*, 18.

SONUÇ

Çepnilerin ismine ilk olarak IX. yüzyılda kaleme alınmış Kaşgarlı Mahmud'un *Divanu Lugati't-Türk* adlı eserinde rastlanmaktadır. Bu eserde Çepnilerden Oğuzların yirmi dört boyundan biri olarak bahsedilir. Ayrıca eserde boyların tanıtıcı simgeleri olan ongun ve damgaları verilir. Ancak Orta Asya'daki yaşamları ile ilgili olarak Oğuzun bir boyu olması dışında fazla bilgiye sahip olmadığımız Çepniler hakkında daha net bilgilere Malazgirt savaşının akabinde diğer Oğuz boyları ile Anadolu'ya göç etmesinden sonra ulaşılabilmektedir. Anadolu'nun Türk yurdu olmasında ve İslamlaşmasında Çepnilerin önemi büyüktür. Savaşçı bir karaktere sahip olan Çepnilerin, Çepni yani "nerede düşman görse hemen savaşan" diye isimlendirmelerinin bu karakterlerinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Çepnilerin Anadolu'ya geliş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte XII. yüzyılda başlayan göçlerle Oğuzların buraya gelen ilk boylarından olduğu tahmin edilmektedir. Anadolu'nun hemen hemen her yerinde yerleşen Çepniler yoğun olarak Karadeniz'in doğusunda ve Ege'nin güneyinde bulunmaktadır. Balkanlara da göç eden Çepnilerin Rodop dağları civarına yerleştiği ifade edilmektedir. Öyle ki buralarda bulunan Pomakların Çepni olduğu ileri sürülmektedir.

Anadolu'ya hem yurt edinme hem de İslam'ı yayma düşüncesi ile geldiğini bildiğimiz boylardan biri olan Çepniler, ilk olarak Karadeniz'in doğu kısımlarına yerleşmişlerdir. Buralarda özellikle Samsun, Giresun ve Kürtün bölgelerinde önemli faaliyetler göstermişlerdir. Bu bölgede beylik kurmuş, Trabzon Rum İmparatorluğuna karşı giriştikleri mücadelelerle buraları Türk yurdu haline getirmişlerdir. Nitekim Fatih Sultan Mehmet, Trabzon'u fethetmeye geldiğinde buraların Çepnilerle dolu olduğunu görmüştür. Trabzon'un fethi esnasında gösterdikleri yararlıktan dolayı onlara önemli vazifeler vermiştir.

Batıda Çepniler yoğun olarak Balıkesir ve çevresine yerleşmiştir. Çepnilerin bu bölgeye gelişleri hakkında iki farklı görüş vardır. İlk görüşe göre bölgede yaşayan Çepniler, Sarı Saltık'la önce Balkanlar'a göç eden fakat süreç içerisinde Anadolu'nun Batısına geri dönen Çepnilerden oluşmaktadır. Bu görüş tarihi verilerin

yetersizliği nedeniyle kabul görmemiştir. Çepnilerin Batı Anadolu'ya gelişleri ile ilgili diğer görüş ise Rakka'da iskân edilen, içlerinde Çepnilerin ve diğer bazı oymakların da bulunduğu Bozulus ve Halep Türkmenlerinin iskânı bozup Anadolu'ya geçişleri ile başladığı yönündedir. Bu Türkmenler, İç Anadolu istikametini kullanarak Manisa, İzmir, Balıkesir ve Çanakkale'nin güneyine yerleşmişlerdir.

Çepnilerin benimsediği dini yorumlar konusunda kaynaklarda iki farklı görüş ileri sürölmektedir. Bunlardan ilkinde göre Çepniler Anadolu topraklarına geldiklerinde Ehl-i Sünnet mezhebine bağlıydılar. Ancak daha sonra Anadolu'da yapılan bazı dini faaliyetler neticesinde Aleviliği benimsediler. Diğer görüşe göre de Anadolu'ya geldiklerinde Aleviydiler. Fakat devlet politikaları neticesinde yerleşik hayata geçerek sonradan Sünnileştiler.

Çepniler arasında Aleviliğin nasıl yayıldığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Konuyla alakalı ilk görüş Çepnilerin İslam'la ilk tanıştıkları yıllarda Emevilerin Arap milliyetçiliği güderek yaptıkları zulümler karşısında Ehl-i Beyt mensuplarını desteklemiş olabilecekleri yönündedir. Maverünnehir bölgesine inen Türkmenler, burada Emevilerle karşılaştılar. Emeviler, Türkmenlere Arap kabileciliği ile haksız politikalar uygulamışlardır. Karşılaştıkları bu haksızlık onların, Emevilerin karşısında olan Ehl-i Beyt mensuplarını desteklemelerine neden olmuştur. Bunun neticesinde kendi ananeleriyle yoğurdukları Ehl-i Beyt eksenli bir din anlayışı benimsemişlerdir. Bir diğer görüş ise Anadolu'ya göç esnasında İran üzerinden geçerken buralardaki Şii görüşlerden etkilenmiş olabilecekleridir. Uzun süren göç yolculukları esnasında karşılaştıkları İslami yorumlar onları etkilemiştir. Bununla birlikte eski inanışlarından getirdikleri şaman, kam kültürünü şeyh, dede, derviş gibi değişik isimler altında yorumlayarak bazen de İslam dışına çıkabilecek nitelikte anlayışlar ortaya koymuşlardır. Yaygın görüş ise Safeviler döneminde Anadolu'da yapılan Şii faaliyetler ve propagandalar neticesinde bu algıyı benimsedikleridir. Anadolu'ya yapılan ilk göçten sonra Moğol istilasından kaçan Türkmenler yeni bir göç dalgasıyla Anadolu'ya gelerek Selçuklu Devleti'ne sığınmışlardır. Bu göç yerleşik halk ile konargöçer Türkmenler arasında bazı

sorunlara yol açmıştır. Çepnilerin de içinde bulunduğu bu konargöçer Türkmenler, kendilerini yerleşik hayata geçirmeye çalışan Selçuklu Devleti'nin politikalarına karşı direnç göstermiş ve devlete karşı bir tavır söz konusu olmuştur. Bu tavrı, Safevi tarikatının propagandasını iyi yürüten müntesipler lehlerine çevirmişlerdir. Safevi tarikatının daileri Çepnilerin de içinde bulunduğu bu yerleşik hayata geçmekte zorlanan ve İslam dışı akımların etkisindeki kitleyi yanına çekmeyi başarmışlardır. Daha sonraları Kızılbaşlık olarak adlandırılacak olayların ilk nüveleri böylelikle atılmaya başlamıştır.

Anadolu'da, Anadolu Aleviliği olarak adlandırabileceğimiz anlayışın oluşmasında bizce bu üç görüşün de payı bulunmaktadır. Türklerin İslam'la tanıştığı dönemlerde Ehl-i Beyt sevgisi ile başlayan Alevilik süreçleri, Moğol istilası ile İran üzerinden Anadolu'ya taşınmış, Anadolu'nun kendi bünyesindeki kadim medeniyetlerin getirdiği kültürlerle Türklerin kendi kadim kültürleri İslam anlayışıyla mecz olmuş, Türkmenlere özgü bir Alevilik anlayışı ortaya çıkmıştır. Ardından Anadolu'da meydana gelen Babaîler Ayaklanması ile yeni bir sürece girerek Bektaşilik yorumuna bürünmüştür. Daha sonraki dönemlerde Safevi propagandası ile de Kızılbaşlık adını almıştır. Çepniler de diğer Oğuz boyları gibi Aleviliğin bu sürecinden etkilenmiştir.

Türkmen boyları Horosan'dan Anadolu'ya göç ederken obalar halinde farklı zamanlarda göç etmişlerdir. Bu boylardan biri olan Çepniler de obalar halinde farklı zamanlarda göç etmiş olmalıdırlar. Bu farklı zaman ve yolların kullanıldığı göçler, farklı kültürlerle etkileşimi de beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda Anadolu'ya ilk göç eden boy olduğunu bildiğimiz Çepnilerin Karadeniz tarafına yerleşen kolu, Horasan'dan getirdikleri Yesevi kültürlü İslam anlayışlarını korurken; Suriye, Irak oradan İç Anadolu ve oradan da batıya göç eden kolu geldiği yerlerdeki Ehl-i Beyt eksenli İslam'ı benimsemiş olmaları ihtimal dahilindedir.

Anadolu'da Çepni isminin Alevilikle özdeş bir anlamda kullanılması, Anadolu'ya yerleşen ilk Çepnilerin çoğunluğunun Alevi dini yorumunu benimsediğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Çünkü bu şekilde bir boy isminin bir dini yorumla özdeşleşmesinin köklü bir tarihi geçmişe sahip olmasını

gerekli kılar. Şunu da belirtmek gerekir ki ister Alevi olsun ister Sünni olsun Çepnilerin de içinde bulunduğu bütün Türk boylarını bir arada tutan iki kavram vardır ki bunlar; milli şuur ve inançlarındaki samimiyettir. Yorum ve anlayıştaki farklılıklar bizi ayıran unsurlar değil toplumumuza renk katan güzelliklerdir. Nitekim yaptığım mülakatlarda tarafların birbirlerini eleştirdikleri noktalar olsa da birbirlerini tenkit etmemişlerdir. Her iki tarafta uzlaşabilecekleri noktaların olduğunu ifade etmektedir.

Çepnilerin günümüze kadar olan süreçte yalnızca kendi boylarından insanlarla evlenmeyi bir gelenek olarak sürdürmeleri, Çepnilerde boya bağlılığın dini yoruma olan bağlılığının önüne geçtiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Sanayileşmeyle birlikte kısmen bozulmuş olsa da Çepnilerde, Alevi bir Çepninin ancak diğer bir Alevi Çepni ile Sünni bir Çepni de diğer bir Sünni Çepni ile evlenmesi geleneği büyük oranda sürdürülmektedir. Bu durum da bizlere göstermektedir ki Çepnilerde boya bağlılık ön plana çıkarken dini yoruma bağlılık ikinci sırada gelmektedir.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Hüseyin. *Trabzon'un Fethi*. Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2010.
- Agacanov, S. G. *Oğuzlar*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2013.
- Akat, Abdullah. *Doğu Karadeniz Bölgesinde Çepniler ve Müzik*, Trabzon: Sarender Yayınevi, 2012.
- Anonim. *Kızılbaşlığın Tarihi (Tarih-i Kızılbaşiyye)*. Trc. Şefattin Deniz-Hasan Asadi. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015.
- Arslanoğlu, İbrahim. "Alevilikte Temel İnanç Unsurları ve Pratikler". *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 7/20 (2001): 33-134.
- Ebülgazi Bahadır Han. *Şecere-i Terakime, (Türklerin Soy Kütüğü)*. Haz. Muharrem Ergin. By., Tercüman 1001 Temel Eser (33), ts.
- Bilgin, Mehmet. *Doğu Karadeniz Tarih-Kültür-İnsan*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2002.
- Bostan, Hanefi. "Anadolu'da Çepni İskânı". *Türkler Ansiklopedisi*. 6: 299-311. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Bostan, Hanefi. *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2002.
- Celep, Yaşar. "Osmanlı Öncesi Karadeniz Çepnileri". *Arşiv Dünyası Dergisi*, Haziran 2006 Baskı Ekim 2006.
- Çelik, Ali. "Çepnilerin Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri ve Önemi". *Türkler Ansiklopedisi*. 6: 312-323. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Çetinoğlu, Mustafa. *Safeviler ve Kızılbaş Türkler*. İstanbul: Kamer Yayınları, 2016.
- Dalkıran, Sayın. "Alevi Kimliği ve Anadolu Aleviliği Üzerine Bir Deneme". *Ekev Akademi Dergisi*, 10 (Kış 2002): 95-117.
- Demir, Necati. *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A. Ş. 2017.
- Erkan, Ümit. *16. Yüzyılda Osmanlı'da Kızılbaş Ayaklanmaları*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2016.
- Eröz, Mehmet. *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*. Ankara: Ötüken Yayınları, 2014.

- Fatsa, Mehmet. “Çepnilerin Dini Mensubiyeti ve Kürtün’de Bir Tekke: Güvenç Abdal Meselesi”. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 13 (2012): 27-48
- Fırlalı, Ethem Ruhi. *Türkiye’de Alevilik Bektaşılık*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2006.
- Gündüz, Tufan. *Anadolu’da Türkmen Aşiretleri-Bozulus Türkmenleri (1540-1640)*. Ankara: Bilge Yayınları, 1997.
- Gündüz, Tufan. *Bozkırın Efendileri-Türkmenler Üzerine Makaleler*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2009.
- Hacı Bektaş-ı Veli. *Vilayetname (Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli)*. Haz. Esat Korkmaz. İstanbul: Can Yayınları, 2006.
- Hakyemez, Cemil. *Osmanlı-İran İlişkileri ve Sünni-Şii İttifakı*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014.
- Halaçoğlu, Yusuf. *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar(1453-1657)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1: 2009.
- İbn-Battuta, *Büyük Dünya Seyahatnamesi*. Haz. Ali Murat Güven. İstanbul: Yeni Şafak Yayıncılık. Ts.
- İbn Fadlan. *İbn Fadlan Seyahatnamesi*. Trc. Ramazan Şeşen. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2010.
- İpek, Yasin. *Şiadan Kızılbaşlığa Türklerde Alevilik*. İstanbul: Ekim Kitap, 2014.
- Kaçar, Betül Zahide. *Çepnilerde Din ve Sosyal-Kültürel Hayat (Giresun Örneği)*. Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.
- Kadıoğlu, İsmail Hakkı. *Çepniler Balıkesirde*. Balıkesir: Vilayet Matbaası, 1935.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1998.
- Kafesoğlu, İbrahim. “Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti”. *Türkler Ansiklopedisi*. 4: 580-584. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Kaplan, Doğan. *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbacılık ve Ticaret İşletmesi, 2012.
- Kırzioğlu, Fahrettin. *Osmanlılar’ın-Kafkas-Elleri’ni Fethi (1451-1590)*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1976.
- Koca, Salim. “Sir Derya (Ceyhun) Boylarından Anadolu’ya: Oğuzlar (Türkmenler)”. *Türkler Ansiklopedisi*. 4: 529-551 Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

- Köprülü, Fuad. *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*. 4. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.
- Köprülüzade, Fuad. "Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi Notlar". *Türkiyat Mecmuası* 1/0 (1925): 185-211.
- Kuruca, Nazım. "Çepnilerde Dinî Hayat ve Bazı Dinî Uygulamalar Üzerine Bir Değerlendirme". *Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1/3 (2015): 184-192.
- Mahmud, Kaşgarlı. *Divanu Lugat-it-Türk Tercümesi*. Trc. Besim Atalay. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1985.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri Selçuklular Dönemi Makaleler- Araştırmalar*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Alevi", *TDV İslam Ansiklopedisi*. 2: 368-369. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Orkun, Hüseyin Namık. *Oğuz Dair*. Ankara: Ulus Basımevi, 1935.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi 1*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010, 5. Baskı(Tıpkıbasım) .
- Öz, Mustafa. *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- Pekin, Süleyman. *Harşit Havzasında Çepniler*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2013.
- Siharulidze, Yuri.- Manvelişvidi, Alexandre.- Gogebaşvili, j.- Batşaşi, Tsate.- Cahavişvili, İvane.- Tezelişvili, Biçi.- Tsereteli, Mihako.- Lordkipanidze, Mariam. *Trabzon'dan Abhazya'ya Doğu Karadeniz Halkları Tarih ve Kültürleri*, İstanbul: Sorun Yayınları, 1998.
- Sümer, Faruk. "Çepni". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 8: 269-270. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Araştırmaları Merkezi, 1994.
- Sümer, Faruk. *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*. Ankara: Güven Matbaası, 1976.
- Sümer, Faruk. *Çepniler Anadolu'daki Türk Yerleşmelerinde Önemli Rol Oynayan Bir Oğuz Boyu*. İstanbul: TDAV Yayınları, 1992.
- Sümer, Faruk. *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Vakfı, 1972.
- Şahin, Halil İbrahim. *Çepniler Tarih İnanış ve Halk Bilim*. Ankara: Altınpost Yayınları, 2013.

- Tellioğlu, İbrahim. *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz’de Türkler*. Trabzon: Sarender Yayınları, 2004.
- Togan, Zeki Velidi. *Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*. İstanbul: Enderun Yayınları, 1982.
- Turan, Ahmet-Yıldız, Harun. “Tarihten Günümüze Anadolu Aleviliği”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26-27(2008): 11-24.
- Üzüm, İlyas. *Tarihsel Ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*. İstanbul: İsam Yayınları, 2012.
- Yazıcızade Ali. *Tevarih-i Al-i Selçuk (Oğuzname-SelçukluTarihi)*. Trc. Abdullah Bakır. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2017.
- Yurdaydın, Hüseyin. Türkiye’nin Dinî Tarihine Umumî Bir Bakış. *İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (1961).
- Alevilik ve Bektaşilik Araştırmaları. “Kızılbaşlık ve Türkmenler (1)”. Alevibektaşi.org araştırma sitesi, 16 Mayıs 2019. <https://www.alevibektasi.eu>.
- Alevi Kültür Dernekleri.com. “Alevilik Nedir?”. Erişim: 11 Temmuz 2019. <http://www.alevikulturdernekleri.com>.
- Biyografya. “Aşık Mehmed”. Erişim: Mayıs 2019. <https://www.biyografya.com>.
- Osmanlı Araştırmaları. “Ruüs Kalemi Defterleri”. Erişim: 17 Ocak 2019. <http://os-ar.com>.
- Tarih ve Medeniyet. “Tahrir Sistemi ve Tapu Tahrir Defterleri”. Erişim: Mayıs 2019. <http://tarihvemedeniyet.org>.
- Yazırlı Yazar. (2017) Erişim: Mayıs 2019. <http://yazirliyazar.blogspot.com>.
- Tayfun Aloğlu. “Çepniler Karadeniz Belgeseli Emin Demirel”. Erişim: 15 Mayıs 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=jz0GjFEUkCU&feature>.
- Tarih Kursu. “Oğuzlar, Türklerin En Kalabalık Kolu, Tarih Belgeseli”. Erişim: 13 Mayıs 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=NT4OzyhCkPc>.
- Tarih Türklerde Başlar. “Türk tarihine ışık tutan motifler : TAMGA...(lar)”. Erişim: 21 Mayıs 2019. <https://tarihturklerdebaslar.wordpress.com>.
- Tarih ve Medeniyet. “Tahrir Sistemleri ve Tahrir Tapu Defterleri”. Erişim: 7 Ocak 2019. <http://tarihvemedeniyet.org>.

EKLER

Ek-1

1. İsim, soy isim, yaş, meslek (İstenilmediği takdirde isim/soy isim ve meslek belirtilmeyecektir)

Sırrı Oğuz, 63 yaşında İç İşleri Bakanlığı'ndan emekli.

2.Çepniler kimdir? Kökenleri hakkında bilgi verir misiniz?

Çepniler, Oğuzun yirmi dört boyundan biridir. Oğuz federasyonu oluşmadan önce son Göktürk imparatorluğu Türgiş Devleti'ni kuran altı beyden biri olan Gökhan'ın oğullarındandır. Emeviler döneminde Arap ordularının Ortadoğu'ya sefer yapması üzerine Türgiş hükümdarı Suluhan'dan yardım istenmiş ve Araplarla savaşa başlanmıştır. Savaşı ayrıca irdelemek gerekir. Burada başarılı bir mücadele verilmiştir. Emevi komutanlarının Ortadoğu seferlerine karşı koyan Türgiş komutanları aynı zamanda Arap İslam coğrafyasından gelen Ehl-i Beyt ileri gelenleriyle ilgilenmeye ve dini temel bilgileri almaya başlamışlardır. Bu nedenle iki yönlü etkileşim devam etmiştir. Emevi Devleti yıkıldıktan sonra kurulan Abbasi Devleti halifeleri, halk tarafından sevilen Ehl-i Beyt imamlarını yanlarında taşımak zorunda kaldılar. Onlar da Orta Asya'da özellikle Musa Kazım ve İmam Rıza şehirleri gezip insanları yetiştirmişlerdir. Yetiştirdikleri insanlar da onların fikirlerini yaymışlardır. Diğer taraftan Şafi ve Eşari ekoller de kendi çaplarında Orta Asya şehirlerinde kendi mezheplerini yayan çalışmalar yapmıştır. Ona göre insanlar yetiştirmişlerdir.

Hem dini mücadele hem de Emevi ve Abbasi işgali 750 Talas savaşından sonra sona ermiştir. Türklerin Özellikle Türgiş Devleti yıkıldıktan sonra Karluklular, Karahanlılar ve Gazneliler içerisinde Oğuzlar, Orta Asya'nın değişik bölgelerine yerleşmişlerdir. Örneğin Türgiş Devleti zamanında Semerkand civarına yerleşen Oğuz boyları özellikle Çepni boyları zaman içerisinde Nurabat, Kaş gibi yerlerde yerleşik hayata geçmiş ve yerleşik hayatta dini yönlerini güçlendirmişlerdir. Diğer taraftan Kınık boyundan olan Selçuk Bey, Oğuz Yabgusuyla ters düşünce, kendisiyle

birlikte hareket eden Oğuz beyleriyle bu bölgeye gelmiştir. Çepniler de Kınık boyuna en yakın boylardan biridir. Kınık boyuyla birlikte Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasına öncülük etmişlerdir. Çepni bilginlerinden olan Danişmend Gazi, Tuğrul Beyin danışmanıdır. Aynı zamanda Aslan Yabgu'nun akrabasıdır. Aslan Yabgu'nun oğlu Kutalmış ve Süleyman Şahla akrabalıkları vardır.

Malazgirt savaşından önce batıya akın akın gelen Oğuz boyları içerisinde Çepni boyu Danişmend Gazi'yle birlikte Anadolu'ya gelen ilk Türk boylarından birisidir. Anadolu'da kurulan Danişmend Beyliği'ni Karadeniz bölgesinde kurup Türkiye çapında genişleten Çepnilerdir. Karesi Beyliği'ni de kuran Çepnilerdir. Danişmendli Beyliği yıkıldıktan sonra Selçuklu ailesiyle akraba ilişkileri olan Danişmend şehzadeleri Selçuklu sarayında vezir, komutan gibi çeşitli görevlerde bulunmuşlardır.

3. Kaynaklarda Çepnilerin bir kısmının Sünni bir kısmının Alevi olduğu ifade ediliyor. Eğer Aleviyseniz Çepnilerin Alevi inancını benimsemesindeki sebepleri ne olabilir? Tarihsel kökenleri nedir?

Daha önce belirttiğim gibi önce Emevi güçleri ile daha sonra da Abbasi güçleri ile karşılaşan Türkler /Oğuzlar İslamiyet'le iç içe olmaya başlamışlardır. Emeviler ve Abbasiler'den kaçan Ehl-i Beyt yakınları genellikle Orta Asya Türklerinin arasına yerleşmişlerdir. Abbasi döneminde On İki İmam denilen imamlar genellikle Abbasi halifeleri tarafından hep yanlarında bulundurulmuşlardır. Bununla birlikte İmamların Orta Asya'ya bazı gezileri de olmuştur. Bu gezilerde İmamların etkilediği insanlar Orta Asya'da belli güç ve taraftar kazanmışlardır. Halk tarafından sevildiği için Abbasi halifeleri İmamları halifeliğe hazırladıklarını söylemişler ama daha sonra onları zehirlemişlerdir. Sünniliğin Eşarilik, Şafilik ve Hanefilik kollar Orta Asya'da yayılmaya çalışırken Şiilik, bunların sentezi olan tasavvuf giderek güçlenmiştir. Orta Asya'nın değişik kentlerinde değişik taraftarlar bulmuşlardır.

Özellikle Oğuz Boyları Selçuklularla birleştikten sonra Türgişler döneminde Semerkand ve çevresine yerleşen Çepniler Selçuk Bey geldikten sonra yerleşik hayatta kendilerini geliştirmişlerdir. Dini yönlerini derinleştirmişlerdir. Çepniler

Selçuklularla birlikte batıya doğru akmaya başlamışlardır. Baktığımızda Ahi Evran, Abdal Musa ve Şemsi Tebrizi'nin doğum yeri Hoy'dur. Bu üçünün de Hacı Bektaş Veli ve Hacı Bektaş Tekkesi ile bir şekilde ilişkisini görüyoruz. Benim incelemelerimde daha önce Orta Asya'nın değişik şehirlerine yerleşerek dini yönlerini geliştiren Ahilerin, Türkmen akını döneminde Türkmen liderleri ile özellikle Yunus Mükri'nin amca çocukları, kardeşinin çocukları Hacı Bektaş-ı Veli'nin çocuklarıyla içli dışlı olmuşlardır.

Zeki Velidi Togan, Umumi Türk Tarihi adlı eserinde Anadolu'ya gelen Oğuz boylarından on yedisinin Alevi diğerlerinin Sünni olduğunu olduğu söyler. Çünkü Oğuzlar Büyük Selçuklu dönemi mezhep savaşlarından yorulmuş bütün Oğuz ileri gelenleri kendilerine göre bir sentez çıkarmışlar ve bu sentez Nişabur'da tasavvuf olarak ortaya çıkmış. Bu gelenek sonra Aslan Baba, Ahmet Yesevi ve ardıllar tarafından zaman içerisinde şekillenerek ve son yüz yılda Alevilik ismiyle anılmaya başlamıştır. Ama yüz yıl önce Alevilik ismi kullanılmıyordu. Ehl-i Beyti seven, Işıklı, Yesevi, Bektaş gibi adlar kullanılıyordu.

Hazreti Ali Cenk-namelerin Anadolu'da yayılması ile savaşçı bir karaktere sahip olan Türkmenlerin daha çok savaşçı dini önderlerine meyil ettiklerini görüyoruz. Çünkü kendileri de savaşçı olduğu için ve İslamiyet'in savaşçı kişisi Hz Ali'nin abartılarak anlatılan savaşları cenklerde bütün Oğuz Türkmen alanlarına yayılmıştır. Bu da zamanla inanç şekillenmesine etki etmiştir. Alevilik inancının benimsemesinde ki sebep benim kişisel görüşüm savaşçı bir karakteri olan ve okuma yazma oranı düşük olan Oğuzların İslamiyet'in önderleri arasında en savaşçı ve çok güçlü Hz Peygamberin savaşlarının kahramanı olarak Hz Ali'ye olan sempatilerinden dolayı giderek derinlik kazanmıştır. Hz Ali sevgisi giderek Ehl-i Beyt sevgisine dönüşmüş Ehl-i Beyt sevgisi de inanç derinleştikçe buna göre derinleşmiştir. Katı Sünni geleneklerinde okuma yazma oranları düşük olduğu için ayak uyduramamışlardır. Sünni literatüründe ve Alevi literatüründe kendilerine uygun olan, kapasitelerine göre aldıkları ritüelleri uygulamaya çalışmışlardır. Bu durum çağ ilerledikçe okuma yazma derinleşme oranı arttıkça derleme toplama da artmıştır.

4. Çepnilerin bağlı bulunduğu bir ocakları var mıdır yoksa Çepnilere ait ayrı bir ocak var mıdır?

Yunus Mükri'den başlayan ocak Hacı Bektaş Ocağı olarak anılır. Hacı Bektaş Ocağının Yunus Mukri'nin oğlu Köse Süleyman tarafından sürdürülen Köse Süleyman Ocağı, Hacı Bektaş Ocağına bağlıdır. Güvenç Abdal Ocağı Sünnileşmemiş Karadeniz Çepnilerinin ocağıdır. Bu üç ocak Çepnilerle ilgili dini ritüelleri sürdürmektedir.

5. Bektaşi tekkesiyle bir bağlantınız var mı? Hacı Bektaş Veli'nin ilk müritlerinin Çepniler olduğu söyleniyor bu konuda bilginiz var mı?

Oğuz boy sisteminde boy beyi ve dini önderler boy beyleri içinden çıkar. Boy beyleri içerisinde Şehzade veyahut Beyoğlu Hz. Hüseyin soyundan biriyle evlenmiştir. Bu onun dini önderlik yapmasını sağlar. Yani bütün Oğuz beylerinin durumu ayıdır.

Hacı Bektaş Veli'ye gelince Yunus Mükri'nin kardeşinin torunudur. Yunus Mükri, Alâeddin Keykubat'ın akrabasıdır. Yunus Mükri, Hacı Bektaş tekkesini kurandır. Yani o zamanki ismiyle Sulucakarahöyük tekkesini kurandır. Osmanlı Sulucakarahöyük Bayat köyüdeyken Yunus Mükri onlara dede olarak atanmıştır. Onların Söğüt'e uç beyi olarak yerleştirilmesi sağlanmıştır. Bu Çepnilerle ilgili şiirlerde, Hacı Bektaş *Velayetname*'sinde vardır. Bütün Oğuz boylarının Hacı Bektaş Tekkesiyle ilgisi vardır. Hacı Bektaş'ın soyu zaten Çepni menşelidir. Köse Süleyman ve Güvenç Abdal da aynıdır. Çünkü boy beyliği aynı zamanda o boyun ocağıdır. Dini ritüelleri de onlardan görevlendirilmiş, Ehl-i Beyt soyundan birisiyle evlendirilmiş bir kimsenin soyu tarafından yürütülür. Bu sistem böyle devam etmiştir ve hala devam etmektedir. Hacı Bektaş Veli'nin ilk müridleri Çepnilerdir. Çünkü Sulucakarahöyük Ocağı Yunus Mükri tarafından kurulmuştur. Yunus Mükri'nin de Ahi Evran ocağıyla ilişkileri vardır.

6. Çepnilerdeki Alevilik ile Anadolu Aleviliği aynı mıdır?

Anadolu Aleviliği terimi güncel popülist bir yorumdur. Böyle bir yorum temelsizdir. Çünkü her boyun kendine göre ufak tefek farklı ritüelleri vardır. Özellikle şu anda Alevi olduğunu söyleyen Zaza dediğimiz kesimin de kendine has farklı küçük ritüelleri vardır. Ama böyle bir ayırım bence doğru değildir. Bize göre doğru olan daha önce belirttiğim gibi Nişabur ekolü, Tasavvuf ekolü, Ehl-i Beyt sevgisi, ahlak, edep ve ahilikten öğrenilen dini derinlikteki öğretiler zaman içerisinde Türkmenlerin ritüellerini oluşturmuşlardır. Biz Yesevi-Bektaşî çizgisi diyoruz buna Anadolu Aleviliği popülist ve temelsiz bir yorumdur.

7. Tahtacılar kimlere denir? Çepniler ile bağları var mıdır?

Tahtacıların boy işareti kazayağı denilen öne doğru üç çizgidir. Bu da Salurların boy işaretiyle aynıdır. Bizim tespitlerimize göre Selçuklularla birlikte daha doğrusu Danişmend Gazi ile birlikte Anadolu'ya ilk gelenlerden birisi de Salurlardır. Salurlar İran'da beylik kurmuşlardır.

Salurların bir kısmı da Çepnilerle birlikte Anadolu'ya gelmişlerdir. Anadolu'da Danişmendli Beyliği'nin kurulmasında ortaklık yapmışlardır. Tahtacılar bize göre Salurların devamıdır. Birlikte gelmişizdir ve çok yakın ilişkilerimiz vardır. Fakat onların ritüelleri ile bizim ritüellerimiz çok benzese de küçük ritüel farklılıkları vardır. Bu küçük ritüel farklılıkları da belirli bir yekünü oluşturur. Çepnilere en yakın Tahtacılar gibi gözüktür ama Çepniler, Çepniler dışında kimseden kız almamaya çalışırlar çok mecbur kalmayınca. Çok çok mecbur kalırlarsa Tahtacıardan alırlar. Tahtacılarda aynı durumdadır. Çok çok mecbur olmayınca kız alışverişi olmaz.

Ritüellerde dede değişimi olmaz herkesin kendi dedesi vardır. Kendi dedesi ritüellerini yürütür. Onların tarihsel yolları genellikle Çepnilerle yan yanadır. Fakat onlar daha dışardadır. Çepniler her zaman hâkim güç ve kurucu beyliktir. Beyliklerde kurucu olmuştur. Sultanlıklarda kurucu olmaya çalışmıştır. Yönetimde etkili olmaya çalışmışlardır. Zaman zaman Tahtacılarda olmuştur ama Tahtacıların savaşlarda nüfusları azalınca onlar daha ıssız yerlere çekilmeyi uygun bulmuşlardır. Ancak Çepniler hep günlük hayatın içerisinde, hep mücadelenin içerisinde, İnanç

farklılığı hiçbir zaman Çepniler için engel teşkil etmemiştir. İnançlarını her zaman açık açık anlatmaya çalışmışlardır. Kabul ettirmeye çalışmışlardır.

8. Ritüelleriniz nelerdir? Bu ritüellerde Kızılbaş Alevilikle ilişkiniz nedir? Ortak ve ayrılan yönleriniz nelerdir?

Kızılbaşlık kelimesi Safevi Devleti'nin kurulmasında ortaya çıkmıştır. Safevi Devleti'ni kuran Anadolu'dan giden Türkmen boyları ve oymakları bellidir. Bu Türkmen boylarının ve oymaklarının genel ismidir. Bunun özel bir derinliği yoktur. Bu giyilen giysiden kaynaklıdır. Bu isimle çıkan isyanlar boyları bağlamaz. Sadece Safevi Devleti'nin kuruluşunda ve yaşayışında daha çok kullanılan terimdir. Her boyun sistemi yüzyıllardan beri devam etmektedir. Çepniler, Çepni süreğini yürütürler. Balkanlardakiler o süreği yürütürler Dede Garkınlar kendi süreğini yürütürler.

9. Ritüellerde Çepnileri diğer Alevi gruplarından ayıran temel özellikler nelerdir?

Ritüellerin uygulanmasında Orta Asya yani Nişabur Melamiliğinin cuma namazı hariç diğer ibadetler gizlidir düsturu önem kazanmıştır. Örneğin Çepnilerde Cuma ile ilgili yakarışlar perşembe akşamları başlar öbür gün akşama kadar devam eder. Şimdi ise kısaltılmış. Adet yerini bulsun diye ona göre düzenlenmiş. Bunun dışında namaza niyaz derler. Namaz toplu olarak kılınır. Niyaz, Dede eşliğinde iki rekât kılınır. Ama şekil bakımından normal namazlara benzemez.

Türkler, namaz kelimesini İranlılardan öğrenmiştir. Zerdüşter de namaz kıldığı için Zerdüşterin namazını İslami anlamda kullanmışlardır. Arapçası salattır. Bunun için Türkmen kesimi Zerdüştlükle karşılaşmadığı için namaz kelimesi literatürlerinde yoktur. Niyaz, Orta Asya hatta Japonya'ya kadar doğu toplumlarının büyüklerine saygı olarak niyaz ettiğini, eğildiğini görürüz. Bunu zaman içerisinde namaz anlamında kullanmışlar. Bazı otoriteler derler ki rükû ve secde farklı tam Sünni şekle göre uygulanmıyor. Gelişi güzel uygulanıyor. Niyaz dedikleri dedeler eşliğinde Kuran ayetleriyle kılınan namaza denir. Namaz kelimesi Türkmenlerde/Oğuzlarda yoktur. Sünni İslam'ın kullandığı namaz kelimesi yerine niyazı kullanırlar.

Oruç, Ramazan orucu konusunda son dönemlerde muallaklık yaşansa da tutan kesimler de var, yarısını tutan kesimler de vardır.

10. Ehl-i Beyt sevgisi ve Hz Ali hakkındaki görüşünüz nedir? On iki imam ve mehdi inancı hakkında görüşleriniz nedir?

Alevi-Bektaşiler, Şii değildirler. Sadece Şii'lerle benzerliği düşkünlük anlamındadır. Örneğin On iki imamlarına Kerbela yasını İranlıların kutlama şekli çok mutaassıp ve bıktırıcı bir şekildedir. Türkmenler de Çepniler de Kerbela yası imam sevgisi, üzölmek için ağlamak yeterlidir. Örneğin İran Azerilerinin de en fazla kullandıkları ritüel ağlamaktır. Kerbela yasında Oğuzlar sadece ağlarlar. On iki imam ve Ehl-i beyt sevgisi Türklerde İranlılardan o kadar farklıdır ki Oğuzlarda daha insani ve içseldir. Farslarda gösteriş ve abartıya dayanır.

Bunun dışında Şii'liğin hiç bir kuralıyla Aleviliğin, Bektaşiliğin, Yeseviliğin hiçbir bağlantısı yoktur. Şii'ler, On İki İmamların özelliklerini gereğinden fazla abartmışlar ve yüceltmışlerdir. Ebu Hanife'nin dediği gibi İmamet sisteminin amacı aslında İslam'ı en iyi şekilde anlatmak ve yaymaktır. Bütün özellikleriyle ve tek görevleri budur. İmamlar İslamiyet'i en iyi uygulayan, en iyi bilen ve en iyi yayan anlamındadır. Onun dışında bir üstünlükleri ve farklılıkları yoktur. Mehdilik kurumu Alevilerde yoktur. Son imamın uyarısı şudur: Benden sonra İslamiyet'i size anlatacak kimse gelmeyecektir. Bundan sonra öğrendiğiniz şekilde İslamiyet'i kendiniz yaşayacaksınız demektedir. İmam Mehdi'nin başka bir özelliği yoktur.

11. Cem evi ve cami konusundaki yaklaşımlarınız nedir?

Kuranı Kerim'de Cami diye bir kelime yoktur. Mescid-i Nebevi vardır. Cemil Kılıç der ki; o dönem ki Mescid-i Nebevi bu dönemki Cem evini daha çok andırmaktadır. Çünkü Suudi Arabistan'dan çıkarak genişleyen İslamiyet, özellikle Bizans'ın Ortodoks şehirlerini işgal etmeye başladığında Ortodoks kiliselerini camiye çevirmişler. Zaman içerisinde Ortodoks kiliselerinin şekli cami olmuştur. Sadece bunun iç dizaynının da değişiklikler ve minare eklenmiştir. Orta Asya Türk topluluklarında, seyahatlerim esnasında bunu gördüm, camiler çok mütevazı, minaresi çok küçük, içi gayet kullanışlı ve çok şekle boğulmamış bir yapıdalar. Cem

evi uygulaması yenidir, şekillenmemiştir. Ama cami uygulamasında Mescid-i Nebevi çizgisinden çıkmıştır. Mescid ve cami farklılaşması vardır. Emeviler döneminde Ehl-i Beyt'e yapılan küfürler Hz. Ali'nin orada öldürülmesi bu farkı artırmış ve camiye mesafeli olunmasını sağlamıştır. Müslümanların ibadethanesi Mescid-i Nebi bir mescittir. Mescid, Orta Asya toplumlarında Cuma Mescidi olarak geçer sadece cuma namazı için kullanılır. Çünkü Türkmenler/Oğuzlar göçebe bir toplum olduğu için kapalı yerlerde yaşamazlar ve ibadetlerini kapalı yerlerde yapmazlar. Bu nedenle "Yeryüzü size ibadethane kılınmıştır" hadisinden yola çıkarak Cuma Mescidi olarak geçer. Daha sonra Emevi ve Abbasi döneminde herkesi caminin içine sokarak orada beyinleri yıkanmaya çalışılmışsa da Oğuz toplumlarında ibadet saati nerede geldiyse orada yerine getirilir. Sünni Türkler de Alevi Türkler de öyle bir arayış içerisinde olmamışlardır. Cami Arapların etkisi ile sonradan dayatılmış ve şekillenmiştir. Mesela Alevi kesimde Cem evinin şekli tartışılmaktadır. Cem evinin şekli Ortodoks kilisesine benzemesin kubbeli olmasın gibi tartışmalar vardır. Mescid-i Nebevi standartlarına dönüldüğünde mescid kelimesi kullanıldığında cami-cem evi ikilemi ortadan kalkacak. Ama bunu her iki tarafında iyi niyetle yapması lazımdır.

12. Namaz, oruç gibi dini ibadetleri yerine getirmede Sünni Çepnilerden uygulama farklılıklarınız var mıdır?

Namaz, oruç gibi günlük ibadet konusunda Türklerin/Oğuzların özellikle Alevi-Bektaşilerin isteksizliklerinin son zamanlardaki tartışmalar neticesinde dayatmalardan kaynaklandığı düşünülüyor. Osmanlı döneminde kurdukları kendi devletleri Sünnileşmeye başlayınca özellikle Sünni imamların kendilerini camiye sokmaya çalıştıklarını fakat Türkmenlerin camiye girmekte isteksiz davrandığı söylenmiştir. 1500'lü yıllarda Safevi Devleti'nin gelişmesi ile Anadolu'dan giden Türkmen grupları Safevi Devleti'nin Lübnan fethinden sonra Lübnan'dan getirilen Şii ulemanın gazıyla Şiiliği seçmeleri Türkmenleri Şii Camisi'ne sokmaya çalışmalarının da ters teptiğini söylerler. Türkmenler kendi inanç biçimine göre Cuma namazına camiye giderler. Bunun dışındaki ibadetlerinde kimse zorlamamıştır, zorlamaya gelmezler. Sünni kesimde devletin desteği ve zorlamasıyla cami uygulaması belirgin

hale gelmiştir. Sun’i bir ayrılık olan bu durum zaman içerisinde hoşgörölü bir ortam oluştuğunda kendiliğinden yoluna girecektir.

13. Son olarak Çepnilerde Alevi-Sünni ayrımına nasıl bakıyorsunuz? Sünni Çepnilere bakışınız nedir?

İlber Ortaylı der ki; Türklerin kara kutusu askeri ve sivil bürokrasidir. Askeri ve sivil bürokrasiden çıkan devlet insanları bu milletin bekasının da rol oynamışlardır. Ben Oğuzları özellikle Çepnileri bu milletin kara kutusu, gerçek sahipleri, önderleri olarak görüyorum. Sünnilik konusunda Oğuz Türkmen kesimi Alevi kesimi de diyebilirsiniz en büyük korkusu Araplaşma korkusudur veyahut da Batılılaşma korkusudur. İslamiyet’i Arap kültüründen arındırılarak benimsenmesi halinde özellikle Hanefi uygulamalarının Alevilerde bir rahatsızlık yaratmayacak kesindir. Çünkü inanç zenginliktir, inancın değişik yolları zenginliktir. Alevilik Bektaşilikte Çepnilerde şöyle bir şey vardır. “Yol bir sürekin bin bir” denir. Yol İslam’dır, içerisindeki süreklilik ve uygulama bin birdir.

Ek-2

1. İsim, soy isim, yaş, meslek (İstenilmediği takdirde isim/soy isim ve meslek belirtilmeyecektir)

İzzet Dönmez, 61 yaşında, esnaf.

2. Çepniler kimdir? Kökenleri hakkında bilgi verir misiniz?

Biz biliyoruz ki Türkler kitleler halinde Anadolu'ya Sultan Alparslan 1071'de Malazgirt meydan muharebesini kazanmasıyla gelmeye başladı. Aslında Malazgirt'ten çok önceleri Türkler Anadolu'ya koloniler halinde geliyor. Türkler göçebe bir halk, dünyanın her yerine gidiyor. Türk milleti Asya'nın orta kuzey kısmında neşv-u neva bulmuş. Yeryüzüne milli bir kimlik olarak çıkmış. Ancak dünyanın her yerine gitmiş. Türkler kadar gezegen bir millet yoktur. Türkler Çin'e gitmiş Çin'i egemenliği altına almış yönetmiş. Hindistan'a gitmiş Babür İmparatorluğu kurmuş. Bugünkü Sibiryaya bölgesinde hala oralarda Başkurtlar, Yakutlar, Altaylar var. Yani bugünkü Rusya topraklarında büyük egemenlikler kurmuşlar. Miladi 450'li yıllarda Atilla Roma varoşlarına kadar geldi. Kore'den itibaren Rusya stepleri ve Orta Avrupa'yı egemenliği altına almış. Bugünkü Roma İmparatorluğunun başkenti Roma'ya kadar gelmiş. Müslüman olduktan sonra Türkler Ortadoğu'ya gelmeye başlamışlar

Emevi hanedanlığı döneminde geliş başlıyor. Abbasiler döneminde daha hızlanıyor. Sultan Alparslan çok daha önceleri bugünkü İran'ın Tebriz'in den itibaren bugünkü Irak'ın kuzeyinde yani Bağdat'ın kuzeyinde Süleymaniye, Erbil, Musul, Kerkük gibi Kuzey Irak şehirlerine; Kuzey Suriye'ye yani Hama, Humus, Halep, Lazkiye bölgelerine Türkler yerleşiyordu. Anadolu'ya gelmeden önce Ortadoğu'ya geliş tarihi yaklaşık 1300 sene önce. 1300 yıl önce daha Anadolu söz konusu değilken bizim atalarımız gelmişler. Daha sonra Büyük Selçuklular Devleti'nin Hakanı Sultan Alparslan Anadolu'yu Türklere açmak istemiştir.

Sultan Alparslan Anadolu'ya geldiğinde Romen Diyojen'in komutasındaki Bizans ordusu ile daha doğrusu Doğu Roma ordusuyla karşılaşır. Sultan Alparslan

Anadolu'ya güneyden girmiştir. Yani bugünkü Tebriz'de ordusunu Ortadoğu'da toparlamıştır. Sultan Alparslan'ın elli bin kişi olduğu varsayılan ordusunun yaklaşık on ila yirmi bin arası Kürt süvari birliği var. Ortadoğu'da Kürtlerle birlikte yaşıyorlar. Sultan Alparslan, Sünni Müslüman Kürtleri ve bu coğrafyadaki Sünni Müslüman Türkleri de ordusunu alarak aşağıdan yukarıya Anadolu'ya hücum etmiştir. Anadolu Türklüğünün bir kısmı Orta Asya'dan gelmiştir ama bir kısmı da Kuzey Suriye'den ve Kuzey Irak'tan Anadolu'ya gelmiştir. Çünkü burada Türkler muazzam bir şekilde yerleşmiştir. Bu yerleşmenin sebebi de Emevi hanedanlığı ve Abbasi Hanedanlığı gözü pek savaşçı Türkleri Orta Asya'dan ordularına asker yapıyorlar. Emevi hanedanlığı döneminde buralara geldiğine göre Türklerin bu coğrafyada 1300 yılı aşkın geçmişi var. Emevi Hanedanlığının bir ordu komutanı olan Ebu Müslim Horasani Emevi Hanedanlığını yıkmıştır. O zaman Sünni olan İran halkı ve İslam coğrafyasındaki ahali Emevi zulmünden bıkmıştır. Ebu Müslim Horasani'ye destek vererek Emevi hanedanlığının yıkmıştır. Hz Abbas'ın soyundan olduğunu iddia eden Abbasi Devleti'nin iş başına getirmiştir. Doğu Karadeniz'deki Türkmen Çepniler Ebu Müslim Horasani'nin bir Türkmen Çepnisi olduğunu iddia ederler ve onu çok severler. Her Karadenizlinin evinde Müslim horasani ile ilgili bir kitap ya da hikâye, duvarlara asılan bir resmi vardır. Ben bunu çocuk iken gözlerimle gördüm. Sultan Alparslan ordusuyla birlikte ve Türkler Anadolu'yu yurt tuttuktan sonra hem Orta Asya'dan hem Orta Doğudan Türkler akın akın Anadolu'ya gelmiştir.

3. Türkler Orta Asya'dan gelirken hangi mezhep üzere geldiler? Kaynaklarda Çepnilerin bir kısmı Sünni bir kısmı Alevi olduğu ifade ediliyor.

Türkler'in kahir ekseriyetinin mezhebi Şia-ı Ali'dir. Çünkü Hoca Ahmet Yesevi'nin yetiştirdiği Gazi Alperenleri Anadolu'ya gönderiyor. Yunus Emre, Mevlâna, Hacı Bektaş-ı Veli bunların hepsinde Şia-i Ali'lik vardır. Anadolu'ya gelen her Türk de mutlaka Alevilik vardır. Alevilik kötü bir şey değildir. Şia-ı Ali, Ali'ye yandaş olmak demektir. İslam tarihinde Sıffin Savaşı'ndan sonra bir Hakem Vakası vardır. Hakem Vakasında Hz Ali efendimizin bir oyunla elinden Hilafet alınmıştır. Müslümanların önemli bir kısmı bu oyuna razı gelmemiştir. İslam ilk defa orada bölünmüştür. Yani bir grup insan Şia-ı Ali olmuştur. Bir grup insan hanedanlık

rejimine tabi olmuştur. Türkler fitratları icabı her zaman zulme, haksızlığa ve gadre uğrayanların yanında olmuştur. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinden sonra İslam neredeyse ortadan kalkmıştır. Çünkü Emevi hanedanları Yezit ile birlikte başlayarak İslam'la alakası olmayan bir hayat sürmeye başlamışlardır. Kur'an ve İslam'la hiç uyuşmayan bir rejim kurmuşlardır. Cuma günleri cami kürsülerinde Hz. Peygamberin Ehl-i Beyt'ine maaşlı imamlar akla gelmeyecek, ağza alınmayacak hakaretler etmeye başlamışlardır. Alevilerin camiye gitmeme, uzak kalma sebebi budur. Çünkü camiye gidiyor Ehl-i Beyt'e hakaret ediliyor. Dolayısı ile Türkler Müslüman oldukları andan itibaren Şia-ı Ali'dirler. Ali'ye yandaştırılar. Ali'ye haksızlık yapıldığını düşünerek Ali'den yana duruş almışlardır. Ama bunlar Müslümandırlar. Beş vakit namazlarını kıırlar oruçlarını tutarlar.

Şimdi İran'da Erdebil Tekkesi vardır. Şah İsmail'in dedesi Şeyh Safiyüddin'dir. Hanedan adı oradan gelir. Aslında Şah İsmail devlet başkanı değil Erdebil Tekkesinin şeyhidir. Sonradan bu Müslüman Türk inanç sistemi değişmiştir. İlk başlarda Şeyh Safiyüddin, halk ve hatta Hacı Bektaşî Veli Sünni'dir. Değişim dönüşüm daha sonraki zamanlarda olmuştur.

Biz Çepniler, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Oğuz Türklerinin 24 boyundan birisiyiz. Mesela Selçuklular'ın soyu Kınık, Osmanlı'nın bağlı bulunduğu boy Karakeçiler onlar da Kayı bir de tabi Çepniler var. Çepniler bu 24 Oğuz boyundan en kalabalığıdır. Anadolu'da en kalabalık boyudur. Anadolu'nun her yerinde vardır. Oğuz'un bu boylarının nasıl oluştuğu tam kanıtlanmış bilimsel olarak ortaya konmuş değildir. Milletler birbirlerinden kopup uzun yıllar ayrı coğrafyalarda yaşayınca başka kültürlerden etkileniyor. Başka coğrafyada başka kültürler oluşuyor. Din etkisi altına giriyor.

Türklerin bir üst boyları daha vardır. Kırgızlar, Kazaklar, Yakutlar gibi. Mesela Kırgızların Kırgız olmasının sebebi Çin'e yakın olmasıdır. Her Kırgız'ın kanında yüzde elli Çinlilik vardır. Kazakların, Özbeklerin kanlarında ciddi miktarda Moğolluk vardır. Özellikle İslam'dan önce Moğol ordularında Türkler vardı. Müslüman olmadıkları için karışma kolaydır. Bugün İran'da bulunan Kuzey Azerbaycan'daki Azerilerin kanında Farisilik vardır, Ermenilik vardır. Çünkü iç içe

yaşama vardır. Anadolu'daki biz Çepniler hariç diğer Türk boylarının kanında Ermenilik ve Rumluk vardır. Çepnilerde yoktur. Çünkü Çepniler Alevi oldukları için kapalı evlilik yaparlar. Kendi içlerinde Aleviler başkalarına asla kız vermezler kız almazlar. Bugün Anadolu Alevilerinin büyük oranı kapalı evlilik yaparlar. Akraba ilgili değil bu kendi milletinden kendi kültüründen evlenirler. Ama Sünnileşen diğer Türk boyları Anadolu'da Türkler gelmeden önce yaşayan en çok Ermeniler ve kısmen Rumlardan karışık evlilik yapmışlardır.

4. Oğuz'un Anadolu'ya gelen en büyük boyunu Çepniler oluşturuyor dediniz. Çepniler Anadolu'da yoğun olarak nerede bulunuyorlar?

Çepnilerin en yoğun bulunduğu coğrafya Doğu Karadeniz'dir. Doğu Karadeniz dediğimiz İzmit, Bolu, Kastamonu, Bartın, Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Batum'a kadar çok yoğun olarak Çepnilerin bulunduğu yerdir. Bugünkü Giresun'la Trabzon'un batı ilçeleri ve Gümüşhane'nin Torul ve Kürtün ilçeleri nüfusunun tamamına yakını Türkmen Çepnileridir. Tokat, Amasya, Çorum Sivas bölgeleri nüfusunun kahir ekseriyeti Türkmen Çepni'dir.

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki Doğu Karadeniz'de İslam varsa Çepniler sayesinde. Eğer Karadeniz'e Çepniler yerleşmemiş olsaydı Karadeniz'de İslam asla olmazdı. Müslümanlığı Çepniler taşımıştır. Fatih İstanbul'dan Trabzon'u fethetmeye gelmeden önce zaten Çepniler Sinop'tan Maçka'ya kadar Batı Karadeniz'i Pontus elinden almıştır. Doğuda da Batum'dan itibaren Trabzon Kalesi'nin dibine kadar Pontusun'un elinden almıştır. Komenos Hanedanlığı aynı İstanbul gibi bir kale devleti haline gelmiştir. Sadece son darbeyi Fatih denizden, Çepniler bugünkü Torul, Kürtün'den inerek Harşit vadesinden geçerek karadan vurmuştur. 1461'de Fatih'in ordusu ile birlikte Trabzon Rum İmparatorluğu'nu ortadan kaldırır. Artık Türk diyarı olmuştur. Karadeniz'in Türk nüfusunun kahir ekseriyeti Çepnilerdir. Bunun yanında Trabzon'a Kuman ve Kıpçak Türkleri gelmiştir iddiası yapılıyor. Evet doğrudur. Ama bunlar nüfusun yüzde ikisidir. Bunlar önce Hristiyan olmuştur. Bizim ana dili Rumca olan Trabzon'daki hemşerilerimiz biraz savunma güdüsüyle Çepni değiliz ama Kıpçak Kuman Türküyüz demektedirler. Bunun bilimsel altyapısı ne kadar doğrudur şüpheli. Ama mutlaka kuzeyden Rize ilimize ve Trabzon'un doğu ilçelerine

Kuman ve Kıpçak Türkleri de gelmiştir. Ama sayıları sonucu değiştirecek ciddiyette değildir.

Esasen Fatih İstanbul'u aldıktan sonra Anadolu'nun değişik yerlerinden Çepnilerin haricinde Trabzon'un nüfusunu tamamen Türkleştirmek için bugünkü Konya-Karaman bölgesinden, Maraş'tan, Kuzey Suriye'den, Irak'ın kuzeyinden Türkmenleri getirip yerleştirmiştir.

Çepnilerin ikinci büyük küme olarak yerleştiği yer Balıkesir, Çanakkale'nin güneyi, İzmir Bergama civarı, Aydın, Muğla bölgesidir. Osmanlı'dan önce kurulan Karesioğlu Beyliği bir Türkmen Çepni beyliğidir. Halen Balıkesir'in dağlık köylerinde Türkmen Çepniler vardır onlara Tahtacı deniyor. Diğer yoğun oldukları Çepni yerleşim yeri Gaziantep'tir. Anadolu'nun bütün yerleşim yerlerinde öbek öbek Çepni Türkmenler vardır.

5. Çepni Aleviği ile Tahtacı aynı şey mi?

Evet tabi. Türkmenler genelde dağlık kesimde otururlar. Çanakkale'nin Güney ilçeleri Bayramiç falan tamamen Türkmen Çepnilerle meskündür. Karesi beyliğini kuran Türkmen Çepnileridir. Bu oranın bütün ahalisi Çepni'dir demek değildir. Sonuçta bu coğrafyaya her türlü Türk boyu gelip yerleşmiştir Tahtacı dediğimiz dağlarda yaşayan ağaç işleri ile uğraşan insanların önemli bir kısmı Türkmen Çepni'sidir.

6. Çepnilerin Aleviliği tercihi konusunda ne söylersiniz?

Peygamberimizin evlad-ı iyalinin katledilmesi üzerine Müslümanlar ikiye ayrıldılar. Bir grup harici oldu. Daha sonra Şia-ı Ali oldu. Türkler de Müslümanlaşırken Şia-ı Ali oldular. Çünkü Türkler gönüllü Müslüman olmadılar. Kuteybe döneminde Türklere karşı çok büyük katliam yapıldı. Kan dökerek Müslüman yaptı. Hâkim rejime yani Emevi hanedanlığı rejimine muhalif olduğu için Türkler Şia-ı Ali "Yani onlar mazlum bizde mazlumdan yanayız" diyor. Şimdi bizim Doğu Karadeniz Çepnilerinin tamamı Alevidir, Şia-ı Ali'dir. Ama Doğu Karadeniz Çepnileri Erdebil Tekkesine mensuptur. Aynı bugünkü İran Müslümanları gibi

oruçlarını tutarlar, namazlarını kılarlar, hacca giderler yani İslam'ın bütün şartlarını yerine getirirler. Ama Şia-ı Ali derler. Yani bugün Irak'ın güneyindeki Necef bölgesinde Şii Araplar nasıl Müslümansa, beş vakit namazlarını kılıyorlar, oruçlarını tutuyorlarsa İran'daki Şii Azeriler, Şii Tacikler beş vakit namazlarını kılıyorsa bizim Doğu Karadeniz Çepnileri de namazını kılıp orucunu tutuyor. Sonra Osmanlı'nın Sünnileştirme siyaseti ile Yavuz'dan sonraki Çepniler Sünnileşmişlerdir. Mezhep değiştirmişlerdir yani. İran'la bağımlı Yavuz ile Şah İsmail arasındaki kavgada bütün Doğu Karadeniz Çepnileri Şah İsmail'in yanında savaşmıştır. Çünkü Şah İsmail Anadoluludur. Yavuz dâhil Osmanlı padişahları Balkanlar'dan gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu bir Balkan devletidir. Osmanlı Balkanlarda devletleştikten sonra Anadolu'yu, Ortadoğu'yu ve Kuzey Afrika'yı çok büyük kavga ve savaşlarla birliğine bağlamıştır. Osmanlı padişahları Anadolu'daki Türkmen beyliklerini çok büyük kanlar dökerek almıştır. Şah İsmail Müslüman Türk'tür, aynı zamanda tekke şeyhidir. Çepnilerin Şah İsmail'in yanında olma sebepleri onun yüzde yüz Türk olmasıdır. Bizim Doğu Karadeniz Çepnilerinin Aleviliğinin hikâyesi budur. Yani Erdebil Tekkesine, Hacı Bayramı Veli'ye mensupturlar ama Anadolu'da tek bir Alevilik yoktur. Haşa Hz Ali'yi Allah sayacak kadar sapkınlar da vardır. Bizim namazımız kılınmıştır diye camiye gitmeyenler de vardır.

7. Anadolu'daki paganlıktan mı etkilenmişler yoksa şaman kültüründen getirdikleri mi?

Hepsi var. Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya göçerken tekâmül etmiş Müslümanlar değillerdi. Genellikle dinler şehirlerde ortaya çıkar, yaşanır. Mesela Semerkand'da, Buhara'da Müslüman kültürü var. Şehirlerden Anadolu'ya gelenler Müslüman ama merkezden uzaktakiler pagan Gök Tanrıya inanıyor. Buraya tam bir Müslüman olarak gelmiyor. Bingöl, Tunceli, Erzurum, Erzincan dağlık yerleşim yerlerine yerleşen insanlar Müslümanlığı şöyle bir duymuşlar. Müslümanlık diye bir din var. Orta Asya'dan getirdiği şaman kültürü var. Orada yerleşik halklar var. Bu bölgelerde yaşayan pagan halklar var. Üç inancın bileşkesidir. Sosyal bilimciler bunu böyle kabul eder. Alevilerin bağlama çalması, bağlama çalarak ağıt yakma Orta Asya'da şamanların, kamların kültürüdür. Allah, Muhammed, Ali üçlemesi burada

bir teslis var. İslam'ı şöyle bir duymuşlar pagan kültürü de var bu işin içinde. Mesela mezarlıktaki ağaçlara çaput bağlamak. Demek ki bu pagan inançlarla Orta Asya'nın şaman kültürü içerisine biraz da İslam eklenmiş.

Müslüman Türklerin camiye gitmemelerinin en önemli sebebi Türkler göçebe haklardır. Yerleşik hayata geçmiş değillerdir. Bizim Halep Türkmenleri Çepnilerin bir kısmının Halep'ten geldiği söylenir. Yazın Erzurum, Erzincan'ın Gümüşhane'nin dağlık alanlarına hayvanlarını getiriyorlar. Kışın Halep'e iniyorlar. Çünkü oraların iklimi ılımandır. Ağasar Vadisi Türkmenlerinin hikâyesi budur. Yerleşik hayatta olmadıkları için camiye ihtiyaç duymuyorlar. Yeryüzündeki bütün Göçebe halkların çok kökleşmiş bir dini yoktur. Din daha çok gelenektir. Geleneksel bir dini inanç vardır.

Anadolu'daki Alevi Türkmenlerin Müslümanlık inancı çok samimidir. Allah'a imanları tamdır ama uygulama zayıftır. Ama bunun sebebi konargöçer olmalarıdır. Bütün dinlerdeki mezheplerin oluşmasının nedeni coğrafi şartlardır. Her millet bir yeni dine girerken binlerce yıllık kültürel birikimini o dine taşır. Bugün mesela Kuzey Afrika Müslümanları Maliki'dir. Anadolu Türkleri Alevi'dir. İran Müslümanları Şii'dir. Yani binlerce yıllık birikimi ile dine bakıyor.

8. Karadeniz Çepnileri Erdebil tekkesine bağlıdır dediniz. Karadeniz'deki Alevi Çepnilerin Güvenç Abdal ocağına bağlı olduğu söyleniyor. Bu konuda bilginiz var mı?

Benim dedem Derviş Mehmet, Güvenç Abdal Ocağının şeyhidir. Benim sülalemin adının Dervişoğulları olmasının sebebi dedemin dedesinin babası Derviş Mehmet'in Güvenç Abdal Tekkesi şeyhi olmasıdır.

Oradaki insanların hepsi beş vakit namazını kılar. Mesela benim aile büyüklerinin hepsi hafızdır. Kaza namazları yoktur. Onlar Güvenç Abdal dergâhından geliyorlar. Ama tekkelerde bozulmalar olmuştur yoldan çıkmalar olmuştur ayrı. Ama Hacı Bayramı Veli, Şeyh Edebalı de Erdebil Tekkesine mensuptur. Bunların hepsi Müslümandırlar, namazlarını kılarlar ama Şia-ı Ali'dirler. Aliye yandaştırlar. Yani Hz Ali'ye, evlad-ı iyaline yapılan zulme karşıdırlar. Bizim

Aleviliğimiz pagan Alevilik değil, Erdebil Tekkesine mensup Aleviliktir. Doğu Karadeniz'in özelliği budur.

9. Ritüeller 12 imam sevgisi hepsi Erdebil Tekkesi ne bağlı Güvenç ocağında da var mı?

Tabii hepsi var.

10. Kendiniz için kullandığımız Şia-i Ali tanımlaması Anadolu Alevili/Kızılbaşlığı mı yoksa Şiiliği mi ifade eder?

Biz Sünni Müslümanlar Kızılbaşdır. Şah İsmail, Yavuz Sultan Selim'in ordusu ile savaşıyor. İki Müslüman ordu Türkçe konuşuyor. Bunlar savaş meydanında yanlışlıkla birbirlerini kırmaları diye Şah İsmail askerlerinin başına kızıl börk giydiriyor. Kızıl başlılar buradan geliyor. Anadolu'daki bütün Aleviler, Kızılbaş değildir. Kızılbaşlar Sünniliğe daha yakındır. Bilinenin tersine namazlarını kılarlar, oruç tutarlar. Mesela bizim Tokat, Çorum, Amasya, Sivas'ın batısındaki Aleviler camiye giderler. Cenazeler camiden kaldırılır. Cem Evi yoktur. Cem Evi bir dayatmadır. Aslında Cem Evi diye bir ibadethane kesinlikle yoktur. Cumhuriyete kadar da hiç olmamıştır. Aslında Alevilik sufi Müslümanlıktır. Yapılan şey ibadettir. Cemlerde okunan gülbankler Kuran-ı Kerim'den ayetlerdir. Alevi semahında zikredilen Allah'tır. Hiçbir Alevinin okuduğu duada şirk yoktur. Bizim anayasamız Kuran'dır. Her Alevinin Anayasası da Kuran'dır. Bizim tabi olduğumuz Peygamber Hz. Muhammed'dir. Çok az bir kesim dışında Alevilerin de öyledir.

11. Ege Bölgesi'ndeki Çepnilerin bağlı olduğu Alevi-Bektaşî ile Karadeniz Çepnilerin bağlı olduğu Kızılbaşların farkı nedir?

Alevi-Bektaşî kesimi cami kültürü olmayan Müslümanlardır. Şia-ı Ali dediğimizin kaynağı Erdebil Tekkesidir. Bugünkü Nefes bölgesindeki Arap Aleviliğinin, Arap Şiiliğinin merkezi olan veya bugün İran'ın Kum kentinde 12 imam Şiiliği İslam'ın Caferi yorumunun eğitim verildiği şehirlerdeki inanç sistemlerinde İslam'ın temel akideleri namazdı oruçtu zekâtı bunlar var. Diğer İslami ekollerde bunlar yoktur. Mesela Osmanlı'nın Yeniçeri Ocağı Alevi-Bektaşî ocağıdır. Mehter

takımı Alevi- Bektaşî bando takımıdır. Yeniçeri ağaları Alevi-Bektaşî dini otoritesidir. Ama bunlara Müslüman değildir demek mümkün değildir. İslam'ın sufi yorumudur. İslam'ın felsefî yorumudur. Bazı şeyleri dışarıdan bakarak hüküm vermek kolay değil. Bu İslam Balkanları Müslümanlaştırmış fethi bunlar yapmış. Anadolu'daki pagan topluluklarını bunlar Müslüman yapmış. Balkanlarda yüzlerce Dede ve Baba mezarları var. Alevi-Bektaşî bunlar. Allah sevgisi, gaza ruhu ile davranıyorlar. Samimi, inançlı Müslümanlar ki hiç kılıç çekmeden örnek yaşantılarını göstererek Müslüman yapıyorlar. Bunlar sufi Müslüman. Yesevi kültüründen, Hacı Bayramı Veliye Yunus Emre'ye kadar gelen kültür budur.

Bugün Anadolu'da Çepni adını taşıyan ilçe, belde; binlerce Çepni soyadı vardır. Bu insanların birçoğu Çepni'nin ne olduğunu bilmezler. Balıkesir yöresindeki Türkmen Çepniler kendilerinin Çepni boyuna ait olduklarını bilmezler. Bizim Doğu Karadeniz'de nüfusun kahir ekseriyeti Çepni olsa da Çepni olduklarını bilmezler. Bizim hepimizin bu coğrafyadaki üst kimliği, gerçek kimliği kalıcı kimliği İslam'dır. Çepnilik alt folklorik kimliktir.

Ek-3

Trabzon Şalpaazarı halkından Sünni olan bazı Çepnilerle yapılan konuşmalarda halkın çoğunluğu Çepni olduklarını bilseler de coğrafi bilgi dışında tarihsel çok fazla bilgiye sahip olmadıklarını gördük. Sorduğumuz soruların cevaplarını derleyerek bir araya getirdik.

1. Çepniler kimdir? Kökenleri hakkında bilgi verir misiniz?

Çepniler Orta Asya'dan gelen bir kavim, bir Oğuz boyudur. Oğuz boylarından 4. kolun 21. boyudur. Trabzon, Beşikdüzü, Şalpaazarı, Tirebolu, Görele, Gümüşhane, Kürtün'de gelenek ve göreneklerin hiçbir zaman değiştirmemiş, adetlerini konuşmalarını tamamen Türkçe olarak dile getiren insanlardır. Çepniler öz Türk'tür.

1461 yılında Osmanlı Trabzon'u fethetmeden önce Rumlar Trabzon'un çevresine saldırılar düzenlediğinde Karadeniz'de, Trabzon'dan başlayarak batıya doğru bir göç başlıyor. Bu göç İç Anadolu istikametine de devam ediyor. Bu süreçte bazı Çepniler Şalpaazarı civarında saklanıyor. Saklanan bu Çepniler arasında çeteleşme başlıyor. Çepni Ali isminde bir Çepni bu çetelerin başını çekiyor. Gizli gizli Rumlara baskın yapıyorlar. Ama bu süreçte göç Sinop'a kadar devam ediyor. Hatta Çorum, Tokat'a gidenler var. Tokat'ta olanlara Alevilik bulaşiyor.

Bu çeteleşme gittikçe büyümeye başlıyor. Büyüme neticesinde Çepniler ve diğer halklar, işte o kaçanlar geri gelmeye başlıyor. Bu anlamda Çepniler, Trabzon'un kurtuluşunda ciddi bir faktör oynuyor. Bu göç bizim Kürtün, Beşikdüzü, Şalpaazarı, Görele, Tirebolu istikametindedir.

2. Kaynaklarda Çepnilerin bir kısmı Sünni bir kısmı Alevi olduğu ifade ediliyor. Bu konuda bilginiz var mı?

1071'de Anadolu'ya geldikten sonra Hacı Bektaş-ı Veli'nin ilk müritleri Çepnilerdir. Onlar Sünnilerdir. Alevilik sonradan bahsettiğimiz gibi 1800'lü yıllarda göç döneminde bulaştı. Özellikle Afyon bölgesine göçen insanlardan kalan bir uygulamadır. Yani oradan gelmiş ama o süreci çok devam ettirmemişler. Altyapı olmamış olabilir, özenti ile olabilir. Fikirleri uyup da kabul etmiş de olabilirler. Ama

o süreci devam ettirmediler. Devam ettirmiş olsalar Çepniler ciddi, inançları sağlam insanlardır. Aldıkları gelenek göreneği devam ettiriyorlar. Kabullenmiş olsalar bu süreç devam ederdi.

Tokat'tan bir kısmına Alevilik bulaşınca bizim Şalpazarı'nda Gökçeköy, Görele'nin ilçeleri Çanakçı, Kuşköy, Kösebek'tekilere "eevlü" denir. Dönerlerin bir kısmına Alevilik bulaşınca bir süre devam ettirmişler. Bizimkiler onlara "eevlü" demişler. Giresun Yağlıdere, Şebinkarahisar'da Alevilik vardır. Bu bölgelerde Alevilik devam etmese de dini inanç zayıftır. Giresun bölgesindeki Alevilere eevlü denir.

(Bir başka grup) Çepni boylarının hepsi Alevi değil bir kısmı Aleviymiş, Alevilikten sonradan dönmüşler. Doğancı'da olma ihtimali var. Hepsi Alevi değil ama Göğcü (vefat etmiş bir kimsenin lakabı) burada Alevi olduğunu söylerdi. Anlattığına göre burada bir dede varmış. Bu dedenin esasını ceviz ağacına atmışlar. Eğer asa düşerse Alevilikten vaz geçmeyeceklermiş. Düşmezse Sünni olacaklarmış. Asa ceviz ağacında kalınca Sünni olmuşlar. Bu asa burada bir ailenin evindeymiş hala. Asa ordaysa orda Alevilik vardır. Ağasar deresi Çepni'dir. Tonya tarafında bir köy Çepni Alevidir. Akçaabat, Çarşıbaşı ve Alagavur'da şimdiki adıyla Geyikli' de Alevi köyleri var.

3. Sünni bir Çepni olarak Alevilik hakkında ne düşünüyorsunuz?

Alevilik bir din değil, bir mezhep değil, sonradan eklenerek olmuş bir oluşum. Bir Allah'a yaklaşım şeklidir. Alevilikte Sünnilikte Allah'a giden bir yoldur. Bunun yanında farklı düşünenler de bulunmaktadır. Hz Ali'yi abarttıklarını ifade edenler de var.

4. Ehl-i Beyt ve Hz. Ali sevgisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

İman ve ibadetler konusunda Sünni İslam'ın gereklerini tam yerine getiremesek de tam teslimiyet vardır. Ehl-i Beyti severiz. Hz. Ali peygamber damadıdır. Alevilik bir tarikattır.

Aleviliğin yanlış anlaşıldığını daha sonra bozulduğunu düşünüyorum. Alevilik, Ali taraftarı insanlar, Ali'yi sevenler Müslüman'dır. Ters düştüğümüz nokta Halifelik sıralaması. Bazıları bunu abartıyor. Hz. Ali'nin peygamber olduğunu söyleyenler var. Bu noktada ben Hz. Ali'nin biraz daha araştırılması gerektiğini düşünüyorum.

